

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛОСОФІЧНА СЕКЦІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV.

МАТЕРІЯЛИ
ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА
XVIII і XIX вв.

Видані під редакцією
Стефана Томашівського.

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під zarядом К. Беднарського.

Publikationen

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Supiński-Gasse, 17.

(in der ukrainischen Sprache).

Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigiert von Prof. Michael Hruševský, bis jetzt erschienen Bde I—LXXXVII (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Literaturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr. — Inhaltsverzeichnis, vide S. 4.

Publikationen der Sektionen und Kommissionen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften:

- A Die historisch-philosophische Sektion publizierte bis jetzt:
1. Elf Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filozofičnoi sekcyi) B. I—IV u. VI—XI enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševský (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XII Jahrh., III—IV bis zum J. 1340, VI—VII bis zum J. 1569, VIII—IX Verfassung und soziale Verhältnisse im XIV—XVII Jahrh., Preis I, II u. V B. à 4 Kr., III u. IV B. 5 Kr., VI u. VII B. 4-50, VIII u. IX B. 4-50, Bd. X—XI 4-50 Kr., Bd. V. enthält Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh., Preis 2 Kr.
  2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXIV.
  3. Ukrainisch-ruthenisches Archiv I Band: Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dom in Lemberg — 3 Kr. II Band: Materialien zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomie Galiziens im XVIII—XIX Jhd., — 4 Kr. III Band: Materialien zur Geschichte der nation. Wiedergeburt der Ruthenen in Galizien 1830—1840 — 5 Kr.
  4. Juridische Zeitschrift, bis jetzt X Bde, à 2 Kr.
  5. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde à 3 Kr.
  6. Juridische Bibliothek, bis jetzt III B. à 2 u. 3 Kr.
  7. Studien aus dem Gebiete der Sozialwissenschaften und Statistik, bis jetzt I Bd.
- B. Die philologische Sektion publizierte bis jetzt 10 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoi sekcyi), enthaltend: Bd. I und IV eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Konyškyj, Preis à 3 Kr. Bd. II u. III Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Literatur, von Michael Dragomanov (erster Theil), Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratskyj, 6 Kr. B. VI. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde von M. Dykariv Preis 4 Kr. Bd. VII u. X: Abhandlungen aus der ukrainischen Volkskunde und Literatur von Michael Dragomanov (Zweiter Theil), Preis 5 Kr. Bd. VIII—IX, Die Korrespondenz d. J. Holowackýj, Preis 7 Kr.
- Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovyč. Bd. I. Gedichte, Preis 6 Kr., B. II. Erzählungen, Preis 4 Kr., Bd. III. Dramatische Werke, 1A Theil, Preis 3 Kr., 2 Theil, Preis 3 Kr. Bd. VI—VII: Gedichte von Taras Ševčenko, Preis à 3 Kr.
- C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Sektion publizierte bis jetzt 12 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaktion; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskyj und Vlad. Levickýj, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevýč. Preis jeder Abtheilung 2 Kr. Bände IX—XII à 5 Kr.
- D. Die Archaeographische Kommission publizierte bis jetzt folgende Werke:
1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ.

TOM IV.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛЬСОФІЧНА СЕКЦІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV.

МАТЕРІЯЛИ
ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА
XVIII і XIX вв.

Видані під редакцією
Стефана Томашівського.

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

МАТЕРІЯЛИ

ДО ІСТОРІЇ

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА

XVIII і XIX вв.

ЗБІРКИ

Іл. Свенціцького, Ю. Кміта, Ст. Томашівського
й Ів. Кревецького.

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства імені Шевченка.

ВСТУП.

В останнім десятиліттю розбудив ся у нас досить живий інтерес до ближшого пізнання історії українського народу в межах австрійської держави. Сей зворот дуже відрадий, бо дійшло було до того, що ми краще знали історичні події й їх еволюцію перед сотками літ аніж перед десятками. Великий зріст народної свідомости і сильне поглиблене самої національної ідеї серед австрійських Українців в останніх часах веліли дослідникам глядати глибших фактичних причин теперішнього політично-культурного й соціально-економічного стану Романової спадщини. До недавна ще майже одинцем досліджував сю забуту ниву многозаслужений наш письменник Іван Франко, який ніколи не переставав вказувати великого значіння наукових студій над забутим нашим „учора“. Тепер, дякуючи його прикладови, появил ся поважний гурт людей, які почали живо збирати матеріали до історії австрійського періоду нашої минувшини та їх науково оброблювати. В міру видаваних матеріалів і зросту праць а їх обсягу показуєть ся на велике наше здивованє, що дотеперішній наш погляд на генезу і процес національного відродженя Галичини, на основні причини нинішнього їх стану переміняєть ся цілком. Се, що привикли ми були уважати першорядною подією, зійшло до значіння епізоду або другорядного моменту; що привикли ми називати причиною, спало до ролі одної з прояв маловажних доси діяльних сил; всякі „епохальні“ дати прийшло ся пересувати на зад і т. ин.

Очевидно, не в усіх направах народного жита здобуто такі важні результати. Найбільше пощастило ся ще дослідам над історією письменства і розбудженя національної свідомости, менше прояснено політично-культурне жите, а найменше соціально-економічне. Тимчасом сі боки народного жита мусять бути основно просліджені; без того й історія націо-

нального відродження не має кріпкої основи, його еволюція стає не зовсім зрозуміла, переїни мало мотивовані. До таких занедбаних перелогів належить історія шкільництва, госпвно-народного, на Галицькій Україні. Справа се многоважна. До прилученя Галичини маси українського народу пропадали в безтамній темпоті; польська держава не мала нічого спільного з ідеєю прилюдної освіти, руська церква не мала до того ані достаточного зрозуміння ані засобів ані змоги; виєні верстви, серед того й наше духовенство, вдоволяли ся дуже мізерною освітою. Аж під австрійським правлінням почали ся якісь систематичні заходи уряду, а через уряд і церковних властей, щоби хоч трохи пхнути народню масу на шлях культурного жита. Хоч би й як ми сьогодні не високо ставили культурну й ідейну вартість тогочасної австрійської школи, то в порівнаню з нужденними здобутками на сїм поли в польських часах мусимо новим заходам признати першорядне історичне значінне. Тому то всі нові причинки до історії сеї культурної праці і, що найважнійше, її результатів заслуговують пильної уваги наших істориків.

Наукове Товариство імени Шевченка вже випустило було одну найку матеріялів до історії шкільництва в Галичині, а се в „Матеріялах до культурної історії Галицької Руси XVIII і XIX в.“ (Збірник історично-філософської секції, т. V, 1902), де появили ся збірки і статі Ів. Франка, Ів. Левницького й Ю. Кміта. Після того до історично-філософської секції зголошено значну скількість нових матеріялів з того поля і хоч вони, так само й як і попередні, не мали одноцільного характеру, а більше припадковий, порішено не здержувати їх публікації і випустити як окрему збірку в однім томі „Українсько-руського Архива“, який отсе виходить у світ. Щоби надати сій збірці деякий систематичний характер, просвячено її головню народному сільському шкільництву в першій половині XIX в. Перша статя про освіту духовенства у другій половині XVIII в. на місци тут стілько, що вона причинаєть ся до зрозуміння духової культури тих людей, яким прийшло ся вести фактичний провід в народній шкільній освіті.

Головну частину сеї збірки займають матеріяли Ю. Кміта, вийняті з актив народної школи в Жовтанцях. Інтерес її де-

жить передусім в щирих та енергічних заходах деяких священників, шкільних наставників, коло закладаня шкіл, й опіки над ними та в боротьбі їх з байдужністю своєї духовної собратії. Не менше цікава тут проба наслідувати в актах російську мову. Противний зразок — пробу вжити народної мови для шкільної потреби бачимо в методиці Ів. Лаврівського, переповненій одначе страшеними польонізмами.

Обі мої збірки про стан парохіальних шкіл в Бережанським окрузі (в ківлівським і бережанським деканаті) маляють нам незвичайно сумні відносини в тій частині краю. Недбалість духовенства, бідність і темнота селян і — що дуже важне — систематична опозиція доміній, обовязаних до певних престацій шкільних, не дають не то розвинути ся школі, а то й народити ся. Сумно стає прочитувати з року на рік, з десятка не десятка ті самі скарги візитаторів, про брак поступу, а навіть просто упадок шкільництва. І якже дивувати ся тій нужденній „весні“ нашого народу в 1848 р., коли його маса розпоряджала такими культурними засобами! Ще в 60-их роках XIX в. було в Галичині акраз тільки народніх шкіл і шкільних дітей як у Чехії в 80-их роках XVIII в., а на порозі XX в. серед української людности було не менше 80% неписьменних!

Останній відділ Ів. Кривецького дає кілька загальних оглядів стану (лихого) народного шкільництва в Галичині, зроблених центральним урядом, та кілька причинків до історії націоналізації східно-галицької народної школи (доси в половині польської) в останніх роках пятого десятиліття.

Очевидно всіх сих матеріялів ще за мало, щоби виробити собі докладне понятє про стан та успіхи народної школи в Галичині, їх треба збільшити і посунути хронологічно до 1867 р., коли то управа народнім шкільництвом перейшла від церковних властей у світські під проводом Краєвої Шкільної Ради. Архиви державні і церковні дадуть в тім напрямі ще дуже багато.

У Львові 28 марта 1909.

С. Томашівський.

ЛОХИБКИ.

Сторона:	Рядок з сери:	Мав бути:
1	9	в однім разі кандидат був
1	17	scientiarum
3	21	to
3	33	якби
4	22	другого
11	31	uchyleniu od szkół młodzieży większej —
12	9	przedłożono
13	12	względem
14	18	który z diaków
15	6	które
19	3	swem»
22	14	oznaczonych
28	3	będę... znajdę
33	27	1878
34	9	odpowiadając
47	35	królewskim
49	9	dotyczące»
55	13	dzieci
61	16	obowiązków
61	26	największym
100	3	4-ch tygodniach
100	7	luź
160	11	1847
160	21	Litatury
163	7	Byszki
188	33	Rechnen.

I. Шкільна освіта духовних кандидатів в рр. 1756—1788.

Подав
Др. ІЛЯРІОН СВЕНЦІЦКИЙ.

Кандидат на священника мав предложити свідоцтво набутого образования. Свідоцтва ці оставали в актах консисторії і дійшли до наших часів в числі 74 за 1756—1788 рр. З них довідуємо ся, що наша молодіж (ritus graeci) ходила до шкіл: єзуїтських в Самборі, Станіславові, Барі, Каменци Под., Львові, Винниці; піярських в Золочеві; бернадинської в Збаражж; василіянських в Кременци, Володимирі, Шаргороді, Гошові, Бучачи, Гумани, Дрогобичи, Любарі, Острозі і Винниці — а навіть в однім разі був на університеті в Кракові (1768 р.). Училися в тих школах: латинської граматики 2, синтакси 2, поетики - риторики 39, філософії 20, логіки - метафізики - математики - фізики 7; тільки дякував у василіян в Коржівцях Іван Волошинський, а Іван Лукашевський був 1 рік студентомправа в Кракові. До наук прикладали ся вони *mediocriter satis diligenter*, або виказували *sufficientem scientiam fructum*, хоч не всі повний курс. Були такі, що вже по кількох місяцях (*aliquot mensium spatio*) просили видачі свідоцтва, хочачи перемінити спосіб життя. Інші по кількох літах зголошались за свідоцтвом; тоді шкільні власти тільки посвідчали, що власник свідоцтва ходив перед таким то часом (і перед 7-и літами, Львів 1768) до школи, *non sine fructu*, або „był z liczby składających klasę V“.

З деяких свідочств довідуємо ся, що дехто доходив в 8 літ до класи VI-ої, бо в 10 літ до філософії.

Свідочтва писали ся переважно по латинськи на чвертках паперу, рідше в формі грамоти. Деякі школи, як єзуїтська львівська (від 1766 р.), василянська в Шаргороді (від 1772 р.) і Бучачи (від 1778 р.), піярська в Золочеві (від 1781 р.) — уживали і друкованих блякетів. По польськи видавали свідочтва василяняне в Любарі і Острозі, а по 1781-ім р. і єзуїти в Каменці Под.

На обичайність давали шкільні власти добрий позір, хоч уміли деколи і виправдати молодого „проступника“. Свідчить про се свідочтво Гавріїла Порубиновського, що був видалений з шаргородських шкіл за участь в бунтах (чи 1768 р.?), потім оправданий, коли додженьє виказало його невинність.

Ось чотири такі свідочтва:

1. Omnibus Praesentes Lecturis Salutem in Domino. Cum D. Alexander *Jurkiewicz* ¹⁾, alio se e nostris transferat scholis, testamur illum navasse operam scholae Syntaxeos Anno 1-mo in illaque mediocriter profecisci. Nihilque dissonum bonis moribus, ac Legibus schotasticis egisse, quare Illorum gratiae ac Respectui, ad quos pervenerit, commendatum esse cupimus, petimusque, in quorum fidem has Literas manu nostro subscriptas ac sigillo Residentiae nostrae munitas dedimus Samboruae A-o 1756. Die (невиповнено) *Joannes Grodzicki S.J. Scholarum Praefectus mp.*

2. Testamur Rdum Dnum Gabrielem Porubinowski olim Philosophum Scholarum Szarogradensium in nihilo notatum fuisse, praeterquam quod Motoribus Seditiois tunc factae se associaverit, ideoque punitus et a Scholis alienatus fuerit, posteaque toto negotio exactius perpenso minus peccans deprehensus Literas testimoniales e Nostris Scholis obtinuerit. In quorum fidem has ei Literas manu nostra Subscriptas, et Sigillo Scholarum Szarogradensium munitas dedimus Szarogrodi die 8-va Aprilis VS. 1776 Anno. Pr. Paphnutius Szczeblinow-

¹⁾ Скієними буквами наведені слова вписано рукою префекта школи.

ski Ords. S. B. M. Praefectus Scholarum Szarograd. (Лякова печать з королівською короною: Pieczęć szkół Szarogradskich). Sub tempus Inquisitt. produxitt B. Matkoski mp.

3. Lecturis salutem et debitam Venerationem. Po dopelnionym Edukacyi swoiey czasie Zabieraiąc się do innego za szkołami Życia sposobu Igm. Pan Tomasz Oczarowski ma odmnie Zaswiadczenie, iż bawiąc się u szkołach Lubarskich od Roku 1773 doszedł do klasy siodmey to iest Filozofii, w ktorey Lat dwie przebywszy postemppek z dawanych w tey klasie umiejętności uczynił nieposledni. W obyczayności przez czas cały bawienia w Lubarze był niewykroczoneym. Zasłużył przeto sobie, abym u czytających te moje zaswiadczalne pismo łaskawych dla zaswiadczonego dopraszał się względów. Co gdy wykonywan wazność Pisma ninieyszego przycisnieniem pieczęci szkolney i podpisem ręki moiey umacniam w Lubarze Dnia Czwartego Wrzesnia 1778 Roku. X. Hipacyusz Kuchalski Bazylian szkół wojewodskich Lubarskich Prefekt mp. (Печать я. в. тиснена в папері, без ляку).

4. (Стемпель: 1 Gr. Sr.) Ian Aloyzy Wrzeszcz Kanonik Katedralny Kamieniecki Rektor Szkół Kamienieckich Podolskich. Wiadomo czyniemy komu te wiedzieć należy, że JPan Jan Koprowski był w szkołach naszych Lat 8, doszedł do Klasy VI, postąpił w Naukach wymowy *nadmiernie* ¹⁾, Математики *miernie*, Физики *надмиєрне*, Права *надмиєрне*. Оказал dowcip y Poietność *надмиєрną*, Pilność *takąż*, Obyczayność *dobrą*, Stosowność do Praw y rozrządzeń *należytą*. Daliśmy Ninieysze Zaswiadczenie Dnia 4 Miesiąca września Roku 1784 w Domu Nauczycielskim w Kamieńcu przy wycisnieniu Szkół tychże Pieczęci. *M. Ma. Kasprowicz Praef. Fizyki mp.* (Печать саджею з королівською короною: Pieczęć szkół Kamienieckich).

Свідочтва ці були видавані на підставі учительських класових катальогів, один екземпляр яких з тернопільської колегії заховав ся до наших часів в бібліотеці Народ-

¹⁾ Скієними буквами наведені слова вписано рукою Каспровича.

ного Дому у Львові (руки. Ч. 241) п. з. Catalogus Syntacti-
corum 1743—4¹⁾.

Окрім сих, так сказати-б, формальних шкільних свідоцтв, предкладали кандидати духовного стану ще інші, більше вимовні про їх поступи в „науці“. Були се свідоцтва батьків і комісій, що віддавали в науку такому бувшому (звичайно недокінченому) ученикови якої колеґії хлопців в науку. Бакалар учив протягом року дітей грамоти, рахунків й інших предметів елементарної науки, писарував, дякував, опрацьовував книжки, деколи і списував книги — все дуже дешево, (про се свідчать многочисленні записки на полях рукописей — хоч бї тільки одних львівських: Народного Дому, Петрушевича, Ставропільї, Церковного Музею — вже описаних) — а під кінець року збирав батьків громадян і комісію духовну на іспит дітей. Учні пробували з катехизму, руської граматики, часословця, псалтирі, букваря, латини, числа, писання на таблиці і папері — і вписували їм потки, яких правдивість стверджували батьки підписами в рубриках своїх дітей, а комісія в загальній оцінці поступу учителя в навчаню учнів. Тут зразок такого документу: (*Диви стор. 6 і 7*).

На обороті друго примірника сеї таблиці читаємо:

Ja nizey podpisany zaswiadczam, jako Bazyli Dobrohor-
ski Kleryk Pedagog w Szkole Dekanatu Ploskirowskiego przy
Cerkwi moiej Parochialney Ihnatowieckiej od zaczęcia oney
Pedagogii nieodstępnie, pilnie, trzezwio przy należytych statku
z wielkiem pożytkiem Uczniow swoich, będąc onym przykła-
dem pobożności y wzorem obyczajności Funkcyę swoją Pe-
dagogialną do niniejszego Examinu sprawował: Nauki Kate-
chyzmową prostym stylem²⁾ dla Dzieci, y nakształt Kazania
dla wszystkiego Ludu, tudzież razy kilka kazania formalne
w Dnie Świąteczne z pochwałą słuchających miewał. W Cer-
kwi nie tylko w Dnie Niedzielne y Świąteczne, ale nawet
y w dnie powszednie na Nabożeństwie rannym Mszy S. y Nie-

¹⁾ Гл. мое „Описание вязычныхъ и новѣйшихъ карпато-русскихъ
рукописей“, Львів 1905 ст. 18—20.

²⁾ Значить в матірній мові.

szporach znajdował się, gdzie znajdując się przez czytanie
y spiewywanie razem z Diakami w Ustawie Cerkiewnym exer-
cytował się. Na Examinax Przedemną bywał y wszystko nale-
życie wypełniał do czego był obowiązany. In quorum fide...
Datt. w Jhnatowcach Die 1 Mens. Maji 1788 A-o v. S. A. Tro-
chliński Dziekan Ploskirowski mp.

Що ще більше можна вчитати з сеї таблиці, про се
згадував я давнійше в замітці „З життя старої школи“ (За-
писки Н. Т. ім. Ш. т. 78 ст. 172—4) з приводу такоїж та-
белі українського клерика-педагоґа Григорія Татоміра з Ду-
найгороду 1789 р.

Щоби однак все те перебути, себто самому навчитись
дечого, та інших вчити, або добивати ся духовного свя-
чення, нешляхтичеви — простакови належало запастись гра-
мотою вільности від свого пана дідича. Які грамоти діста-
вали або ще в хлопячих літах заходами батьків, або вже
перед самим свяченням на порученє духовних властей. Лі-
бертація в таких разях могла бути повною, або тільки у-
мовно-частинною, коли дідич давав вільність тільки напр.
для одержання духовного свячення.

Ось кілька образців таких грамот:

6. Antoni z Olbrachcic na Zborowie, Miastkowie, Pie-
niakach, Budyłowic, Utoropic y Pansku Bielski, Łowczy
Nadworny Koronny. Wiadomo czynię komu o tym wie-
dzieć należy: iż Pracowity Nicetas Tarajczuk Poddany moj
Rohiński pragnąc w stanie duchownym służyć Panu Bogu
upraszał mnie o libertacye z Poddaństwa y na ten koniec
starszych Duchownych pokazał rekomendacyę. Ja więc przy-
chyłaiąc się do Prośb iego umyśliłem dać uwolnienie z Pod-
daństwa, iakoż w samey rzeczy daię mu w ten sposób, iż go
uwalniam od wszelkich powinności y robot, y wszelkich Pod-
daństwa tyczących się obowiązków, do których tegoż Nicetę
Tarajczuka nie tylko ia, ale nawet y Sukcessorowie moi po-
ciągać nie mają. Gdyby iednak quo casu namieniony Nicetas
Tarajczuk odmienił wokacyą swoją, y w Swieckim zostawać
chciał stanie, y natenczas Libertacya niniejsza mieć będzie
moc swoją, i zawsze ważną być się ma, nie tylko aby wyž-

5. Tabella dowodu Aplikacyi Bazylego Dobrohorskiego Kleryka w Szkole Dekanalny przy Cerkwi Jhnatowieckiej Tytułu Przemias. Maia

Imiona y Nazwiska Uczniow	Ile ma kó-ry lat	Jakiej kondycyi	Jakiego ob-rządu	Zkąd rodem	Jak umie katechizm	Jak grama-tykę ruską	Jak czaso-słowiec
Jan Krukielnicki	9	Szlacheie	Grec.	z Ihna-towice	Należycie	Bardzo dobrze	—
Antony Jurkowski	19	"	Latin.	"	Dobrze	—	—
Jan Małaiewski	10	"	Grec.	"	"	—	—
Adam Małaiewski	7	"	"	"	Miernie	—	—
Ignacy Kretewicz	11	"	Latin.	"	Dobrze	—	—
Tomasz Bukowski	11	"	"	"	"	—	—
Jędrzey Bukowski	9	"	"	"	Niezgorzy	—	—
Mikołay Żalinski	13	"	"	"	Dobrze	—	—
Jakób Szszycki	15	"	Grec.	"	"	—	—
Jakob Czarnecki	6	Siedla-rzów syn	Latin.	"	początki kat. umie	—	—
Jakub Demkow	13	Prostey kondycyi	Grec.	"	Dobrze	—	zaiakli-wieczyta
Jan Pasiecznikow	8	"	"	"	Miernie	Dobrze	Miernie
Leo Wasyliszyn	10	"	"	"	"	"	—
Nazar Jackow	11	"	"	"	Dobrze	"	—
Kmanuel Kloczyszyn	12	"	"	"	Miernie	"	—
Andrzej Kowalow	7	"	"	"	Jakoż kolwiek	Slabiznie dobrze	—
Grzegorz Łuckow	9	"	"	"	Dobrze	—	—
Marcin Mielnikow	9	"	"	"	Miernie	Slabiznie należycie	—
Szymon Woytuczkw	9	"	"	"	"	Miernie	—
Jan Bahriow	13	"	"	"	Dobrze	—	—
Mikołay Skoryński	14	Kondycyi Diakow-skiej	"	"	"	—	—
Adam Skoryński	12	"	"	"	"	—	—
Xenia Skoryńska	9	"	"	"	Miernie	Dobrze	Dobrze

Vidi Petrus Episcopus: suscipiatur pro instructione ad Seminarium.

Pedagoga w Edukowaniu nizey wspomnianych Uczniow swoich mienienia Pańskiego przez Examen Publiczny okazanego Roku 1788 w. S. K.

Jak Psal-terz	Jak Ele-mentarz	Co umie z łaciny	Jaktyco umie z Liczby	Jak pisze na tablicy	Jak pisze na Papierze	Imiona y Nazwiska Oyców lub Opieku-nów Uczniow
—	Dobrze	Zaczął Gram. łacin.	Umie Numeracyi Addycy	Dobrze	—	Michał Krukienicki
—	na Xiążkach Polskich do-brze czyta	—	umie dobrze	—	Już niskim Arakterem dobrze pisze	Johanna Jurkowska mp.
—	miernie	—	—	—	Grubym Arakterem	Alexander Małaiew-ski
—	Slabiznie dobrze	—	—	—	—	Grzegorz Kretewicz+
—	Dopół czyta dobrze	—	Nume-racya	—	—	Tomasz Bukowski +
—	Slabiznie miernie	—	—	—	—	Alexandra Żalinska+
—	Slabiznie miernie	—	—	—	—	Stefan Szeszyski +
—	Czyta niezgorzy	—	—	—	—	Józef Czarnecki +
—	na Xiążce czyta dobrze	—	Umie Nu-meracyę yAddycyę	—	Grubym Arakterem dobrze	Demko Slobodzianik +
—	Slabiznie dobrze	—	—	—	—	Fedko Pasiecznik +
Mier-me	—	—	—	—	—	Wasylcha Czyliczy-cha +
—	—	—	—	—	—	Jacko Szewcow zięć+
—	—	—	—	—	—	Maria Kloczycha +
—	—	—	—	—	—	Tymko Kowal +
—	—	—	—	—	—	Wasyl Mielnik +
—	—	—	—	—	—	Iwan Wlytiuk +
Do-brze	—	—	—	—	—	Jan Bahrij +
—	—	—	Numeracyę Addycyę ySubtrak	—	Już drobno pisze dobrze	Jan Skoryński mp.
—	Dobrze	—	5 Num. umie N. A. S. W.	Do-brze	Miernie	Diak Jhnatowieckij

In quorum fidem — A. Trochliński. DP. mp.

rzeczonemu Nicecie Tarajczukowi uczyniło ławość do dosta-
 pienia Stanu Duchownego. Na co dla większej mocy uwol-
 nienie te własną podpisuiąc ręką, pieczęci rodowitey stwier-
 dzam przycisnieniem. Datt. w Zamku Pieniackim die 6. Au-
 gusta 1778 Roku. Antt. Bielski ŁNK. mp. (Лякова печатка).

7. Fryderyk Jozef Hrabia na Wołoczyskach, Korabczajo-
 wie y Berszadzcie Moszyński, Sekretarz wielki wielkiego Xsie-
 stwa Litewskiego, Rady Nieustaiącey przy Boku J-оКМci Kon-
 sylarz, Generał Maior Woysk Koronnych Szlacheckiego Kor-
 pusy Kadetow J-оКМci y Rzeczypospolitey Vice-Kommen-
 dant, Wokolnicki, Lipnicki y Krolowiecki Starosta, Orderow
 Orła Białego Świętego Stanisława Kawaler. Wiadomo czynię
 komu o tym wiedzieć będzie należało: iż maiąc wzgląd na
 Pracowite usługi Nieboszczyka Jana Hrehorzuka, w kluczu
 moim Korabczeiowskiem przez Lat kilkanaście Przysiężnego,
 Syna Jego Konstantego do stanu Kapłańskiego zabierającego
 się, od Poddaństwa uwalniam, y Kapłanem tylko być pozwa-
 lam, zawdzięczaiąc szczegulnie Wierność nieboszczyka Oycy
 Jego. Datum w Wołczkowcach Die 27. Fbris 1782-do Anno.
 FJMoszynski starosta (лякова печатъ)

8. Лібертація Івана Снігурського 1786 р.— Ма-
 цiej z Brzezia Lanckoroński, Woiewoda Braclawski, Orderu Orła
 Białego Kawaler, Świętego Państwa Rzymskiego Hrabia, Wo-
 dzisławia, Zakliczyna, Melsztyna, Jagielnicy, Zwańca etc. Dzie-
 dzic. Wiadomo czynię... iż przychylaiąc się do prośby Maryany
 Sniurskiej Obywatelki Miasta Zwańca dziedzicznych Dobr
 moich, tudzież z względu na wysługi iey w Domu moim czyn-
 none, Syna wspomnionej Maryanny Sniurskiej, imieniem
 Jana, uwalniam na zawsze od Poddaństwa, a takowe uwol-
 nienie dla wiary y ważności, własną ręką podpisuiąc, herbową
 stwierdzam pieczęcią. Dan w Zamku Dembniskim dnia 27
 Miesiąca Wrzesnia 1786 Roku. — Maciej Lanckoronski WB.
 (Лякова печатъ).

9. Z Prus Jwo Dulski, Porucznik Batalionu Fizylie-
 row Artylleryi Koronney, Pan y Dziedzic Wsi Karpowice.

Uwalniam Teodora Bogackiego syna Pracowitego Bohatyrczuka
 poddanego wsi mojej Dziedzicney Karpowice z Poddaństwa,
 czyniąc go Wolnym zostania lub wyjścia z teyże wsi, nie
 tylko temuż Teodorowi Bogackiemu lecz y Jego Potomkom
 ma służyć na zawsze, przeto Ja nadaiąc mu te Prawo Wol-
 nosci obowiazuię moich Sukcessorow żeby miał dla siebie od
 nich nie przelamane, jako stwierdzone Pieczęcią y Ręką moią
 własną. Datt. w Białym Stoku die 11 Marca 1787 Roku. (Ля-
 кова печатъ) Z Prus Przygonia Jwo Dulski.

Маючи такі документи кандидат духовного стану ста-
 вав перед духовні власти і просив прийняти його до свя-
 ченя. Духовна комісія з кількох екзамінаторів або й одного
 питала кандидата з богословських предметів і видавала
 йому свідоцтво, найчастіше дуже загальної форми, на не-
 величкім обрізку паперу, в роді ось таких:

10. a) Andreas Joachimowicz in ord. ac Consensum exa-
 minatus Capax, Syntaxim se frequentasse asserit. I. Osławski,
 A. Piasecki — do Bełzca. b) Examinavimus Joannem Zausz-
 kiewicz Rhetorem, qui ad quaestiones Catechetico-Dogmaticos
 intelligibiliter respondit, ad Casisticas principales non po-
 streme, disiderat concensari ad aliquod vacans Beneficium.
 Datt. Radomysliae Die 27 Junii vs. 1777 a-o. Thomas T. Su-
 szycki Instructor mp., Simeon Zolkowski Ex 6. Juli mp. ad
 Beneficium Martynow. S. Mikołaja w Morunsku in Decanatu
 Czehrynensi. v) Leopoli 13 Junii 1778. Elias Walawski aspi-
 rans ad statum Spiritualem... Adtenus tam sclavonico Jdio-
 mate quam Polonico scripsit in praesentia mea, nescit latine
 sed examinatus multoties inventus est ex Theologia morali
 sclavonice resolvebat questiones satis bene actu et realiter ca-
 pax reputatur ad Consensum testor praesentibus Zoltowski mp.

Всі висше наведені документи переходять ся в Цер-
 ковнім Музею у Львові.

II. Народна сільська школа в Галичині в рр. 1810—1824.

Подав
Юрій Кміт.

Матеріяли, подані низше, вибрано з книги: *Protocolium ordinationum scholasticarum 1-um ab anno 1817 usque 1827 parochiae Żoltanecensis*. На першій картці читаємо ще й отсей титул: *Liber ordinationum scholasticarum comparatus ad conscribendas varias ordinationes tam circulares, quam etiam consistoriales. Anno 1817 pro Parochia Żoltanecensi*. По мойому ці матеріяли інтересні тим, що впроваджують нас потрохи в нутро школи, і дають нам пізнавати взірці, по яким вона була уладжена. Дізнаємо ся, яке число дітей побирало науку в найгорячіший час заходів про школу. Окрім того в сих матеріялах кидають ся в очи ще отсі дві річі: байдужність населення до школи і мертва, бездушна формалістика шкільних керманічів. Довгий час довгим шпурочком тягнуть ся часті нарікання на неходжене дітвори у школу, значить, заснованій школі не доставало того, що привязувало би до школи, що викликало би заінтересованне, ба та того сполучника не було навіть між церквою і громадою. Клясичний приклад маємо в відповіді домінії з 1824 р. на внесену просьбу що до побудовання школи в Жовтанцях: „Громадській старшині і церковним провізорам приказано кількома наворотами, аби зараз проганяли людей з шинків і домів до церкви і костела, коли вчують дзвони на богослуження і катехизм; а запитувані кілька разів про вислід сього приказу однодумно відповідають,

що прогонюють з шинків і приватних домів до костела і церкви. Зволить отже о. парох подати неслухняних по іменах і прізвищах а певно дістануть остру догану, а коли догана не матиме успіху, будуть покарані арештом або тілесно“. Прошу зважити, що так діяло ся в селі одного з найдіяльніших людей, який справді проявляв незвичайну пильність і ревність у твореню і розвитку шкіл. Що-ж то мусіло бути по інших місцях, де духовні дбали тільки про себе, а не про способи, якими-б приеднати людей до школи! Зрештою циркулярні уряди не дуже спішили ся наганяти „неслухняних“ до школи, бо заєдно зазначають ся в розпорядженнях: а коли би циркулярні уряди не схотіли зайняти ся тою справою, то подавайте до дозорної повітової шкільної управи — на тому й кінчило ся. При візитаціях більше пильновано зверхніх форм, як от: протоколів, катальогів і т. д., ніж самого навчання (диви куренди з 24 серпня 1818 і 21 червня 1823). Ся формалістика вбивала діло в самих починах; вона мабуть викликала антагонізми між дяковчителями, вченими по „інструкції“ і тими, що не хотіли нагинати ся до формальностей.

Жовтанці належать до перемиської єпархії, куликівського деканату (жовк. пол. повіт).

1. *Обіжник консистора про помічників до навчання дітей в дуже віддалених та недоступних місцях. 14 липня 1810.*

Dekret od najwyższej nadwornej kancelaryi r. b. d. 15 Lutego 1810 N-o 2250 do wysokich rządów krajowych wydany dowodzi, że n. i najłaskawszy monarcha z doniesienia biskupow zgodnego powziol wiadomość, iż nadto wiele dzieci po parochiach do szkół zdolnych do tych na nauki nie uczęszcza, pomienionemu uchyloneniu od szkół młodzieży nie większey nie czyni przeszkody, tak po niektórych miejscach odległość znaczna od szkoły, tudzież zawcześnie użyta młodzież do usług bywa gospodarza w służbie będącey do szkoły nie wysyłaia, albo też nawet rodzice sami osobliwie w lecie sobie dzieci do różnych robót obracaia i do pasienia bydła zażywaiąc, one uchylaią od szkoły, zatym wysokie rzady kraiove pod dniem 16 stycznia 810 N-o 224 urzędом cyрку-

larnym wydały w tej mierze stosowne instrukcje. Ponieważ młodzieży w takowych położeniach zostający, które od szkół parafialnych są odległe, albo zła, niebezpieczna droga, osobliwie w zimie do szkół przechód nadto trudny, albo wcale niepodobny czynią, a w okolicach tych teży młodzieży mieszkania, albo w publicznych tegoż podług rozmiarkowania przepisanej szkoły parafialne wystawione byź nie mogą, doskonalenia opuszczać nie należy, więc n. monarcha rozkazać raczył, żeby pomiarowano i najwyższej instancyi przełożono, ażali w takowym przypadku nauczycielom najbliższym z funduszu szkolnego płatni pomocnicy nie mogli być dodani, którzyby do odległych okolic parochyi młodzież nauczali; co się tyczy młodzieży od swych gospodarzów, albo od własnych rodziców w chodzeniu do szkół na naukę czynionych przeszkód, n. monarcha rozkazać raczył, żeby napotem podług przepisów żaden pastuch w służbie nie mógł być przyjętym, iesli zaświadczenia od swego cenzora nie okaże, iż publicznie w szkole był w religii wydoskonalony, tudzież dobry dał na examinie swoiey doskonałości w tej mierze dowód, podobnie każdy, który ubogie sierotę 10, 13 leciach, albo inne do szkół niezdolne dzieci do usług przyjmie, ma być obowiązany takowe przed, albo po południu do szkoły posyłać, który to obowiązek na potem szczególnie do niedzielnych szkół ma się rozciągać; równie te dzieci, które paszą cielęta albo gęsi, w szkole po południu od 1 do 3 godziny, a potem zaś na niedzielnych naukach znajdować się obowiązane. Stosownie do pomienionych instrukcyi cyrkularnym urzędem jest nakazano:

1-o. Po wszystkich miejscach, gdzie szkoły parafialne znajdują się, albo gdzie przynajmiej dusz starownicy mieszkaia, co mocą tego jest onych głównych powołania obowiązkiem, żeby lud pastwie swoiey powierzony w religii doskonalili, mają na to nalegać bez zwłoki i usilnie, żeby podług najwyższych przepisów dzieci do nauki zdolne i młodzież do szkoły parochialney chodziła, nauki, które paroch o religii opowiadać będzie, z pożytkiem słuchała i tak w iednym, iak i w drugim przypadku przepisany examen zdawała.

2-o. Wszystkim dominiom, gdzie ieden, albo drugi przypadek wydarzy się, ściśle ma być nakazano, żeby stosownie do najwyższych przepisów postępowały i usilne starania przy-

kładaly, aby one od wszystkich obywatelów onych państwa okręgu dokładnie zachowano, które najnowsze rozkazy i wysokich krajowych rządów rozporządzenia z tym dokładem z strony konsystorza obwieszczają się, że do osiągnięcia najwyższego oycowskiego zamiaru:

a. Dusz starownicy, mianowicie ci, którzy w takich okolicach, gdzie szkoły parafialne nie znajdują się, zostający, podług powołania obowiązku swiego młodzież religii pilnie nauczać i na te baczne oko zawsze mieli, iżby się żadne dziecię do nauki zdolne od szkoły nie uchylało, a postrzeżone, że się w godzinach przeznaczonych na naukach nie znajdowały, względem urzędem cyrkularnym donieść, żeby opieszale w uczęszczaniu do szkoły zmusić, a obwinionych ukarać można niemniej.

b. Przewielebni imci xx. dziekani o najwyższej woli monarchicznej dusz starowników sobie podległych uwiadomili, jako też najpilniey rozpoznali i konsystorzowi donieśli, ażali nauczycielom szkół parochialnych dodanie pensionowanych pomocników do nauczania w rozległych, odległych i niedostępnych miejscach i w iakowej liczbie mają być ustanowionemi. Na ostatek:

c. Jeżeliby oprócz wymienionych przeszkód względem prowadzenia młodzieży i dzieci do szkół parochialnych inne iakowe wiadome były, one niezwłocznie razem z wyszczególnieniem i środków, któremi by tym przeszkodom zapobiedz można, konsystorzowi donieśli.

Dan w Przemyślu dnia 14 Julii 1810. Teodor Fedynkiewicz.

2. *Запава громади в Жовтанець про удержанє школи.*
26 марта 1816.

Niżey podpisani parafianie Żółtaniecscy chętnie przychylając się do woli i uchwały n. monarchi przez wysokie rządy krajowe pod d. 8 grudnia 815 N-o 31365 najprzywielebniejszemu konsystorzowi naszemu względem usilnego przyłożenia się do zaprowadzenia szkółek parafialnych, trivialnych w oyczystym ięzyku, oznaymiony, nam zaś za pośrednictwem tegoż n. konsystorza przez miejscowego imci x. parocha szczerze oświadczony w miarę szczupłych majątków naszych dla

pomnożenia funduszu nauczyciela parafialney szkółki naszey w pieniądzech 48 złt. pol., 1 korzec żyta, ieden korzec ięczmienia, 1 korzec owsa.

Dan w Żółtańcach dnia 26 Marca 1816.

Coram me dominicali repraesentante — Adalbertus Solecki. Stefan Szary, wóyt +; Iwan Czaban, przysiężny +; Wasyl Czaban do. +; Iwan Charyna z Gromadz +; Daniło Hupało do. +; Fed Filistyn do. +; Ilko Zwir do. +; Pawło Litwin do. +; Jacko Adamow do. +

3. *Обіжник деканату про дяко-учителів. 9 квітня 1816.*

Ponieważ podług zarządzenia jw. konsystorza diacy w dekanacie znajdujące się pilnemu dozorowi i czuwaniu miejscowego dziekana są poruczeni i tym końcem urząd dziekański przekonawszy się o szczególnych zdolności niektórych w konsygnacyi summaryczney za nauczycielów szkolnych kwalifikował, należy przeto ninieyszemu urzędowi zupełną mieć wiadomość o stanie ich życia, miejscu przebywania i aplikacyi. Jeżeliby więc których diaków dotychczas w dekanacie znajdujących się przypadkowo lub przez ciężką chorobę do sprawowania swojej funkcyi nadal stał się niezdolnym, albo gdyby zmarł, lub z iedney parafii do drugiey tutejszego lub innego dekanatu, albo i diecezyi przeniósł się, o tym każdy wx. paroch lub kooperator natychmiast rzetelniey dokładne relacye urzędowi dziekańskiemu przedłożyć będzie obowiązany. Rozumi się tu przez się, iż nowo przybyli diacy dotąd nie mogą od parochów i parafianów być akceptowanymi, dopoki przed miejscowym dziekanem o swej zdolności i obyczajności nie udowodnią się i od tey przyzwoitey rekomendacyi od tey owey parafyi nie odbierają. Ninieysza dyspozycya aby była w protokół miejscowy rozporządzeń wciągniona i od szczególnych wwxx. parochów i kooperatorów należyte wykonywana, zaleca się.

Naborce d. 9 Kwietnia 1816. B. Błoński, dziekan kulkowski.

4. *Обіжник деканату про закладанє шкіл та про збільшенє фонду на них. 8 мая 1816.*

Stosownie do zarządzenia jw. konsystorza na dekretów wysokich krajowych przedłożą wwxx. parochowie y koopera-

torowie swemu ludowi parafialnemu zaraz po odebraniu ninieyszego rozporządzenia wolę i uchwałę n. i naytąsk. monarchy względem instytutu chwalebnych szkółek parafialnych, triwialnych w ięzyku oyczystym, a oraz pobudzą ich do pomnożenia funduszu na rzeczony szkółki, wystawiając im:

1-o. Dobrodzieystwa, która z skutecznie zaprowadzonych szkółek na nich samych, ich dzieci potomstwa splywac będą. W tey mierze zasięgną wielebności wasze informację z przedłożen ninieyszego zarządzenia sub litt. A B C D. Tym sposobem przekonawszy o dobrodzieystwach szkółek parafialnych wynikających zachęca.

2-o. Do pomnożenia funduszu szkółek w miejscach pobytu pobożności i dobroczynności stawiać przed oczy, że wszystko, co mamy, z woli Bożey odebraliśmy, a przeto tak znacznego, iak i nayszczupleyszego majątku doczesnego nie jesteśmy właścicielami, lecz tylko szafarzami, a ztąd wynika, że Bóg chce, byśmy majątkiem naszym dobrze zarządzali, co uczynimy, gdy choć małą cząstkę jego na pomnożenie chwały Pana Boga, zbawienie dusz naszych własnych i potomków naszych obrucimy i wystawić im można, że brak edukacyi czyli oświecenia w ich dzieciach, nierównie im większą szkodę i uszczerbek przynosi, gdy bowiem wiele dzieci nie mając oświecenia o religii i iey obowiazannościach, chwytają się za młodu rozlicznych z tych namiętności i występków, iako to: złodzieystwa, hułtystwa, wszeteczeństwa etc., przez co nie tylko swych własnych rodziców z majątku niszczą, zdrowia im uymuią i wiek skracają, lecz i innym sąsiadom i bliźnym też same przykrości wyrządzą, przez co nie na dobrze doczesnym, lecz i wiecznym zbawieniu wraz z nimi cierpieć musimy.

3-o. Ilość rocznie deklarowanej kwoty pieniężney lub daniny w naturze tak od dominiów, iak i od parafian szczególni dusz starownicy nie tylko w szczególney każdej parafyi tak główney, iako i filialney wykazach w tyczących się rubrykach opiszę, lecz i registra szczególnych dominiów i parafianów po imieniu i przezwisku wraz z ilością ofiarowaną urzędą i takowe w swych aktach pilnie zachowają; nienieyszemu zaś urzędowi tylko ogólną deklarację kwoty pieniężney lub daniny w naturze stwierdzoną podpisem dominiów, jeżeli do-

minialna, woyta zaś i trzy lub cztery ludzi z gromady, i jeżeli gromadzka będzie deklaracja, wraz z wykazami i przedłożą; uważać tu należy, ażeby niemniej nie było w deklaracji, iak będzie w rubrykach wykazu opisano, dawniejsze kondycyje na utrzymanie diaka w rubrykach dotyczących się rzetelnie opisane być mają.

Nahorce wielkie dnia 8 Maja 1816. B. Błoński, dziekan jeralny kulikowski. ¹⁾

5. *Обіжник деканату про інструкційну школу дяків у Жовтанцях, порядок навчання та про визіновань. 25 червня 1817.*

Stosownie do oryginalnie załączaney uchwały jw. konsystorza względem ustanowienia szkoły instruceyney dla diaków w Żoltańcach wzywają się wwxx. parochowie i kooperatorowie do czynnego współdziałania w sposób następujący i zaraz po odebraniu niniejszego obwieszczenia zainformują ich wielebności swych diaków o sposobie, czasie i porządku przedsięwzięć mającey instrucey w Żoltańcach.

1-o. Sposób wciągnięcia się do szkoły instruceyney do powzięcia potrzebnych wiadomości, na nauczyciela szkolnego ma nastąpić przez metrykalizacye od urzędu dziekańskiego wydane. Ta zaś metrykalizacya iedynie tym tylko będzie udzielona, którzy dobrym zaświadczeniem z obyczajności od swego parocha lub kooperatora złożyć się będą mogli. Po odebraniu metrykalizacyi każdy za pokazaniem oney wwxx. parochowi żoltanieckiemu do szkoły instruceyney w czasie naznaczonym przyjętym będzie. Do szkoły instruceyney nie tylko diacy, lecz i ich synowie lub uczniowie mające lat 14 powyszym sposobem mogą być przyjęte.

2-o. Czas rozpocząć się mającey instrucey extraordinaryney zaczyna się od 15 lipca, ordynaryiny zaś od 1 września rb. Na prelekcye extraordinaryney mogą ci udawać (się), którym następujący zbiór siana i zboża, tudzież inne zasilkowe środki nie staną się przeszkodą. Początek zaś września rb. będzie czasem peryodycznym dla wszystkich kandydatów do

¹⁾ При дальших актах підше пропускаємо.

rozpoczęcia instrucey ordynaryiny. Przeto mogące uczęszczać na prelekcye w czasie extraordinarynym mają się udać przed 15 lipca rb. do urzędu dziekańskiego dla odebrania metrykalizacyi i wszyscy iednak iak naydaley do ostatniego lipca rb. dla urządzenia ustawą polityczną przepisanego porządku powinni się metrykalizować.

3-o. Porządek dla kandydatów w celu powzięcia ustawą polityczną przepisanych i do kwalifikacyi nieuchylnie potrzebnych wiadomości naznaczają się następujące:

a. Wtorek i piątek każdego tygodnia będą dniami instruceyney; jeżeliby zaś w który z tych dwóch dni wypadły ś. uroczyste, tedy zaraz po-tym następujący drugi dzień wynadgrodzi z przyczyny chwały Bożey opuszczoną instrucey.

b. Tak wtorek, iako i piątek podzielią się na czas uczenia czyli prelekcye przedpołudniowe tak te, iak i owe zajmą czasu na godzin 3, a za tym za cały dzień godzin 6.

c. Przed południem zaczną się instrucey od godziny 8, a trwać będą do godziny 11, po południu zaś od 2 do 5 godziny.

W te godziny od wjmcí x. parocha instruktora następujące przedmioty podług nanowicy uchwalonego sposobu uczenia metodyki będą przekładane i objaśniane szczegóły.

1-o. Przed południem od godziny 8 do 9 początkowy sposób uczenia młodzieży poznania liter i czytania w oyczystym języku; od 9 do 10 ten sam sposób uczenia w języku polskim; od 10 do 11 ćwiczenie się w ustawie cerkiewnym.

2-o. Po południu od godziny 2 do 3 sposób uczenia młodzieży pisania w oyczystym języku, tak ustawem, iako i skropisem; od 3 do 4 ten sam sposób uczenia pisania po polsku; od 4 do 5-tey nayłatwiejszy sposób katychizowania z dziećmi. We wtorek i w piątek zaś o tey godzinie od 4 do 5 sposób uczenia rachunków, tak głównych, iako numerowych.

Powyszy porządek w podziale godzin instruceyneych ma tylko służyć do ostatniego października; od 1 zaś listopada z przyczyny znacznie krótkich dni i zimowey pory inszy porządek będzie przepisany, inne iakowe bądź wypadło urządzenia szkolne będą od czci i uszanowania godnego parocha

instruktora przez kurendę instrukcyinym kandydatom do wiadomości zachowania podane.

Tym sposobem ukształceni kandydaci z rekomendacją do instruktora i dziekana daną, będą najwyższemu diecezalnemu dozorczy szkolnemu przedstawionemi, a od tego bez wszelkiej trudności na nauczycieli szkolnych kwalifikowanymi.

Podjęta od kandydatów praca i fatyga nie będzie bezkrystna, gdy kwalifikowani nauczyciele:

a. Staną się uczestnikami najwyższymi uchwałami wymierzonej dla nich nagrody.

b. Pozyskają pożądane miejsca czyli tak zwane kondycje, z których niekwalifikowani uchylać się będą musieli.

c. Z swych dziesięcioletnich nauczycielstwa szkolnego zasług odbiorą te najukontentowsze względy, iż w przypadku śmierci ich żony i dzieci osierociałe bez łaskawego chleba nie zostaną.

d. Wolnemi będą acz w kwiecie swej młodości od wszelkich nagabani ucisków i niespokojności, iakowe dotychczas od wielu niebacznych gromad w celu ochronienia swych synów od stanu wojskowego, a zasłonięcia się diakami częstokroć wyrządzane bywały. Nareszcie przy swej nieskażonej moralności i pilnym pełnieniu obowiązków nabędą tych zaszczytów i uszanowania, które nauczycielom szkół normalnych są pozwolone. Te więc pożytki przedłożywszy wwimci xx. dziekani, parochowie i kooperatorowie swym diakom i innym w obrębach ich parochiów znajdującym się konkurentom zachęcą i pobudzą ich do tak chwalebnych dzieł, które gdy pożądany skutek odbierze, sprawią sobie wwxx. parochowie naczulsze własne ukontentowanie, zasłużą przytym na zaletną pochwałę u rządów, a nagrodę od Boga, dawcy wszystkiego.

Nahorce dnia 25 Junii 1817.

6. *Обіжниця деканату про вказівки для парохів при доручуванню метрикалізацій кандидатом, тобто про приєднуване учительських кандидатів. 22 серпня 1817.*

Załączone metrykalizacje N-o 7. dla diaków, którzy się zaświadczeniami złożyli, swą chęć do zwiedzania szkoły in-

strukcyiney dla nabycia potrzebnych umiejętności na nauczycieli okazali, komunikuje się ich wielebnościom tym końcem, aby każdy odebrawszy tyczącą się swemi diakowi, a oraz kandydatowi doręczył, o tej znaczeniu go oświecił i do wykonania tego, co się w niej zawiera, wzbudził, tudzież że individua tak z diaków, iak z ich synów lub uczniów, które się tu nie prezentowali, posiadają iednak zdolności i mogliby być użytecznemi do tego zbawiennego dzieła ile możności zachęcili i bez zwłoki z zasłużoną rekomendacją przez zaświadczenie urzędownie wydać tu przedstawił, a to tem pewnie, iż w niedostatku nauczycieli stosownie do dekretu najwyższej nadworney nauk komisji dat. 23 8-bris 1813 N-o 1859 sami parochowie, kooperatorowie tych obowiązek zastąpić będą zmuszeni. Ninieyszą kurendą po przeczytaniu natychmiast z resztą pozostałymi metrykalizacyami dalej a dalej odsyłać należy z przyczyny, że termin przedsięwziąć się mający instrukcyi już zbliża się.

Nahorce dnia 22 Sierpnia 1817.

7. *Завис деканату подавати витяги про стан парафіяльної школи. 3 вересня 1817.*

Stosownie do rozporządzenia względem zrobienia ekstraktu o stanie szkoły parafialney w rok dwa razy od każdego parocha i kooperatora podawać się mającego pod dniem 19 rb. N-o 112 od jw. konsystorza wydanego, a ztąd p. 14 lipca rb. do liczby 30 w dekrecie oryginalnie z załączonym formularzem i potrzebną informacją obwieszzonego zaleca się w następujących normach:

1-o. Każdy paroch i kooperator takowy ekstrakt podług wydanego formularza należycie urządził.

2-o. Rubryki 3 i 4, gdzie jest napisane imię nauczyciela, jego pilność, zdolność, obyczaje etc. z powodów, że ieszcze takowych nie mamy oznaczyć należy, reszta wszystkie rubryki stosownie do napisów powinny być opisane.

3-o. Dla ulżenia sobie fatygi można liczbę dzieci do szkoły zdolnych podług wykazu na dyspozycje pod 24 kwietnia rb. N-o 19 a ztąd wydane, zrobionych opisać i gdyż te trzy upłynione miesiące bardzo mało, a prawie żadney różnicy niestanowią, odtrąciwszy więc od summy w pierwszych wy-

kazach w przeciągu 3 miesięcy do szkoły zdolnych do szkół codziennych, gdyż młodzieży dla szkół świątecznych zdolney nie należy tu zapisywać.

4-o. Takowe wykazy z urzędowymi relacyami (w których wyrazić należy przyczyny, dla których pomimo usiłowań własnych mały nawet liczby na naukę zgromadzić nie można było) dnia 6 października rb. bez żadnego zawodu tu przedłożone być mają. Przeto dla uniknienia nie miło odpowiedzialney noty jw. konsystorza w wyroku świeżo wysłanego naywyższego nadworney komissyi szkolney starać się każdemu iak nayusilniey wypada, aby temi czasy choć kilka dzieci do zwiedzania nauki szkolney w szkole parafialney a zresztą w domu swoim zachęcił, pobudził i nakłonił. Ninieysze zalecenia po przeczytaniu i zanotowaniu iak nayrychley daley odsyłać należy.

W Nahorcach dnia 3 Września 1817.

8. *Поученє як робити поданя до домінії для заложеня школи.*

Tym kommunikuje się nota, która w celu dzielnego zaprowadzenia szkół parafialnych od każdego parocha i kooperatora do względnego dominium w następującym tenorze ma być podana:

Ex officio. Prześwietney jurysdykcyi państwa Żołtaniec.

Niżey podpisany stosownie do naywyższej uchwały naymonarchy zarządzeń i dekretów wysokich rządów krajowych w następujących treściach wyszczególnionych, a mianowicie:

1-o. Do zarządzenia wysokich rządów krajowych z dnia 17 listopada 796 do liczby 38898 zapadłego, których tak opiewa, że parochowie i zwierzchności z swiego powołania dla własnego dobra, własney spokojności obowiazanemi są przykładać się do ukształcenia tych, których im wieczna opatrność powierzyła.

2-o. Do dekretu, którym dla poprawy religii i obyczajności n. monarcha przez wysokie rządy krajowe z dnia 28 czerwca 817 do liczby 22994 iak nayścisley rozkazać zalecił, aby parochowie obowiazku uczenia młodzieży dopełniali, a oraz pod odpowiedzialnią własną nakazuie się świeckim zwierzchno-

ściom, iżby skutecznie w tym parochom dopomagały, na tych rozporządzeniach polegając.

3-o. Do dekretu naywyższej nadworney kancellaryi z d. 15 lutego 809 do liczby 2250 zapadłym, który w wydanej instrukcyi do ek. urzędów cyrkularnych ściśle nakazuie, ażeby nawet te dzieci, co paszą cieleća y gęsi w szkole od 1 do 3 godziny codziennie, a potym zaś na niedzielnych naukach znaydowały się, co wszystkim dominiom ściśle ma być zalecono, ażeby stosownie do naywyższych przepisów postępowały, mają więc c. k. cyrkularne urzędy na to nalegać, aby podług naywyższych przepisów dzieci do nauki zdolne i młodzież do szkoły parochialney chodziła, nareszcie

4-o. Do naynowszej polityczney ustawy szkolney, która względności y stosunki dla zwierzchności i parochów względem zaprowadzenia, pomnożenia i utrzymywania szkół parafialnych iak nayprzykładniey przepisuię. Z winnym szacunkiem i przyzwoitą uprzejmością przedkładając swe sprawiedliwe żądania uprasza prześwietney jurysdykcyi o dzielną pomoc y czynne współdziałanie w punktach następujących:

1-o. Aby dzieci od lat 6 do 12 przez podpisanego podług załączoney konsygnacyi i za zdolnych do szkoły codzienney, młodzież zaś od upłynionych lat 12 do 18 do szkoły niedzielney i świąteczney przez ich rodziców lub w niedostatku tych przez krewnych i opiekunów zachęcić, wzbudzić y nakłonić.

2-o. Przeszkody, które słuchaniu nabożeństwa i zwiedzaniu nauk katychezmych tamę kładę lub kłaść mogą, iako to muzyka taneczna, obrachunki i inne zabawy podczas nabożeństwa i katechizowania z dziećmi dźać się zwykły, zupełnie znieść i na czas przyzwoity odłożyć, nareszcie

3-o. Wszystko to tak iak prawo, słuszność i porządek wymaga, urządzić, dać pomoc raczyła. Ani wątpi podpisany, iż prześwietna jurysdykcyja mając zalet pomnożenia chwały Pana Boga, swą własną i swych poddanych szczęśliwość naychwalebnieyszim zamiarem rządu odpowiedzieć usiłuię. W tym przekonaniu zostaię i oczekuię od prześwietney jurysdykcyi požądanej resolucyi, której dzielnością ukontentuie i zaspokoi swą wyszą władzę z dopełnienia włożonego na się obowiazku.

Podpis parocha, dnia, m. r. s.

9. *Обіжник консистора про освіту і іспити учительських кандидатів. 12 вересня 1817.*

W celu zastosowania przepisów w rozdziale VIII. §§ 13, 14, 15, 16 polityczney ustawy szkolney zawartych tyczących kształcenia i examinu kandydatów na nauczycieli przy szkołach parafialnych stanowimy:

1-o. Dekret postanowienia na nauczyciela ten tylko pozyskać może, kto pierwey iako pomocnik pod ręką parocha i dozorem urzędu dziekańskiego przynajmniey rok 1 powinności nauczyciela pełnił i w przeciagu czasu tego zdolność, aplikacye i nienaganne ze wszechmiar obyczaje okazał.

2-o. Po dopełnieniu warunku tego złożyć maią kandydaci w każdym dekanacie examen przed dziekanem i vicedekaniem w oznaczonych co rocznie dniach miesiąca września.

3-o. Kandydaci po ścisłym i sumiennym examinie przez urząd dekanalny przedsięwziętym do sprawowania fundacyi nauczyciela i diaka za zdolnych uznani w tabelli podług załączonego formularza wzoru sporządzonego wykazami, przy dołożeniu allegatów, konsystorzowi zaleceni będą; mniej zdolnym dalsze doskonalenie się polecić, takowych do następującego examinu odłożyć należy.

4-o. Wzmiankowana tabella naydaley do 28 września co rok do konsystorza nadesłana bydź ma.

5-o. Każdego roku przedsięwzięty będzie przy konsystorzu 1, 2, 3 i 4 października examen z kandydatami wyżej nadmienionym sposobem zaleconym, za zdolnych uznani kwalifikacye na nauczyciela utrzymaia. W innym czasie żaden kandydat examinowany nie będzie.

6-o. Gdy podług naywyszych ustaw nauka w szkołach parafialnych po wsiach w oyczystym ięzyku dawać być powinna, przeto do uprzymiotowania kandydata na nauczyciela dostateczną będzie wiadomość rituału ruskiego i polskiego czytania, pisania i zasad arytmetyki, początkową wiadomość sposobu uczenia i manipulacyi szkolney, ieżeli przytym kandydat przykładowych iest obyczaiów i talentami swemi dalszego udoskonalenia się nadzieię czyni. Prawidło to dopóty trwać ma, dopoki liczba zdolnych nacyczycielów się nie pomnoży; nayzdolniejszych kandydatów dostarczają za czasem terazniejsze szkoły parafialne, w których znakomita liczba mło-

dzieńców rzadkimi talentami obdarzonych szczęśliwe w nauce czyni postępy. Tych więc ukształcenie na przyszłych nauczycieli podaie gorliwym jwxx. dziekanom, vicediekanom i parochom nową sposobność połączenia zasług o dobro religii i społeczności; od prac bowiem ich temu zbawiennemu zamiarowi poświęconych rychlejszy i pomyslniejszy wzrost szkół parafialnych zależeć będzie. Postanowienie niniejsze wwxx. dziekani parochom z tym zaleceniem obwieszczają, aby przy każdej parafyi wszystkim individuum, których się tyczyć może dla dalszey ich informacyi i zachęcenia przeczytanem było.

W Przemysłu dnia 12 Września 1817. F. Fedynkiewicz, wikary generalny i official. Mogielnicki.

10. *Докір деканату дяким парохам, що поручають дякам катехизацію молодіжи.*

Z pewnych doniesień urząd dziekański przekonał się, że niektórzy parochowie katychizowanie młodzieży poruczaią diakom; sprzeciwiaia się wręcz a) właściwemu swemu obowiązkowi polegającemu na zamiarze nauczania duchownego, prócz tego b) ubliżaią swey powadze i zaufaniu, które w tym razie przenoszą się do diaków, uczących młodzież religii, a przez to e) wprowadzaią diaków w ambicie szczycenia się właściwem kapłanów obowiązkiem, którzy ztąd robia sobie między prostem i łatwowiernym ludem renome, że oto nie xięża, ale my nauczamy dzieci, a tak nadęci duchem pychy zdaią się prawie uchylać z pod subordynacyi kapłanów i mylnie mniemaiać, że są iuż uczonemi z przyczyny, że nieuków uczą, uchylaią się samowładnie od zwiedzania prelekcyi metodycznych; d) nie maiać ieszcze wiadomości polityczney ustawy szkolney, ni też posiadaiąc zupełney umiętności metodyki mnożą wiele szpaków i srok. Dla zapobieżenia w swych owczarniach tak wielkiemu nieładowi zwróca wahaiać się dusz starownicy naypełniejszą uwagę na zamiar swojego powołania, za którego głosem gdy póydą, ani wątpie, że wszystko to, co iest bezprawnym i nadporządnym, do przyzwoitego porządku przyprowadzić usiuią.

11. *Обіжник деканату з доганою для дяків, що не хочуть слухати metodyki.*

Zuchwałość niektórych diaków, lekkomyślność i niepoznanie powagą c. k. rządów zatwierdzonego własnego ich dobra powstaie na chwalebny zamiar i chce zniweczyć gorliwą pracę zaszczytnego instytutu kształcącego ich na dobrych diaków i oraz nauczycielów szkółek parafialnych. Czula uwaga względnego urzędu dziekańskiego wpływając w czynność tego zbawiennego dzieła, zwraca swe sprawiedliwe reflexy na pogodzenie przewrotnych umysłów urzędownie kwalifikowanych kandydatów. Zuchwałość i lekkomyślność, iak w każdym człowieku względem cnotliwych nie jest przyjemną, tak tym pewnie w tych, którzy wzorem i dobrym przykładem powinni przyświecać ich opiece i wychowaniu powierzonym, jest haniebną i naganną. O ich zaś pobycie, zaszczycie i ukontentowaniu z powziętego lub powzięć się mającego urzędu nauczyciela wynikającym wysłana ztąd pod 25 czerwea rb. do liczby 27 odezwa doskonale ich przekonać powinna. Plenne i bezzasadne są ich następujące zarzuty, że 1-o. dawniejsze diacy metodyki nie słuchali, a przecie dzieci uczyli; że 2-o. y teraz my tak potrafimy uczyć, iak ci co na metodykę chodzą; że nareszcie 3-o. można chleb ieść bez diakowstwa.

Ad 1-mum. Prawda, że dawniejsi diacy metodyki nie słuchali, lecz i to prawda, że daleko więcej umieli, iak terazniejsi po wysłuchanym kursie metodyki umieć mogą, dowodów tego są różne manuscripta, pieśni pobożne, dialogi, prócz tego wiele z nich posiadało wiadomość ięzyków łacińskiego i polskiego. Ad 2-dum. Oczywistym fałszem iest, że potrafia tak uczyć dzieci, iak uczą ci, co słuchają metodyki, bo czy może ten, co umiejętności takiej nie doskonale nabył, porównać się z tym, który swoją umiejętność, acz niedoskonale, praktyką i doświadczeniem ukształcił i użyteczną zrobił? Ad 3-um. Że można chleb ieść i bez diakowstwa, nie pewniejszego nadto, bo i ci, co usługi bydłce robią, w gromadzie chleb iedzą, lecz o iaka niesława człowiekowi dobrowolnie poniżającemu się.

Po zrobioney tey reflexyi słuszney stanowi się to, [co] następuje:

1-o. Ażeby każdy diak, który się na kandydata dobrowolnie przez urzędową metrykalizacyę kwalifikował, metodyczne prelekye w dniach naznaczonych zwidział, gdyż w przeciwnym razie za pierwszy raz opuszczoney bez ważney przyczyny prelekyi surowym upomnieniem, za drugi raz strofem 1 rynsk. na fundusz szkolny, za trzecim razem strofem 2 ryńskich na ten sam fundusz, za czwartym razem zupełnym oddaleniem z funkcyi diakowskiej bez zaświadczenia i nagrody ukaranym będzie.

2-o. Ażeby diacy, którzy metodyki nie słuchają, żadnym prawem nie ważyli się dzieci uczyć, bo w tym razie nie uczą ich, lecz zepsują, a w takim wypadku parocha lub kooperatora będzie obowiązkiem dzieci uczyć, nareszcie:

3-o. Niechay się tym nie chlubią, że oto iak my porzucimy kondycyę, to nie będą mieć diaków, a za tym będą nas sami prosili, nie wszyscy są tak podłego zdania, a tym bardziej, że nie w długim czasie z pomyślnie zaszczerpionych szkółek pozyskamy dobrych diaków.

Ninieysze zalecenie mają wwxx. parochowie i kooperatorowie swym diakom należycie przedłożyć i owych do słuchania metodyki uczenia dzieci iak najsilniey pobudzić. Aby się diacy z zaleceń tyczących się parochów nie gorszyli, każdy mający punkt honoru nie będzie żałował papieru i laku lub opłatka dla zrobienia koperty i odesłania tey kurendy do sąsiada pod kopertą.

Nahorce 15. X-bris 817.

12. *Розв'язок жовтаницької домінїї назначає десятиликів для шкільних справ. 6 жовтого 1818.*

Na zanesioną do ninieyszey jurysdykcyi rekwizycyą i dla nadosyćczynienia żądaniu wjmci x. proboszcza obrządku greckiego x. Błońskiego, parocha żółtanieckiego, naznaczaia się dziesiętnicy z strony dominium we wsi Żółtańcach iako to:

1-o. Podprzysiężnym Iwanem Czabanem z pod numeru 12: Wasyl Lauryk 19, Hryc Pryczyna 28 Fedio Lesiow 84, Andruch Keybios, Iwan Forman. 2-o. Podprzysiężnym Wasylem Drobotem 52: Mikita Kuk 62, Lauryk Drobot 75, Tomko Adamow 81, Michał Szary 89, Michał Forman 97, Andruch

urzędowi wskazane, lub które później zaprowadzone zostały. W czasie wizyty tej pjmci x. dziekan i vicediekan starać się będą najsilniey to, co dobrym znajdę, potwierdzić, opiekałość zaś lub innym postrzeżonym wiadomo z mocy urzędu zaradzić.

Obwieszczenie niniejsze klerowi dekanatu niezwłocznie ogłosić polecamy.

W Przemyślu dnia 6 Lutego 1818. Fedynkiewicz, wikary gen.

13. *Обіжник деканату про шкільні підручники. 16 квітня 1818.*

Stosownie do odezwy z dnia 26 grudnia r. p. do liczby 102 od jw. konsystorza zrobiony, a ztąd de d. 5 aprilis rb. w dekanat wysłaney oznaymuie się wielebnościom waszym, że w tej namienione i rekomendowane tablice czyli tablelle większe i mniejsze dla ułatwienia i rozszerzenia między dziećmi poznania liter y składni używać się mające, tudzież prawidła szkolne in 8-vo i plakaty in folio, iako też i gramatyki w urzędzie dziekańskim już się znajduią, za niżey wyszczególnioną cenę nabyte bydź mogą. 1-o. Tabella większa in crudo, czyli bez rozróżnienia liter kosztuie 40 xr. Ta zaś, w której bukwy samohlasne i bezhlasne dla łatwiejszego porozumienia kolorami się od innych różnią 1 zł. 2-o. Jeden arkusz 8 tabliczek małych zawieraiący kosztuie 8 kreycarów. 3-o. Jeden exemplarz prawideł szkolnych in 8-vo kosztuie 8 xr. Plakat zaś na dobrym papierze w arkuszu 12 xr. 4-o. Jeden bukwar czyli gramatyka 30 xr.

Tablelle większe i tablelle mniejsze, tudzież i prawidła szkolne będą kóždy szkółce za zrobioną konsygnacją czyli rewersem od parocha lub kooperatora w potrzebney ilości każdego czasu na kredyt wydane. Ilość zaś pieniężna za powyższe pisma aż z końcem miesiąca listopada rb. od stron zebrana i do urzędu dziekańskiego przysłana bydź ma. Należy więc, ażeby każdy paroch i kooperator urządził sobie protokolik (podług formularza późniey nadesłać się mającego), w którym przyiem wszelkich pism drukowanych szkolnych od urzędu dziekańskiego, tudzież wydatek owych stronem rzetelnie zapisywany bydź ma. Co się tyczy bukwarów, takowe

tylko za złożone gotowe pieniądze stronom wydane będą, urząd dziekański za te należytą ilość pieniężną na pewny termin do kasy konsystorskiej złożyć assekurował się. W środe więc wielkanocną i czwartek gramatyki stronom rozdawane będą. Każdy więc paroch i kooperator umyślnego posłańca z konsygnacją ilości potrzebnych dla swey szkoły grammatyk na ten termin przyszle. Dorozumieć się tu należy, że posłańiec, który po grammatyki wyordynowany był, kilka reńskich kosztuie, a zatym po 2 lub 3 kreycary bez skrupułu zwyż nad 30 xr. za iedną sztukę wymagać można, więcey zaś żadnym prawem i pod żadnym pretextem dla uniknienia odstretu od stron domagać się [nie] należy.

Nahorce die 16 Aprilis 818.

15. *Похвала парохам за заслуги коло відкриття і ведення шкіль. 18 квітня 1818.*

WWJmci xx. parocham i kooperatorom dekanatu r. g. kulikowskiego.

W załączeniu komunikuię wieleb. jmci xx. parochom y kooperatorom originalny ekstrakt zaszczytny pochwały kleru diecesyi naszej z podięty usilności y gorliwości w zaprowadzeniu szkół parafialnych od wysokich c. k. krajowych rządów odebrany, tym końcem wysokie c. k. krajowe urzęda troskliwych o dobro szkoły parochów y kooperatorów nie tylko przez publiczne pisma do powszechney wiadomości podać, ale nadto szczególnie zasłużonym dekreta pochwalne wydać rozkazały. Dla uchilenia tany y skutecznego wsparcia y pomocy pomnożenia y rozszerzenia tego zbawionego dzieła wysokie c. k. kraiove rzady wszystkim cyrkularnym urzędom pod niełaską iego majestatu naydobrotliwszego monarchy naszego powtórnie iak nayściśley zaleciły, ażeby do uregulowania szkół parafialnych y wystawienia szkolną ustawę polityczną przypisaney budowli szkolney pilnie i szczyrze przychilały się.

Ten nowy dowód oycowey troskliwości nayiaśniejszego monarchy o dobro krajów i religii ś. powinien nas wbudzać do zaniesienia gorących modłów do naywyszey Istności, by mu udzielaiąc życia y sił do długiego, trwałego y szczęśliwego panowania wspirała go do zgonu w zbawiennych jego zamiarach. Odebrana zaś zaszczytna pochwała niechay nas nie

unosí wygórowaną chciwością znikomey naszey chluby, ale raczey niech wzmacnia przy czynnym naszym współdziałaniu cierpliwość, która do ukończenia każdego dobrego dzieła koniecznie iest potrzebna.

Ninieyszą renomę z szczególnymi ekstraktami pro perpetua memoria w protokół szkolny wciągnąć należy; nieposiadające wiadomości języka niemieckiego mogą się w tey mierze od przewielebnego jx. dziekana lub innych publicznych sąsiadów zainformować.

Nahorce die 18 Aprilis 818.

Der Landesstelle gereicht es zum besonderen Vergnügen die v. Przemysler gr.-kath. Consistorium eingelangten Anzeigen über den Fortgang des Schulwesens in der Przemysler Dieceze, als Beweise des nützlichsten Eifers des H. Metropolitens, des Clerus u. der Insassen zur öffentlichen Kenntniss zu bringen. Ausser den im N-o 160 der Lember-Zeitung angezeigten, haben folgende Pfarrer theils allein, theils mit Hilfe der Kirchensänger Schulen eröffnet u. ertheilen den vorgeschriebenen Unterricht.

Im Przemysler Kreise. Kotoski in Święte 26¹⁾, Witoszyński in Malkowice 25, Borysiewicz in Krowniki 22, Maxymowicz in Nehrebka 20, Borecki in Siedliski 12, Łoziński in Husko 20, Kopystyński in Sosnica 24, Mironowicz in Drohojów 14, Nehrebecki in Troyczyce 16, Kulmatycki in Makowice 18, Turzmanowicz in Kormanice 28, Pohorecki in Zaleska Wola 83, Lityński in Chotyniec u. Hruszowice 29, Maxymowicz in Kalników 15, Rewakowicz in Ninowice 33, Lewicki in Łaz 16, Wankowicz in Łazki Jarosławskie 31, Gruszkiewicz in Wysokie 35, Kaczkowski in Sokorow (m. Suchorow) 15, Kmickiewicz in Weltin (m. Wetlin) 46, Witoszyński in Makowisko 24, Lityński in Ryszkowa Wola 24, Noskiewicz in Ostrów 21, Reynarowicz in Cetula 28, Manasterski in Cieplice 21, Szarski in Dąbrowica 12, Łasurkiewicz in Dobra 24, Szczwikiewicz in Korzenica 7, Chodakowicz in Lezachów 10, Bryliński in Miękiś nowy 21, Nazarewicz in Motydyecz (m. Mołodycz) 11, Krypiakiewicz in

¹⁾ Diese Zahl bedeutet die Anzahl der Kinder, die im Jahre 817 die Schule besucht haben.

Pełkinie 5, Hanasiewicz in Piskorowice 19, Chotyniecki in Sienawa u. Ruta 11, Czerlunczakiewicz in Więzownica 39, Paślawski in Bachów 14, Miratyński in Babice 28, Kopystyński in Chirzynka 23, Surowiecki in Kramarzowka 16, Gałęcki in Pruchnik 14, Gaudonowicz in Pełniatycze 33, Bryliński in Rozbur okrągły 6, Czaykowski in Nakoneczne 8, Pietrasiewicz in einer Vorstadt v. Jaworów 46, Lankowski in Trościaniec 9, Podłuski in Załuże 8, Kaczkowski in Lubienie 11, Tarasiewicz in Olszanica 10, Kuczyński in Nowy Jaźów 8, Lewicki in Czeruilawa 19, Hankiewicz in Wierzbiany 20, Węgrzynowicz in Stary Jaźów 20, Zieliński in Szkło 15, Dębniak in Krakowice 30, Kizura in Zmijowiska 10, Nesterowicz in Laszkie Mościskie 43, Kubajewicz in Raytarowice u. Bulanowice 50, Czapelski in Małnów 25, Romanowicz in Byków 10, Kulmatycki in Czerniawa 6, Choynaeki in Hodynie 6, Smoliński in Krokonicie 21, Hleńkowski in Myslatycze 14, Nesterowski in Sarny 15, Budzynowski in Sokola 20, Czapelski in Starzawa 5, Stoczkiewicz in Tamonowice 8, Lityński in Małnowska Wola 15, Hudyłowicz in Arłamowska Wola 30, Kustrzycki in Więckowice 31, Czapelski in Bortiatyn 10, Demasowicz in Dmیتrowice 10, Dadalewicz in Dobrzany 8, Wołos in Dohłomościska 62 (хлбно, мб. Dohhomosciska), Dobrzański in Mołoszkowice 35, Musianowicz in Lesiowice 16, Baczyński in Makuńów 20, Podłuski in Tuczapy 39, Uhnicki in Sądowa Wisznia 36, Korosteński in Wołszyszczowice 21.

Im Żółkiewer Kreise. Witoszyński in Lubliniec nowy 61, Nabytowicz in Krowowice (m. Krowica) 14, Sierociński in Radruż 39, Kuryłowicz in Żukow 24, Kowalski in Smolin 56, Kmickiewicz in Dzików 32, Wankowicz in Stare Siolo 18, Bukityński in Sucha Wola 20, Paślawski in Ułazów 30, Kiionowicz in Zapalów 39, Sajowski in Biała piaskowa 12, Lipnicki in Kamionka Lipnik 18, Sabatowicz in Kamionka stara wieś 19, Jaremkiewicz in Kniaza Lubycka 30, Leligdowicz in Magierow 24, Lewicki in Żorawice 45, Baczyński in Mosty wielkie 22, Wołoszyński in Poddubce 26, Dziedzicki in Uhnów 42, Błoński in Nahorce 10, Błoński in Żółtańce 15, Theodorowicz in Kłodno 8, Jasiński in Ceperów 15, Decekiewicz in Kukiżow 10, Dolnicki in Remenów 15, Rządkowski in Stroniatyn

13, Szypiekiewicz in Nowe Siolo et Kisielów 22, Theodorowicz in Kolików 22, Bilewicz in Kunin 100, Nowosiadłowski in Dobrusin 12, Nunatkiewicz in Piły 10, Paralewicz in Woysławice 16, Witoszyński in Waręż 10, Luczkiewicz in Tudorkowice 30, Tryłowski in Lubaczów 15, Lewicki in Sielec 24, Towarnicki in Rekliniec 24, Prokopowicz in Steniatym 58, Towarnicki in Uhluwek (мб. Ułhówek) 16, Lewicki in Jastrzębice 24, Jankiewicz in Radowance 30, Gliński in Torki 21, Lisikiewicz in Rozdżałow 20.

Im Samborer Kreise. Drzymalik in Komarno 28, Lesiecki in Szolominice 11, Hankiewicz in Hoszany 14, Dobrzański in Nowosiółki gościnne 20, Lewicki in Horozana mała 20, Szwedzicki in Zagórze 28, Łapszyński in Kropielniki 19, Deczko in Lubień wielki 16, Miakiewicz in Werbiż 12, SzczaWiński in Bołochowce 45, Wołoszyński in Stebnik 38, Kotowicz in Dobrohostów 49, Brzeziński in Horucko 12, Kaczkowski in Kropiwnik 14, Kustrzycki in Litynia 14, Chlibkiewicz in Medynica 12, Komarnicki in Lisznia 38, Iwanowski in Modrycz 29, Witoszyński in Niedźwiedzia 10, Kotowicz in Orowe 24, Olszański in Ułyczno 25, Fedenkiewicz in Mistkowice 14, Łapszyński in Waniowice 15, Łapszyński in Babina 16, Czerlunczakiewicz in Baranczyce 22, Grabianka in Brzegi 15, Kuszczykiewicz in Straszewice 14, Obłoszyński in Stronna 21, Zahotyński in Strzyłki 24, Łużecki in Wielka Lenina 20, Mudrak in Wołoszynowa 25, Paulewicz in Bilicz 16, Baczyński in Strzelbice 44, Rewakowicz in Kobło 50, Kunasiewicz in Wola kobańska 31, Hnički in Jasionka Masiowa 40, Hryniewiecki in Lumma 62, Szaydzicki in Chaszczów 60, Paślawski in Dniestrzyk dubowy 33, Lewicki in Rypiana 12, Węgrzynowicz in Hołowiecko 12, Szeremet in Wolcze 24, Jasienicki in Żukotyń 24, Gaberski¹⁾ in Gwozdziec 15, Topolnicki in Graziowa 12, Wituszyński in Hołowiesko 30, Demianowski in Rozlucz 12, Szeremet in Lipie 40, Demianowski in Mszaniec 12, Połański in Tysowica 26, Szaydzicki in Michnowiec 25, Kaczanowski in Dorozów 75, Nowakowski in Byków 21, Leszczyński in Łużek dolny 36, Kociszewski in Łuka 23, Koto-

¹⁾ Мабуць помилка замість Boberski.

wicz in Bronica 25, Hołubowski in Mokrzan 18, Janowski in Wołoszcza 23, Lityński in Bilina 22, Kondrowicz in Hruszow 20, Huszkiewicz in Jasienica solna 28, Muszakowski in Ty-now 43, Giletowicz in Prussy 27.

Im Sanoeker Kreise. Smereczański in Dzwiniacz 12, Dniestrzański in Berechy 12, Rastawiecki in Łobezow 16, Łużecki in Bandrów 24, Daszkiewicz in Nanowa 15, Rastawiecki in Łopusznica 22, Porakowski in Ustrzyki 18, Czaykowski in Baligród 26, Towarnicki in Przedzielnica 10, Giletowicz in Tarnawa 22, Wisłocki in Bednarka 30, Męciński in Hańczowa 14, Przysłopski in Małastów 14, Wisłocki in Męcina 17.

Im Rzeżower Kreise. Połański in Ożanna 13.

Nach Anzeige des Consistoriums haben sich vorzüglich ausgezeichnet: Manasterski Jaroslawer Dechant und Błoński Kulikower Dechant, durch deren eifriges Benehmen viele Schulen zu Stande kamen; Dawidowicz Pfarrer in Radymno, der selbst ein Schulhaus mittheilte, die Schulgerathe beschaffte, arme Kinder mit Büchern theilt und den Unterricht thätigst besorget; die Pfarrer Kaczanowski, Żelechowski, Marszałkiewicz, Pohorecki im Przemysler, Hołubowski, Leszczyński im Samborer, dann Kowalski im Żukwier Kreise, die den Unterricht in ihren eigenen Wohnungen ertheilen, armen Kindern Schulbücher verabreichen und die Schul-Requisiten besorgen.

16. *Обіжник о. Блонського з нагоди його іменованя повітовим доглядачем шкіл. 15 мая 1848.*

W załączeniu komunikuje się wwxx. parochom i kooperatorom rozporządzenie jw. konsystorza¹⁾, którym mnie urząd powiatowego szkół dozorecy w dekanacie tutejszym powierzony został. Powodując się woli i rozkazowi tegoż jw. i n. konsystorza pragne i usilnie starać się będę, bym powołaniu mojemu w tey mierze stosownie do polityczney ustawy szkolney rzetelnie odpowiadać mógł. Że zaś początek każdego dobrego dzieła różnym zawodom i przeszkodom podległy bywa, trud-

¹⁾ Перемишль 28 квітня 1818.

нощі те, ww. шановни bracia, ієдynie tylko łącznemi siłami pokonane być mogą: moim więc obowiązkiem będzie pracować nad planem czyli rzeczy rozkładem, podług którego by wskrzeszane і по większey części іуž запроваджене szkółki parafialne w powiecie naszym іак найłatwiey і найгоднєй pomnożone і rozszerzone być mogły; waszym zaś — użyć pilności і usilności do wykonania przedmiotów przedsięwzięć się mającego planu. Ani wątpię ww. і шановни bracia, іž odpowiadając wysokiemu powołaniu swemu іак nayszczerzey przyłożycie się do uskutecznienia tego zbawіennego dzieła, którego по нас найwyzsza jasność wymaga, n. monarcha pragnie, а rządzące władze поручаіа gorliwości naszej. W tem przekonaniu zostаіа, powierzony plan wzrostowi szkół parafialnych dla powiatu tuteyszego за pomocą Bożą wypracować і dzielney usilności wielebności waszych poruszyć іак найrychley starać się będę. Ninieyszą odezwę wraz z о́ввєszчением konsystorskim w протокоł szkolny wciągnąć należу.

Nahorce dnia 15 Maja 1818.

17. *План или Расположеніе взирательное.*¹⁾

Изъ повода возобновленія, заведенія и умноженія училищъ парафіяльныхъ надлежитъ, да парохі и содѣйствователи и купно катихити ѿ безъпосредственнѣ своихъ дозирателей на распростертѣя слѣдующія обстоятелства способа, порядка и времени прилѣжное обратили примѣчаніе. Хотящымъ училищѣ парафіяльное завести, что касается способа заведенія училищъ парафіяльныхъ надлежитъ:

1-о. Всѣ дѣти парафіяльныя обоего пола къ училищу годныя отъ лѣтъ шести до дванадцати согласно съ метри-

¹⁾ Незабаром по своїй номінації повітовим дозором шкіль видав (18 червня 1818) о. Блоневскій План wzorowy. Końcem wskrzeszenia, zaprowadzenia і pomnożenia szkolek parafialnych w dekanacie kulikowskim stosownie do polityczney ustawy szkolney w roku 1818 zrobiony і запроваджену — „Планъ или Расположеніе взирательное“, по якому мали бути ведені школи під його кермою. В книзі розпоряджень поміщенихъ пайперше „Планъ“ у польській мові, аж геть планійше під деканальною суредою з д. 10 мая 1819 р. виписаний в руській мові. При якій нагоді, яка причина написання ѿ по руськи — не означено. Ми подаємо план у руській мові, а з польського лише се, чого нема в руській.

кою по имени ѿ прозвищи описати и для таковыхъ по приданному здѣ формуляру сходственно до политическаго устава училищнаго главы VII. §. 13. алфавытный росписъ для слѣдующаго употребленія установити.

2-о. Парафіяномъ или родителямъ дѣтей ко училищу опредѣленныхъ въ день недѣльный или парочитый на богомоліе собраннымъ указъ и волю Ёго Цесарскаго величества въ томъ памѣреніи обявити и корысти изъ предпріятого обученія училищнаго и вреда пренебреженнаго для добра благочестія, общества и ихъ собственности происходящія или оному возбраняющія живими шарями (kologami) описати и ревнителнымъ чувствомъ предложити яко наука школьная есть полезна для благочестія.

а. Дѣти обучившіи ся по догматамъ вѣры Господа Бога чтити и хвалити, получать благословеніе божіе временое и вѣчное и тѣмъ самымъ убѣгнуть гнѣва, отмщенія и наказанія, коими доселѣ для пополненныхъ изъ оступленія добраго воспытанія пороковъ (zdrożności), чрезъ общія возмущенія народовъ, неплодородіе, гладь, губительство, брани и инія безъчисленныя гоненія всемогущая рука Господня насъ коснула, ниѣ убо, когда изъ крайныхъ щедротъ Ёго величества Монархи нашего изъ установленія спасительнаго дѣла училищъ благочестіе святое и доброе нравоученіе возрастати начало, всемогущество божіе гнѣвъ свой отвратити и міромъ насъ благословити сподобитъ.

б. Наука школьная есть полезная для добра общаго. Поже изъ предпріятого воспитанія умотри[тся] (zaratzy się) общество въ добрыхъ, вѣрныхъ, честныхъ и справедливыхъ подданныхъ, а убѣгнетъ свирѣпыхъ (zaralczuwych) нашествій драгоцѣннаго добра чловѣческаго, коихъ мучительскимъ (tyranskim) поступкамъ великое число неповинныхъ людей изъ житія, здравія и имѣнія обнаженныхъ посадъ селескихъ народовъ огнемъ сожженныхъ жертвою стали ся.

в. Наука школьная есть полезная собственному добру учащихся, пожеже ти познавшє почтеніе, вѣрность и чистосердечное повинованіе родителямъ, наставникомъ, сродникомъ, сосѣдомъ и исполнивши все тоє, что отъ нихъ справедливость и ихъ возваніе требуетъ, увѣрятъ собѣ мірь домашній и убѣгнуть стократныхъ тайныхъ уни-

словъ (intrug), каковыи доселѣ въ нашей грубымъ облакомъ темной области съ ущербомъ здравія и гибели имѣнія насилно опустошили.

3-о. По объявленію волеѣ Его Цесарскаго величества и предложенію корыстей съ предпріяятаго воспитанія происходящихъ прочтется имъ роспись дѣтей до школы годныхъ обоего пола, первіе юношей, послѣ дѣвицъ, напомнитея затѣмъ, дабы свои дѣти до школы опредѣленныя въ назначенныхъ дняхъ и времени въ школу посылали. Для утѣхи и отрады и соумиренія легко умныхъ мѣтній надлежитъ показати, что а) единъ или два часа до обученія назначенія ниединого имъ ущерба въ домостроительствѣ сдѣлають; б) до школы опредѣляютъ ся таковыя токмо дѣти, которыя до большыхъ услугъ употребительны быти не могутъ. Яко в) таковыя суть часи для науки опредѣленныя, в коимъ свободны быти могутъ дѣти отъ услугъ ихъ лѣтамъ отвѣтствующихъ; тако наконецъ г) ибо всеисочанія установленія Монархичныя суть для того, дабы дѣти отъ ремесла и рукодѣлія своихъ родителей неотвыкали, но развѣ въ томъ времени свободномъ отъ школы по своимъ силамъ упражняли ся.

Изъ той причины опредѣленныя суть политическимъ школьнымъ уставомъ пятоседмичныя волныя дни отъ науки называемыя вакаціи, да дѣти своимъ родителямъ въ жарномъ времени собранія хлѣба, въ томъ въ чемъ могутъ, допомагали.

4-о. Если бы единъ, либо другій парафіянинъ въ неопредѣлимомъ спорѣ пребывая, дѣтей своихъ до школы на науку посылати возбранялъ ся, тогда парохъ или безосредный школы дозиратель до грунтовнаго Господства чрезъ поданое прошеніе съ означеніемъ противныхъ родителей конечной помощи домогати ся будетъ. Если бы то, чего надѣяти ся не можно, таково ему отказано было, въ томъ случаи прошеніе чинное сдѣланное купно съ приданымъ росписомъ спорныхъ по имени и прозвищу, числомъ дому уѣздному дозирательному чину необходимо истолковати надлежитъ, который въ употребленіе поступковъ конечныхъ противъ спорныхъ старати ся будетъ.

II. Взглядомъ порядка школъ парафіяльныхъ.

Понеже порядокъ есть душа каждая вещи и такъ тѣмъ извѣстное то высокое важное дѣло, безъ котораго обойти ся не можно. Для того дня пріятія совершеннаго уразумѣнія и заведенія порядка школьнаго надлежитъ по различію его тройко раздѣлити: 1-о. На порядокъ школьно-экономическій; 2-о. Школьно-расположительный (manipulacyjny); 3-о. Школьно-полицейный.

Порядокъ школьно-экономическій зависитъ на добромъ установленію і промислѣ его въ потребный снарядъ. Порядокъ школьно-расположительный зависитъ на добромъ способѣ употребленія лише нечисленнаго снаряда школьнаго. Порядокъ школьно-полицейный зависитъ на содержанію наказанія школьнаго.

1-о. До школьно-экономическаго порядка надлежитъ, да домъ школьный созданъ будетъ по приписамъ политическаго устава школьнаго и слѣдующимъ школьнымъ снарядомъ промышлень: а) Столикомъ, кресломъ или столцемъ для учителя о единъ степенъ или два по обстоятельствомъ поднесеннымъ. б) Лавками, чернилницами, песочницами для обученія сидѣнія и соблюденія книжковъ и писанія способными. в) Табель великую, букварную, крашаную для познанія ранствованія буквъ или писменъ, г) Таблицу деревяную, черную, великую съ одной стороны червлеными чертами проведенную для составленія буквъ, съ другой гладкую для писанія цетовъ, то само многажды подобными малими табличками. д) Табличками малими до складованія буквъ. е) Букварями или грамматиками, катихисемами, книжками о должностяхъ подданныхъ ко своему Монарехъ и правилами школьными.

2-о. До порядка школьно-расположительнаго надлежитъ, дабы дѣти въ школу приведенни слѣдовательно по выше нечисленыхъ табеляхъ, таблицахъ и книжкахъ докладно устроены были, а такъ въ лавкахъ на извѣстныхъ и неотмѣненныхъ мѣстахъ порядочно усаженни были и до науки изъ различныхъ источниковъ возбужденни: а) въ познанію буквъ добрѣ утверждени и право познавшихъ; б) должни уразумѣти раздѣленіе и различіе оныхъ съ таблицы

крашаной, великой, а затѣмъ в) начнутъ учиться составлять буквы на таблицы великой почертанной, послѣ приступить до складовъ на табличкахъ малыхъ; г) начнутъ читати на букваряхъ, съ коихъ могутъ также познати часто число славенское, гражданское и арабское и оное на таблицахъ составлять. По уконченію грамматики имѣютъ учиться; д) на память науки съ переписанной книжки, катихисиса малаго нарицаемаго; притомъ также е) должностей подданныхъ ко своему Монарху съ книжицы, съ причины познанія ихъ изданной, и того самого на память учиться будутъ; далѣе ж) щетовъ главнихъ и числительныхъ.

Тыя выше исчисленные предмѣты устанавливаютъ цѣльнй обводъ школы нашей, парафіяльной, по коихъ усовершенныхъ окончится теченіе воспитательное юности селскаго. Для ползи въ употребленію взаимномъ дѣти учить ся могутъ полскаго читанія и писанія.

3-о. До порядка школьно-полицейнаго надлежитъ, дабы въ умысли дѣтей парафіяльныхъ чистое правоученіе вкореняемое было, въ своихъ предѣлахъ сходственно ко изданнымъ правиламъ для школъ парафіяльныхъ Епархіи Перемиской тѣсно удерживанное было. Изъ общаго устава происходятъ единственныя обязательства и тако для учениковъ, яко и учителей. Обязательства изъ устава общаго учениковъ ради происходящія раздѣляются на должности: 1-о. ко Богу; 2-о. ко ближнимъ; 3-о. къ намъ самимъ.

1. Изъ должности благодарности Превисочайшаго Б-стества за бытіе, сохраненіе и безмѣрный промыслъ должны дѣти обоюга пола: а) На божественной Литургіи ежедневно нише въ означеномъ времени, если тая токмо чрезъ мѣстнаго пароха пѣтая или читаная будетъ, надшій на колѣна парами, поющіи по обстоятельствамъ заложенныя оди и пѣсни¹⁾ смиренно и благоговѣнно. б) Ежедневно въ дому востающіи и легающіи, предъ обѣдомъ, по обѣдѣ, предъ вечерю и по вечери, также въ школѣ предъ наукою, по науцѣ обыкновенныя до каждаго обстоятельства сходственно переписанныя молитвы смиренно и благоговѣнно отгово-

¹⁾ zaintonowane hymny i pieśni przez nauczyciela.

ривати. в) На публичныхъ Набоженствахъ, литіяхъ обыкновенныхъ, яко и на случайныхъ во извѣстномъ намѣреніи отъ властей височайшихъ наказанныхъ, съ неотмѣпнымъ намѣреніемъ, смиреніемъ и благовѣніемъ пребывати и все, что имъ отъ пароха или учителя предложено будетъ, охотно и порядочно исполняти должны суть. г) Въ пяти нише назначеныхъ предѣлахъ исповѣдь святую отправить.

2. Изъ обязательства ко ближнимъ происходящаго должны суть: а) Почтеніе, вѣрность и повиновеніе своему Монарху, господствомъ властелиномъ, родителямъ, священникомъ, учителямъ, сродственникомъ, сосѣдомъ и также людемъ чуждыя вѣри, исповѣданія и обрядовъ. б) Его величеству Императорному надлежитъ почтеніе, вѣрность и повиновеніе за височайшее покровительство, содержаніе въ народахъ ему отъ превисочайшаго Б-стества врученыхъ соумиренія, соединенія, цѣлости, безъопасности добра повешественнаго (powszechnego) и особенныхъ свойствъ всякого, яко и за защищеніе вѣри свята и за просвѣщеніе мира чрезъ благополучное установленіе училищъ парафіяльныхъ, которіи суть особливѣйшимъ даромъ и удѣломъ щедротъ и благости Его Пресвѣтлаго величества. в) Владѣтелямъ и властелиномъ за безъпосредственный покровъ въ исполненіи, совершеніи намѣреній Его величества. г) Родителямъ за рожденіе ихъ на свѣтъ, воспитаніе и тѣлесную пищу. д) Священникомъ за облаченіе ихъ одеждою свѣтлою вѣри свята и удѣлъ брашна душевнаго, которымъ насыщены алкати и возжаждати на вѣки не будутъ. е) Учителямъ за произведеніе ихъ изъ грубой прѣстоты, отвореніе имъ свѣтлости человѣческой, а имени добрыя славы человеколюбія. ж) Сродникомъ и сосѣдомъ за союзъ ввѣренной крови и взаимнаго сожитія. з) Иновѣрцомъ за показаніе благодарности всевысочайшему сотворителю, яко они суть съ нами равнымъ дѣломъ.

Пространтѣйшую и доказательнѣйшую науку о чести и повинности вѣрности получаютъ дѣти съ дѣльца должности подданныхъ ко своему Монарху изданнаго.

3. [З обовязку зглядом себе самихъ мають дѣти]:¹⁾

¹⁾ Пропущено в рускомъ текстѣ.

1) житіє и здравіє свое собственное соблюдать; 2) сили душевныя свои укрѣпляти и украшати.

1-о. Житіє и здравіє соблюдути, когда 1) пици и питія укрѣпляющаго по мѣрѣ употреблять будутъ, якоже 2) забавъ житію и здравію опасностію грозящихъ убѣгнути.

Изъ того происходитъ: а) Хлѣба недопеченаго и брашенъ недоваренныхъ, овощей недозрѣлыхъ, до коихъ дѣти частѣе бывають похитители, по напрасномъ загрѣніи или запотѣнію студеною водою обливающи ся, необыкновенныхъ и горячихъ питій употребленія, которыя часто различныя слабости и болѣзны причиняють, прилѣжно стерегчи ся могутъ. б) Бѣганія по стогнахъ, огородахъ, кимтирахъ до загрѣнія, забавъ понадъ водами, ставами, рѣками, кладязями, вивозами, вѣнанія ся по плотахъ и лѣторосляхъ, лаженія по звонцахъ, покровахъ домашнихъ, високихъ деревьяхъ за птицами, по езерахъ, водахъ за рыбами, слысканія въ зимѣ по ледахъ и иныхъ непредназначенныхъ забавахъ, которыя бы имъ опасностію здравія и уязвленія грозилы, а найпаче часто и смерть приближити могли, стерегчи ся должны.

2-о. Сили своя души укрѣплять и украсять: а) когда то все, что имъ отъ катихити и учителя предложено и изяснено будетъ, прилѣжнымъ вниманіемъ часто повтаряюще въ доброй памяти удерживати усилувать; б) обученныхъ предмѣтовъ благочестія и правоученія касающихся въ дѣлѣ исполнати будутъ.

1. Примѣчай. Дѣти, которыя ты выше перечисленныя своя обязательства прилѣжно и чистосердечно исполнати будутъ, заслужать себѣ на славу и награжденіе, противно же поступающіи принмутъ безчестіе и наказаніе.

2. Примѣчай. Въ удѣлѣ награжденія и размѣру наказанія по политическомъ школьномъ уставу и способствующихъ приписяхъ поступати надлежитъ. Изъ общаго устава касающагося вкорененія и удерживанія правоученія въ умслахъ юношества школьнаго проистѣкають для учителей крайныя слѣдующія одолженія, дабы 1) учителя на выше исчисленныя обязательства ввѣренаго имъ юношества школьнаго прилѣжно чувствовали, якоже 2) къ конечному испол-

ненію оныхъ юношеству школьному по силамъ своимъ помогали.

Должности, которыя кромѣ чина учителства у управленія чина пѣвчаго прилѣжному ихъ усовершенію врученныя, унимають имъ силу, способности и упрямства (згѣсцносі) возрѣнія тѣсно во вся обстоятелства касающія ся правоученія юношества школьнаго; по совѣту той природной невозможности устанавливаются:

1-о. Изъ собранія обоего пола юношества школьнаго единственыхъ талантовъ, добрыхъ нравовъ и дозрѣлаго вѣка юношы и дѣвицы чрезъ учителя за согласнымъ поразумѣніемъ мѣстнаго пароха яко безсредственыхъ школы дозрѣтелей за предостерегателей или смотрителей и за предостерегательныхъ или смотрительныхъ избраны были, тѣхъ примѣнительному оку болше яко пять юношей предостерегателемъ, только дѣвицъ предостерегательницамъ вручено будетъ.

2-о. Ихъ должностъ будетъ имѣти прилѣжное вниманіе на наблюденіе по правиламъ школьнымъ дѣти своя своему смотрѣнію врученыхъ въ дому, на пути, идущи до школы, изъ школы, предъ школою, въ школѣ, при церквѣ, въ церквѣ и по школѣ.

3-о. Если бы предостерегатель и предостерегательница по коимъ изъ учениковъ что худого и пренисанымъ правиламъ противнаго усмотрѣли, о томъ абіе за пришествіемъ въ школу учителя донести имуть, дабы сходственно къ правиламъ школьнымъ по мѣрѣ своего поступка наказанъ и указанъ быть.

4-о. Дабы же предостерегатели и предостерегательницы изъ правилъ своихъ должностей не переступили, будутъ два лица павѣригѣишия и знаменитыя правами съ обоего пола учениковъ за предостерегателя предостерегателей и предостерегательницу предостерегательныхъ избраны; тѣхъ должностъ есть тая самая взглядомъ предостерегателя, каковая предостерегателей взглядомъ прочихъ учениковъ.

5-о. О преступленіяхъ чрезъ предостерегателей содѣяныхъ волю будетъ подчиненнымъ учителю донести, за которіи предостерегатели два кроти напомигѣи будутъ, а послѣ по трехъ обличеніяхъ свой чинъ достоинства лишатся.

6-о. Дабы дѣти незнаніемъ правилъ изъ пополненныхъ пороковъ не извиняли себе, надлежитъ, дабы каждой недѣли нарочитаго дня въ наукѣ катихисовой по вечерни въ присутствіи катихити и на вечерни собранныхъ парафіановъ приписаніи правила школьныя чрезъ учителя голосно и докладно читаны были, а то для того, что бы робители, сродницы и сосѣди знали, како дѣти обходятъ ся имѣють, такожде въ дому предострегти и наказати могли.

Изъ обязательства учителей въ прилѣжной и дѣйствительной помощи дѣтемъ ко исполненію выше исчисленныхъ ихъ должностей происходить, дабы учителя юношество школьное своему покровительству врученное въ предметяхъ обучительныхъ по преписаннымъ книжкамъ въ нише назначенныхъ часахъ лучше украшали, невозможно то есть, дабы учитель въ школѣ, до которой великое число юношества собирается въ означенныхъ до науки часахъ о предпріятіи, отъ всѣхъ дѣтей заложеномъ, уроку самъ себе побѣдѣти могъ, убо дабы¹⁾

1. Тѣмъ дѣти, коимъ смотръ правоученія прочіихъ провидѣнныхъ дѣтей есть врученъ, такожде тѣхъ самыхъ предъ начатіемъ науки заложенаго урока выслушали, а о томъ учителя чрезъ расписіи прилѣжанія (или такъ названія Скары), для того по здѣ приданнаго wzoru установлени, или которіи еще шестѣ не знаютъ, особливо изъ женскаго пола.²⁾

2. Хотя себе учитель съ поданныхъ скаръ о веществе (rzeczewistości) самоувѣритися, единого и другаго ученика или многихъ по обстоятельству заложенаго урока самъ выслушаетъ.

3. Изъ причины той должности получать выше именованіи предостерегатели и предостерегательницы (censurowie i censorki) чинъ достоинства слушателей и слушательницъ (wysłuchaczów i wysłuchaczek, czyli awdytorów i awdytorek); предостерегатели же и предостерегательницы предо-

¹⁾ sam przez się przekonać się mógł, wypada więc, ażeby :

²⁾ Пропущено: podług tu załączonego wzoru urządzone, lub którzy jeszcze pisać nie umiają, a osobliwie z żeńskiej płci, tymczasowo ustnie zawiadomili.

стерегателей, коихъ будетъ должность врученныхъ себѣ предостерегателей и предостерегательницъ уроки выслушати, получать чинъ достоинства слушателя слушателей, женскаго же пола слушательницы слушательницъ.

Примѣчай. Прилѣжно здѣ учитель внимати долженъ, дабы дѣти въ даваніи разсужденій или изреченій изъ выслушанныхъ уроковъ дарами обдарени не были (podarunkami nie uwodzili się).

4. Изъ крайнихъ росписовъ слушателей установить учитель мѣсячный суммаричный краткий росписъ, по формуляру выше способомъ заведенія школъ парафіяльныхъ присовокупленный, прилѣжанія и правоученія юношества школьнаго каждаго пола особеннаго и таковыи изъ причини каждаго мѣсяца каждому пароху мѣстному или непосредственному школы дозирателю для дальшаго употребленія вручить.

5. Для отрады труда учителя надлежитъ уроки такъ раздѣлити, дабы дѣти младшіи одного предмета всѣ купно, старшіи же своего такожде училися; когда бы обучая по единому, особенно, по коліику дѣтей безъчисленный себѣ трудъ причинилъ.

6. Дабы дѣти знали, когда имуть до школы собиратися, надлежитъ имъ возвѣстити удареніемъ звона на то опредѣленнаго, понеже яко юношы, что ниже изъ раздѣленія времени покажется, въ особенныхъ, а дѣвцы такожде во отмѣнныхъ часахъ до школы собиратися будутъ и для того, гдѣ то быти можетъ, въ отмѣнные звоны на отмѣнный полъ звонити потреба.

7. Довѣдыванія ся о часахъ школьныхъ и звоненіе школьное отъ слушателей на перемѣни на седмицы удержовано быти имать.

8. Дабы себе учитель увѣрити могъ, которіи дѣти въ школѣ находилися, а которіи ни, имать ежедневно рано и по полудны, предъ или по наукѣ школьной прочитати росписъ прилѣжанія и въ той часъ дѣти неприсутствующихъ, яко и тѣмъ, которіи позднѣй пришли по наставленію въ росписѣ прилѣжанія записать. Дѣти же на прочитаніи своего имени и прозвища должны отозваться словомъ „есмь“ или „здѣ“; смотрѣти на тое учитель имѣеть, дабы

одни за другихъ не отзывались. Сурово здѣ остерегается учителей, дабы чрезъ доданую выше себѣ описаннымъ способомъ помощь въ свойственной своей должности обученія и взиранія въ нравы юношества себѣ не похлѣбствовали, но со усердіемъ таковой свой трудъ собственнымъ добрымъ примѣромъ умножили; и отъ туду такожде происходитъ, дабы во время часовъ школьныхъ куда индѣ не отдалялися, но въ томъ времени случайную каковую услугу пѣвца касающуюся чрезъ помощника, коимъ быти можетъ понамарь или единъ съ учениковъ исполняющій.

Въ особливыхъ своихъ должностяхъ довѣдается учитель съ приданнаго здѣ наставленія, для учителей школьныхъ изданнаго, по коему во всѣхъ взглядахъ, исходахъ докладно наблюдать себе долженъ.

Что касается времени для училищъ парафіяльныхъ установленнаго: 1) Цѣлое теченіе года школьнаго называется годомъ школьнымъ періодическимъ. 2) Таковой раздѣляется на два годовыя теченія. Годъ школьный періодическій заключаетъ въ себѣ 10 мѣсяцевъ и дней 24, а затѣмъ единственныя теченія изъ 5-ти мѣсяцевъ и 12 дней слагатися будутъ. 3) Теченіе школьное начинатися будетъ каждаго года порядочно отъ 5 дня Септемврія, а состояти будетъ до седмнадцатаго февруарія, въ 819 отъправится розыскъ (examen) генеральный первополь годовый. 4) Теченіе же другое начнется 21 Февруарія, окончится 29 Юля, 30 же и 31 Юля отправится розыскъ другой поль годовый. 5) Отъ 1 Августа начнутся вакаціи и состояти будутъ до 5 Септемврія. 6) Наука школьная въ особенныхъ предмѣтахъ имѣеть быти поздѣ приданномъ седмичномъ раздѣлѣ времени отъ катихитовъ и учителей юношеству школьному удѣлена. 7) Всѣ недѣли и нарочитіи дни свободни суть отъ науки школьной; въ тѣи однако на набоженствѣ, тако ранномъ, яко и вечерномъ, также и на катихисеѣ дѣти школьніи находятися имуть. 8) Въ теченіе года школьнаго юношество школьное одолжено есть 5 кратъ исповѣдь святую въ слѣдующихъ дняхъ отправить: О Успеніи пресвятыя Богородицы, Соборѣ Архистрастига Михаила, Рождествѣ Христомъ, предъ Пасхою и Сочествіи святаго Духа. 9) При конци каждаго мѣсяца имѣеться подавати отъ учи-

теля росписъ прилѣжанія и правоученія юношества школьнаго по приданному формуляру до мѣстнаго пароха яко безъпосреднаго дозирателя школы. 10) Каждаго мѣсяца¹⁾, тоестъ при конци мѣсяца Марта и Септемврія вещественный росписъ тѣхъ дѣтей, которіи въ продолженіи того времени до школы прилѣжно не ходили, до грунтоваго господства, дабы нынѣшное расположеніе взирательное въ преписанныхъ своихъ правилахъ особенныхъ къ заведенію возраста и умноженію училищъ парафіяльныхъ совершенный конецъ пріяти могъ; парохы яко безъпосредственніи училищъ дозиратели по чину возванія своего на слѣдующія два обстояательства чувствительное дѣйствіе и прилѣжное око имѣти будутъ, дабы: 1-о. все тое, еже ихъ самыхъ касается, прилѣжно и примѣрно исполняли; 2-о. учителей до прилѣжнаго и чистосердечнаго усовершенія собственныхъ должностей возбуждали и наклоняли.

1-о. Изъ должности безъпосредственнымъ школь дозирателемъ и купно катихитомъ собственно происходитъ, [аби]: а) Абіе по пріятію нынѣшнаго розположенія юношество обоюго пола до школы опредѣленное до той выше описаннымъ способомъ завели. б) Юношество школьное уложительными табличками и книжками одарили. в) До пріятія науки оныя изъ различныхъ источниковъ возбуждали. г) Катихисеу въ выше преписанныхъ часахъ обучали и издѣланныхъ съ того единственныхъ вносозъ чистосердечное правоученіе въ нихъ вкореняли. д) Юношество школьное до слушанія набоженства и отправленія исповѣди святой въ опредѣленнѣхъ предѣлахъ приготавливали, возбуждали и наганяли. е) Негодности учителей (nieudolności) въ иѣкакихъ предмѣтахъ обучительныхъ, яко и неприсутствія ихъ въ школь изъ причиня слабости, хожденія на методику или инной важной сами собою заступовали, наконецъ ж) Пренятія заведенія и возраста училищъ задержаніе положенное (tamę kładące) выше о заведеніи школь особъ нечисленныхъ правилъ способомъ необходимо подѣ собственнымъ отвѣтомъ удалити старалися.

2-о. Изъ должности взора чистосердечнаго и прилѣжного усовершеніе должностей учителей свойственныхъ над-

¹⁾ Każdego pół roku, to jest z końcem miesiąca marca i września.

лежить, дабы безпосредственно школь дозиратели добръ увѣрени были: а) Всѣ ли опредѣленные дѣти до школы заведенія ходять? б) Учитель ли до науки назначенаго часа порядочно наблюдаеть? в) Дѣтей ли всѣхъ предмѣтовъ преписанныхъ учить? г) Дѣтемъ ли предналежитимъ способомъ правоучение вкореняеть? д) Въ размѣрѣ ли награждения и наказанія надлежито поступаеть? е) Росписи или названія каталоги прилѣжанія въ вещи самой наблюдаеть?

Пространѣшее знаніе своихъ должности получать безпосредственно дозиратели школь изъ наставленія для мѣстныхъ пароховъ преписанныхъ, которое всякому пароху не за долгое время вручено будетъ.

18. *Обіжникъ деканату з увагами до „азирцезого плану“.*
22 червня 1818.

Plan wzorowy dla szkół powiatu tutejszego stosownie do polityczney ustawy szkolney zrobiony komunikuje się wvjmei xx. bezpośrednym dozorcóm szkół parafialnych tym końcem, ажебы

1-o. Каždy свя̄ възлѣгнѣ школѣ парafialнѣ подлуг tego uregulować i utrzymywać starać się, co czyni, gdy а) wszystkie dzieci parafialne oboygа płci od lat 6 do 12 podлуг metryki w alfabetyczny katalog wciagnie i one do szkoły w planie opisanym sposobem zaprowadzi; gdy б) школѣ свя̄ потрібными tabellami i tablicami, pisowniami, książkami zaopatry; gdy nareszcie c) на wykonywanie szczegółów co do porządku i czasu ninieyszem planem przepisanych pilnie czuwać będzie.

Tabell bukwarecznych dużych i małych, tudzież przepisanych książek może każdy nabyć w szkół - dozorowym urzędzie powiatowym; tablice zaś duże i kilka małych drewnianych do poznawania liter i pisania liczby można kazać sobie zrobić stolarzowi za dowolną ugodą.

Co się тyczy wykazów pilności, czyli tak zwanych errat, tudzież instrukcyi dla nauczycielów, iakoteż i tygodniowego podziału godzin, takowe dla rozlicznych urzędowych zatrudnień іeszcze nie są skończone, lecz w krótee urządzone i nadesłane będą.

Tym czasem iednak stanowi się podział godzin naukowych następujący:

1-o. Od 7 godziny do 8 z zrana uczyć się będą poznania liter i składni początkowe dziewczęta, od 8 zaś do 10 tegoż samego przedmiotu początkowe chłopcy. Ponieważ zaś więcej będzie dziatwy początkowej, iak dawniejszey, а затым stosownie do polityczney ustawy szkolney przedpołudniowe tylko prelekcyi do tegorocznych wakacyi odbywać się będą, popołudniowy zaś czas każdego dnia będzie wolny od nauki szkolney.

2-o. Te dzieci, które iuż w przedmiotach naukowych dalszy postęp zrobiły, mają się uczyć w tych samych godzinach swoich porządkowych przedmiotów.

3-o. Jeżeli kapłan będzie z intencyą mszy ś. w powszechny dzień, tedy takowę ma mieć o godzinie 8-ney, а to tym końcem, ажебы dziewczęta po szkole, chłopcy zaś przed szkołą, takowey słuhać mogli.

4-o. Załączony plan wzorowy ma być co do słowa przepisany i w szkółkach parafialnych od тyczących stron ściśle zachowany. Ponieważ że nie wszyscy diacy są w stanie zrozumieć go, а затым takowych w tey mierze оswiecić należy.

5-o. Zaraz po odebraniu ninieyszego planu szkoły parafialne zaprowadzone i w niem wyszczególnianym sposobem utrzymywane być mają. Ciężki ten obowiązek poleca się gorliwości wvjmei xx. parochów i kooperatorów, po których spodziewać się można, iż dla utrzymania zaszczytnego imienia dozorców szkół i zasłużenia sobie на dalsze względy które im od rządu są zabezpieczone, swey pracy i usilności oszczędzać będą, а to tym pewniety, że по szczęśliwie w miesiącu przyszłym rb. przedsięwziąć mającey wizycie powiatowo-dozorczey ci dusz starownicy, którzy sobie z zaprowadzenia i utrzymania szkółek parafialnych podлуг przepisanego planu wzorowego на szczególne względy zasłużą, zaraz по ukończoney wizycie od powiatowego szkół dozorczego urzędu przez konsystorz w. cesarsko-królewskim rządóm krajowym przedłożeni będą.

Ninieyszą odezwę wraz z planem wzorowym за odebraniem zaraz przepisać i bez najmniejszey zwłoki natychmiast daley expedyować należy, а to tym końcem, ажебы przed wi-

zytą i wakacjami szkółki parafialne przynajmniej zaprowa-
dzone być mogły; zatrzymujący je więcęcy na[d] jeden ściśle
odpowiedzialny będzie.

Nahorce dnia 22 czerwca 818.

19. *Обіжник деканату з докорами духовенству по
шкільній візитациї. 24 серпня 1818.*

Z wizyty szkolney w miesiącu lipcu rb. w dekanacie tu-
teyszym przedsięwziętej widocznie okazało się, że niektórzy
parochowie y kooperatorowie swe szkoły parafialne z przy-
kładną gorliwością zaprowadzone w obrębach planu wzorowe-
go pilnie utrzymują; inni zaś prawie iak z musu y obawy
kary ten ważny obowiązek pełniąc ledwie co tylko iakie
ślady zaprowadzoney szkoły pokazali, a przeto w remanencie
defektów tycząc się uzupełnienia aktów szkolnych ieszcze do-
tychczas pozostają.

Szczególnie spostrzeżone defekta są te:

1-o. W niektórych szkołach całkiem ieszcze osobny pro-
tokół szkolny nie iest prowadzony, w innych zaś wprawdzie
znaydzie się takowy, lecz poczęści defektowy; że 2-o. Przepi-
sany plan wzorowy co do porządku y czasu bardzo się rzadko
gdzie zachowuje. Wina ta spada na dusz starowników, gdyż nie-
wręcz którzy diacy o niezachowanie porządku y czasu percypow-
wano dpowiedzieli, że od swych xsięży o tym nie słyszeli; że 3-o.
Wykazu dziatwy oboygapłci do szkoły zaprowadzoney, pod-
ług obwieszzonego wzoru stosownie do polityczney ustawy
szkolney §. 13. rozdz. III. urządzonego, nie okazali, lecz chodzącą
dziatwę do szkoły na nikczemnych szpargałach opisane pre-
zentowali; że 4-o. Katalogu dziatwy do szkoły chodzącey pod-
ług N-ru porządkowego, N-ru domu, podług ilości lat czyli
wieku dzieci alfabetycznym sposobem urządzonego wizytato-
rowi podług zalecenia dđto 5 lipca rb. do licz. 7 ztąd wyda-
nego nie przedłożyli; że wreszcie 5-o. Na trudności w zapro-
wadzeniu szkólek narzekali, a środków planem wzorowym co
do zaprowadzenia szkół przepisanych nie używali.

Nieuzupełnienie to przepisanych szczegółów szkolnych
w tem pierwszym razie tyczących się dusz starowników prze-

bacza się, lecz po ukończonych wakacyach, a szczęśliwie za-
czętym kursie pierwszym takowe iak nayspunktualniey wyko-
nywane bydź mają, gdyż w przeciwnym razie po odkrytej
podczas przyszłej wizyty szkolney (która z końcem pierwszego
kursu nieuchybnie nastąpi) niezupełności teraz uchybionych
szczegółów wina y odpowiedzialność nie diaków (którzy ieszcze
nie są kwalifikowanemi), lecz dusz starowników przypisana
będzie, a zatym rekomenduje się, obowiązue i zaleca do-
tychczas oziębłym, ażeby za wzorem pierwszych przykład-
nych dusz starowników idąc w gorliwości co do zbawiennego
działa szkoły porównać się starali.

Jmei xx. parochowie, kooperatorowie, którzy ieszcze ka-
talogów dziatwy szkolney wyż opisanym sposobem urządzo-
nych wizytatorowi szkół powiatowemu nie przedłożyli, takowe
zaraz po odebraniu niniejszego zalecenia do urzędu wzglę-
dnego szkół dozorczego nadesłać mają.

Nahorce d. 24 augusti 818.

20. *Обіжник деканату з вказівками, яких треба при-
держувати ся в новім шкільнім році. 31 серпня 1818.*

Ponieważ pięcioletniowe wakacye, które podług zale-
cenia ztąd pod 28 lipca r. t. do licz. 9 wydanego już z dniem
5 września r. b. kończą się, a że 6 wypada niedziela, przeto aż
7 września r. t. szkoły parafialne ordynaryinie rozpocząć się
mają. Dnia 6 września, to iest w niedzielę przed rozpocząć
się mającą szkołą powinni dzieci szkolne, które ieszcze dotych-
czas naznaczoney spowiedzi nie odprawili, nieuchybnie za wy-
danemi kartkami tę odprawić. Dzień, miesiąc y rok, którego
dzieci szkolne w 5-ciu naznaczonych terminach spowiedź od-
prawiać będą, ma bydź w protokole szkolnym zanotowany,
a to tem pewniey, że podczas wizyty szkolney każdy dusz-
starownik zapisanemi terminami przez dzieci odprawionej
spowiedzi legitymować się będzie obowiązany.

Ażeby podczas w tem roku odprawionej wizyty szkolney
poniekąd spostrzeżony i już pod dniem 24 sierpnia r. t. do
liczby 12 w niektórych obowiązańościach obwieszczony nie-
porządek za szczęśliwie rozpoczętym kursem 1-m w dobrą ma-
nipulację szkolną zamienić się mógł, stanowi się:

1-o. Przed rozpoczęciem szkoły rzetelny wykaz podług wiadomego już wzoru był urządzony i podług tego dziatwa oboiey płci tak ta, co już do szkoły chodziła, iak też i podług naywyższych rozporządzeń za zdolne kwalifikowana, do szkoły natychmiast wezwana była.

2-o. Przeciw uporczywym w posyłaniu swych dzieci do szkoły rodzicom mają być użyte środki, o sposobie zaprowadzenia szkoły planem wzorowym przypisane, przeto, jeżeli z przyczyny zaniedbanego użycia tychże środków kwalifikowana dziatwa szkołę zaniedba, cała wina i surowa odpowiedzialność na względneho duchownika spadnie.

3-o. Wyż namieniony wykaz ma być każdego miesiąca de novo urządzony w swych rubrykach podług daney przytem informacji dopełniony i w aktach szkolnych pełnie zachowany, a to tem końcem, ażeby podług miesięcznych wykazów rzetelne, półroczne tabelle do dominium i do względneho urzędu szkół dozornego mogły być urządzone. Szczególne wykazy miesięczne podczas wizyty szkolney mają być przedłożone.

4-o. Porządek szkolno-manipulacyjny do dalszego w tey mierze rozporządzenia konsystorskiego ma się [ten] sam zachować, który iest planem wzorowym przepisany.

5-o. Nauka szkolna ma się dziać w swych przedmiotach podług tu załączonego podziału godzin tak iednak, aby w tym kursie starsze dzieci oboiey płci przed południem 3 godziny, to iest od 8 do 11, młodsze zaś po południu 2 godziny od 2 do 4 godziny do szkoły chodzili.

Przez starsze dzieci rozumi się tu 1 oddział tych dzieci, które już pewne początki nauki szkolney mają; przez młodsze zaś 2 oddział rozumieją się dzieci, które pierwsze początki biorą, a zarazem i te, co dopiero do szkoły zaprowadzone będą. Zrobienie oddziałów poleca się w tem początkowym razie roztropności duszstarowników za zgodnym porozumieniem się z nauczycielami, którzy te dzieci kształcili.

6-o. Akta szkolne, a nayszczególniey protokół rozporządzeń szkolnych osobny i protokół odebranych z urzędu powiatowego drukowanych pism i książek szkolnych, odtąd ma być utrzymywany.

Nahorce dnia 31 sierpnia 818.

21. *Обіжник деканату про шкільні підручники. 7 вересня 1818.*

Exemplarze katechizmu małego i powinności poddanych ku monarsze dla szkół narodowych powiatu tuteyszego od jw. konsystorza nadesłane wielebnościom waszym stosownie do ilości dziatwy do szkoły chodzącej tym końcem komunikue się, ażeby każdy podług tu załączonego wykazu do swey szkoły przeznaczone exemplarze odebrał, takowe dzieciom, które już początki czytania z gramatyki powzięły, doręczył i one podług tych przepisany porządkiem w oznaczonym czasie kształcił. Poiedyncze exemplarze tak katechizmu małego, iakoteż i powinności poddanych ku monarsze kosztują po 15 xr.

Doręczone exemplarze imcixx. bezpośrednio szkół dozorey w protokole przyiemu pism drukowanych szkolnych tym końcem urządzone pod datą doręczenia zapiszą, takowe dzieciom rozdadzą i wyż wyszczególnioną ilość pieniężną w oznaczonym czasie od stron odebrawszy do urzędu powiatowo-dozorczego podług protokołu za odebrany kwitem złożą.

Ponieważ niektóre pozniey zaprowadzone szkoły, tudzież dawniejsze, które świeżo dziatwę w przybytku dostały, tabell bukwarecznych i tabell do składni drukowanych potrzebować będą, a za tym po odebraniu tych za okazaną konsygnacją tu niezwłocznie udać się mają.

Załączone exemplarze po odebraniu tyczących się podług wykazu za recepisem odsyłane być mają, w którym receptisie powinny być oznaczone sztuki, wiele kto takowych ogółem odebrał.

Nahorce dnia 7 września 818.

22. *Обіжник деканату із вказівками, як поступати, коли шкільні будинки малі, або де їх і топлива нема. 18 листопада 1818.*

Ponieważ po niektórych miejscach dekanatu tuteyszego domy szkolne nader szczupłe i nie mogące dziatwy do szkoły chodzącej umieścić znajdują się, po innych zaś żadnych nie ma, tudzież poniekađ brak opału kontynuowaniu i rozszerzeniu zaprowadzoney nauki szkolney tamą się stają i przeto zaradzając temu niedostatkowi do dalszego rządowego w tey

mierze rozrządzenia stanowi się, co następujące, ażeby 1-o. W tych miejscach, gdzie się szkółki szczupłe i liczbie dziatwy do szkoły chodzący nieodpowiadające znajdują, na potrzebnym iednak ogrzaniu onych nie zbywa, dziatwa szkolna na poddziały tak uregulowaną była, iżby ieden oddział przed południem, drugi zaś po południu do szkoły zgromadzał się. Jeżeliby zaś od tych dwóch oddziałów ieszcze co dziatwy zbywało, tedy i trzeci oddział uregulowany iz zrana lub po południu na pewną godzinę w domu szkolnym dla powzięcia nauki umieszczony bydź ma. Rozumi się przez się, że oddziały nie podług wieku lub wzrostu, lecz podług pilności, pojęcia i postępów dziatwy urządzone w obrębach pilności i karności szkolney utrzymywane bydź powinny. 2-o. Azeby tam, gdzie żadnego domu szkolnego niema, naięcie zaś prywatnego wygodnego domu na tymczasową szkołę trudnym by było, tudzież gdzieby o opatrzenie i opalenie domu szkolnego niepokonana trudność ze strony gromad i gruntowych zwierzchności zachodziła, w tym przypadku bez żadnego względu szkoła kolejna ustanowioną była w ten sposób, iżby dla przykładu dwa lub trzy dnie do domu parocha pomimo wszelkiej subiekcyi, gdyż tu idzie o dobro powszechne, potym zaś do innych wygodniejszych domów tych rodziców, których dzieci do szkoły przyznaczone są lub aktu chodzą, dziatwa na naukę zgromadzała się. Będzie to wprawdzie z subiekcyą dla wszystkich stron, lecz w tak nagłej potrzebie innego środka obmyślić nie można; gdzieby iednak skuteczniey temu niedostatkowi zaradzone bydź mogło, nie zbrania się.

Idzie tu nayszczególniey o czas i okoliczności, które temu dobroczynnemu dziełu sprzyiają, pomyślność bowiem tego od naszej niesfattygowaney troskliwości, nieustającej gorliwości i czynnego przy wytrwałey cierpliwości, współdziałaniu wielce zależy, przeciwnie zaś oziębłość, gnusność, sprzyianie letkomyślnym i bezgruntownym zasadom, zniszczenie tego zbawiennego dzieła za zamiar mającym, przyspieszyłyby nam nieodpłakaną szkodę i niewynagrodzoną odpowiedzialność. Przeto przy wzajemney miłości braterskiej imieniem wysokich rządów i naczelney naszej władzy wielebnych waszych proszę, obliguję i oraz zalecam, byście zbawiennemu temu obowiązkowi z powołania naszego na nas włożonemu wyż

określonym lub dogodniejszym iakowym sposobem zadość uczynić starali się, w przeciwnym bowiem razie [przy] wizycie szkolney odkryta oziębłość, gnusność i nieczynność bez żadnego względu i ekskuzy w protokole wizytacyinym zanotowaną i naczelney zwierzchności szkolney przedłożoną bydź musi.

W Nahorcach dnia 18-tego listopada 818.

23. Обіжник деканату про сумний вислід візитації що до стану шкіл у куликівському деканаті. 10 мая 1819.

Z wizyty szkolney w miesiącu marcu r. b. w połowie dekanatu przedsięwziętey widocznie okazało się, że szczęśliwie zaprowadzone szkoły parafialne przez oziębłość, nieczułość i zaniedbanie instrukeyi przepisów i rozporządzeń szkolnych niektórych dusz starowników, oraz bezpośrednich dozorców, tudzież diaków i nauczycielów z urostu spadaią i prawie do schyłku się zbliżaią. Spostrzeżone, w protokół wizytacyiny wciągnione defekta są następujące:

1-o. W niektórych przepisany i powagą jw. konsystorza zaakceptowany plan wzorowy co do porządku i czasu nietylko, że się nie zachowuie, ale nawet się nie znajduie. 2-o. Niektórzy dusz starownicy na iednym lub drugim zaleceniu, upomieniu i mniey czułym zachęcaniu parafianów, aby dzieci do szkoły posyłałi, zaprzestaią, czulszych, planem wzorowym przepisanych środków nie używaią, a tak albo całkiem pomocy dominikalney w tey mierze dopraszać się zaniedbuią i opieszalych w posyłaniu swych dzieci do szkoły rodziców nie donoszą, albo przerzeczoney na swe podanie pomocy używać nie chcą. 3-o. Wykazu dziatwy oboygą płci do szkoły zaprowadzoney podług obwieszczonego wzoru stosownie do polityczney ustawy szkolney rozdziału VII. §. 13 urządzonego nie okazali. 4-o. Katalogu dziatwy do szkoły chodzący podług ilości wieku dzieci alfabetycznym sposobem urządzonego podług zalecenia de d. 15 juli 818 do liczby 7-mey ztąd wydanego nie przedłożyli. 5-o. Z tych miejsc, w których ani perswazyą, ani oświeceniem, ni też pomocą dominium zamiaru swego dopiąć nie mogą, o skuteczne wsparcie przez urząd powiatowo-szkolny do c. k. urzędu cyrkularnego nie udaią się. 6-o. (пропущене). 7-o. Z odprawionej [сповіди] w pięciu naznaczonych

terminach kartkami imion dzieci wykazać się nie mogli. 8-o. W niektórych miejscach protokoły szkolne niedbale napisane, mylnie, z innymi rozporządzeniami pomieszane przekładali, a w niektórych nawet żadnych nie okazali.

Zapobiegając wreszcie temu nieporządkowi naysurowey zaleca się dozorcóm tych szkół, w których wyszczególnione defekta znajdują się, ażeby one iak nayrychley poprawić starali się, gdyż w przeciwnym razie ściagną na siebie niełaske jw. konsystorza, położą tamę dalszey swey promocyi i nie uydą kar ustawami i zarządzeniami szkolnemi wymierzonych.

Nahorec dnia 10 maja 819.

24. Обіжник деканату домагаець ся свідочта про моральність, здібність і сповнювані обовязків дяко-учителів. 24 мая 1819.

Stosownie do przepisów polityczney ustawy szkolney potrzebno iest urzędowi powiatowemu wiadomość o persystencyi nauczycielów czyli diaków, ich moralności i zdolności do pełnienia obowiązków nauczycielstwa szkolnego. Dla przekonania się o pobycie wzmiankowanych diaków i o własnościach do sprawowania urzędu nauczycielstwa nieuchronnie potrzebnych naznacza się termin na dzień 1-go czerwea rb. na godzinę 2 po południu. Przeto poleca się wwxx. dozorcóm szkół parafialnych, ażeby względnych swych diaków zaświadczeniami zaopatrzonych na wspomiany termin do Nahorec nieuchybnie wyprawili, w przeciwnym razie, któryby się temu rozkazowi powodować nie chciał, podpadnie nocie nieposłuszeństwa i niemiley rekomendacyi do wyzszej instancyi szkolney. W której zaś parafyi żadnego dotąd diaka niema, o tym relacyę exofficio do urzędu powiatowego należy zrobić

Nahorec die 24 maji 819.

25. Обіжник деканату назначає реченець шкільної вітатції і вказує відповідні домаганя. 6 липня 1819.

Tyczącym się wwxx. parochom, kooperatorom, a oraz bezpośrednim szkół parochialnych dozorcóm czyni się wiadomo, że wizyta szkolna w połowie dekanatu, w której ieszcze odprawiona nie była, dnia 19 juli rb. od Żoltaniec rozpocząć

się ma. Wizyta ta podług naywyszych, świeżych rozporządzen szkolnych bardzo ściślo przedsięwziętą być powinna; nadewszystko dociekano będzie, czyli parochowie i kooperatorowie stosownie do przepisów polityczney ustawy szkolney, zarządzeń konsystorskich i approbowanego ztąd wydanego planu wzorowego szczerze do dzieła szkolnego przychyliły się. Udaromione będą wycieczki tych, którzy ochraniać się zechcą tym, że w cerkwi ludowi parochialnemu dzieło szkolne zalecali i dzieci do szkoły posyłać nakazywali, ieżeli tylko polityczną ustawą szkolną y planem wzorowym przepisanych środków nie używali i tym się wynieść nie usiłują. Ostrzega się przeto, by każdy dusz starownik, osobliwie zaś ci, którzy nieporównanie mnieyszą z rokiem przeszłym liczbę dziei oboiey płci do szkoły chodzących mają, wywody słuszne i rzetelne do zadyktowania w protokoł szkolny na pogotowiu mieli, gdyż w przeciwnym razie wina odpowiedzialności na nich samych spadnie. Do tey wizyty ma każdy dusz starownik za daną sobie pewną wiadomością od wizytatora szkół stosownie do polityczney ustawy szkolney rozdziału 20 §. 6 dominikalnego officialistę i wujta, oprócz tego kilka ludzi z gromady (pod naznaczonym w powyszym § strofem, który za odestaniem protokołu do c. k. wysokich rządów krajowych nieuchybnie na nie przytomnych nastąpiłby) wezwać i wszystko w przepisanim porządku na pogotowiu mieć. Ww. imci xx. dusz starownicy, w których szkołach wizyta szkolna już w przeszłym półroczu odprawiła się, niechay sobie nie tuszą uchybieniem zapadley ostrości nowych naywyszych przepisów względem przedsięwzięcia wizyty szkolney i albowiem w tey mierze zarequirowani dowodnie z załączeniem pewnych allegatów o stanie swych szkół legitimować się będą musieli. Należy przeto usilnie czuwać na utrzymanie i pomnożenie dzieła szkolnego.

Nahorec die 6-te julii 819.

26. Обіжник деканату про приготованя до нового шкільного року. 26 серпня 1819.

WWJX. bezpośrednim dozorcóm szkół parafialnych dekanatu r. g. kulikowskiego. Ponieważ 5-o tygodniowe wakacie, które podług rozdziału 3-o aprobowanego planu wzoro-

wego dla szkół parafialnych dekanatu tutejszego przepisane go już z dniem 5-o września rb. kończą się, przeto dnia 6-o września rb. szkoły parafialne ordynaryjnie rozpocząć się powinny. W celu skutecznego zaprowadzenia i dawnych zaprowadzonych szkół parafialnych pomnożenie wwxx. bezpośredni szkół dozorecy mają zachować to, co następuje:

1-o. W poprzedzającą niedzielę, to jest 5-o września rb. każdy dusz starownik katalog dzieci oboiey płci podług wykazu tegorocznego od lat 6 do 12 do zwiedzania szkoły kwalifikowanych, iako też i tych, co dopiero oną zaczynać mają, należyce podług wydanej ztąd w roku przeszłym informacji po imieniu i przezwisku urządziwszy po ukończonym nabożeństwie ludowi parafialnemu, a mianowicie rodzicom i krewnym kwalifikowanych dzieci za poprzedniczą stosowną naukę o dobrym wychowaniu dzieci przeczyta i do pilnego posyłania do szkoły wyszczególnych dzieci rodziców i krewnych ze źródeł powodowania się woli Bożej, rozkazów rządów i własnego dobra dzieci i rodziców, tudzież z sprzeciwia się Bożej i monarchy woli, a przeto zaniedbania własnego dobra, a nareszcie z nieuchybnie sciągnięney na się nagany zachęci i pobudzi.

2-o. Wyż zmiankowany katalog dziatwy oboiey płci do szkoły kwalifikowanej po zrobionym ogłoszeniu w cerkwi zaraz do zwierzchności gruntowej z stosowną relacją o dopełnieniu tego, czego najwyższe przepisy i postanowienia szkolne pomnożeniu i rozszerzeniu dzieła szkolnego od dusz starowników wymagaia, z uprzejmym przypomnieniem się o przepisanej polityczną ustawą szkolną skuteczną pomoc posyłaniu dzieci do szkoły odeszle.

1-o. Dla ulżenia fatygi bezpośrednych szkół dozorców w relacyonowaniu o dzieciach zwiedzanie szkoły zaniedbujących, dla uchilenia się od częstych narażeń gruntowym zwierzchnościom i przełożonym gromad, a przeto do uniknienia wszelkiego w tej mierze nieporządku będzie wkrótce stosownie do przepisów pol. ust. szkol. ztąd odezwa od wszystkich jurisdikcyonów dominikalnych obwód tutejszych szkół stanowiących zrobiona, ażeby z 2-ch lub 3-ch kandydatów od dusz starowników względnym dominiom proponowanych ieden naysaufanszy na dozorcę szkolnego obrany i umocowany był, którego obowiązkiem będzie niedbałe rozpustne dzieci do szkoły

napędzać i o posyłaniu do szkoły swych dzieci opieszatych rodziców do dusz starowników, a przez tych podług okoliczności do zwierzchności gruntowych donosić.

4-o. Z okazji niniejszego postanowienia będą obowiązani dusz starownicy za danym sobie ztąd powtornym obwieśczeniem 2-ch lub 3-ch obyczajnych, pobożnych i do sprawowania tego obowiązku szykownych ludzi za kandydatów na dozorców szkolnych względnym jurisdikcyom dominikalnym proponować y od tych dopraszać się o zapewnienie, na piśmie dane, którego z tych za dozorcę oznawać, od zleconych mu obowiązków używać mają. Gdzie więcej wsi do iedney szkoły są inkorporowane, tam z każdej osobny dozorca szkoły powinien być obrany.

5-o. Przed zaczęciem szkół mają wszystkie dzieci spowiedź ś. za danemi i potym znow odebranemi i w aktach szkolnych pilnie zachowanemi kartkami odprawić, co 5 razy do roku w przepisanych terminach zachować należy.

6-o. Porządek szkolno-ekonomiczny, szkolno-manipulacyjny i szkolno-policyjny podług wydanego planu wzorowego, tudzież podział co do przedmiotów nauki i co do czasu ma się tak zachować, który w roku przeszłym kurendą pod dniem 31-go sierpnia do licz. 13 ztąd w dekanat wysłaną z załączonym wzorem podziału godzin w języku oyczystym przepisany był.

7-o. Porządne utrzymywanie aktów szkolnych, iako to protokołu rozporządzeń szkol., protokołu przyjemu i wydatku książek i pisowni szkolnych, rocznego wykazu dzieci oboiey płci od lat 6 do 12 do szkoły kwalifikowanych, miesięcznych wykazów pilności, tudzież wykazów półrocznych o stanie szkół parafialnych, nareszcie wykazow popisu dziatwy na examinach i kartek, zapewniających w 5-ciu przepisanych terminach odprawioney spowiedzi szkolney, iak naysrokszyjczy pilności ww. imci xx. dozorców szkół parafialnych poleca się.

Nahorce die 26 augusti 819.

27. *Обіжниц деканату подає вказівки як виготовлявати екстракти про стан шкіл. 30 серпня 1819.*

Stosownie do rozporządzenia względem zrobienia ekstraktów o stanie szkół parafialnych każdego roku 2 razy z koń-

kie mniemanie urząd powiatowo-dozorczy wprawia, że 1-o. albo względem bezpośredni szkół dozorecy o tym zaleceniu zapomnieli, 2-o. że diacy i tymczasowi nauczyciele w tej mierze powodować się im nie chcą. Pierwszy przypadek zwraca się do własnego powołania liczących w tej mierze rozporządzeń jw. konsystorza i do zaufania w ww. imci xx. bezpośrednich dozorcach położonego; drugi zaś do użycia czułych środków przeciw krnobrajnym, opieszającym i nieposłusznym diakom i nauczycielom. Przeto stanowi się, ażeby 1-o. Ichmość xx. względnych szkół dozorecy swym diakom i nauczycielom powyższe terminy instrukcyjne wcześniej przypominali. 2-o. O ich niemożności fizycznej dobrze się przekonali i przyczyny tej w protokole szkolnym rzetelnie zanotowali, że diak lub nauczyciel NN. dla słabości lub dla pewnej i niezwłocznej czynności parafialnej, lub wreszcie dla uporu i nieposłuszeństwa dnia 15 y 30 miesiąca NN. roku NN. na instrukcję do Nahorec udać się nie mógł lub nie chciał, ażeby nareszcie 3-o. W tym ich wcześniej przestrzegali, że każda niebytność na instrukcyi, na ważnej przyczynie nie fundująca się, i jedynie tylko z uporu i opieszłości pochodząca wzięciem pewnej części ich właściwych dochodów na fundusz ubogiej dziatwy względnej szkoły ukarany będzie. Niniejsze postanowienie zaufanej troskliwości wwimci xx. parochów szkół parafialnych dozorców poleca się.

W Nahorcach dnia 1 grudnia 819.

30. *Обіжник деканату приказу навчати дітей письма в руській і польській мові. 7 грудня 1819.*

Wysokie c. k. rządy krajowe życzą sobie, ażeby dziatwa obrządku naszego także pisać po rusku i po polsku uczyła się; z tych powodów poleciły też w. c. k. rządy krajowe jw. konsystorzowi, ażeby im corocznie pożądane rękopisma z podpisaniem imienia i przezwiska piszącego ucznia, tudzież z zatwierdzeniem miejscowego dusz starownika przez konsystorz przesyłane były. Powodując się podpisany tej wysokiej woli one wwimci xx. dozorcóm poleca, a oraz zaleca, ażeby swą dziatwę szkolną nie tylko czytać, lecz i pisać uczyli. Przeto spodziewa się po troskliwości y gorliwości niektórych imci

xx. szkół dozorców, że mu takowe rękopisma podczas szczęśliwie rozpocząć się mającej tegorocznej wizyty szkolnej przedłożyć usiłują.

W Nahorcach d. 7 grudnia 1819.

31. *Права і обовязки жостанецьких дяків. 21 мая 1820.*

Kontrakt dla diaków Żółtanieckich, mocą którego z jednej strony z w. imci x. Błońskim, parochem r. g. Żółtanieckim, z drugiej strony z prowizorami cerkiewnymi y urzędnikami wiejskimi, a zaś z trzeciej N. N. stanęła dobrowolna ugoda, a to w ten sposób: Strony wyrażone przyjmują N. N. za diaka do cerkwi NN z wyrażonemi kondycyami:

1-o. NN. ma się pobożnie, przychilnie i iak nayuczciwicy, co się tyczy nabożeństw cerkiewnych i innych do cerkwi należących, sprawować i te nayuczciwicy wypełniać, a to za radą w. imci x. Błońskiego, proboszcza miejscowego, a w niedopełnieniu tych obowiązków w każdym razie oddalonym zostanie od służby diakowskiej bez najmniejszej zapłaty.

2-o. NN. ma się z gromadą, urzędnikami i z każdym człowiekiem iak nayuczciwicy, naygrzeczniej i obyczajnie, bez najmniejszej pychy i noty na siebie mający, sprawować i obchodzić, inaczej w niedotrzymaniu tegoż od służby oddalonym zostanie.

3-o. NN. ma się powodować podług woli i rozkazów w. imci x. proboszcza Błońskiego, parocha Żółtanieckiego, co moment ma być na zawołaniu, co tylko wypadnie tyczącego się do obowiązków służby jego i to z naywiejszym uszanowaniem y uczciwością ku osobie nad sobą przełożonej, inaczej w niedopełnieniu czego od służby bezpłatnie oddalonym będzie.

5-o. NN. za dopełnienie wyżej wyrażonych punktów potrzebnych, tak cerkiewnych, iako też i od swego przełożonego rozkazów, ma wyznaczoną od gromady Żółtanieckiej podług patentu monarchicznego rocznych jego należytości i to będzie ani mniej, ani więcej pobierać, tym sposobem iak się tu wypisuje za usługi cerkiewne diakowskie, a to z tym dodatkiem, jeżeliby w czym przestąpił lub nie dopełnił powyższych warunków, od wszystkiego odpadnie i wynadgrodzonym nie będzie.

Za rok 820 temuż za diakowstwo:

1-o. Rocznego od każdego gospodarza xr. 3. 2-o. Za czytanie Psalterzy nad umarłym starym x. 45. 3-o. Za pogrzeb z podzwonnym xr. 45. 4-o. Za parastasa 6 rocznych wiele będzie pierogów po xr. 3. droższych, czasem i tańszych po xr. 2. 5-o. Parastas prywatny z pierogami xr. 12 iak czas droższy. 6-o. Msza święta żałobna xr. 6. 7-o. Świętecznego z cerkiewney kassy xr. 18. 8-o. Od krztu dziecka wiele będzie kumów po xr. 1. 9-o. Wody święcenie x. 6. 10-o. Oley święty xr. 3. 11-o. Kolendy podczas Bożego Narodzenia po iednym pierogu i xr. 1. 12-o. Za czytanie 110 hramot wielkopostnych po g. x. 3. 13-o. Za chleb wielkopostny w piątku wiele będzie po xr. 3. 14-o. Za mały pogrzeb po xr. 6. 15-o. Podczas praznika rocznego pierogów trzecią część z parastasu wziąć ma. 16-o. Podczas Wielkanocy od każdego gospodarza iay parę. 17-o. We czwartek wielki przed Wielkanocą z parastasu pierogów wziąć ma po xr. 3, wiele mieć będzie. 18-o. Piotrowszczyzny syr i masło na świętego Piotra i Pawła część 3.

Punkt 5. NN. obowiązkiem będzie dzieci podług dobrowolney ugody między powyszemi stronami za wyznaczoną sobie pensją i ordynaryą uczyć, a to w ten sposób, podług wydanych książek od jw. konsystorza po rusku i po polsku i iakie tylko reguły są i nadeyść mogą, a to obyczajnie, uczciwie i iak naydoskonaley edukować i ćwiczyć dzieci, tak czytać, iako i pisać, toż samo dobrze rachować przyrzeka i obowiązue się. NN., jeżeli który z dzieci podług ustaw już wydoskonalny będzie examen przed powyszym przełożonym odprawi i za wydoskonalonego uznanym będzie, natenczas ma temuż NN. dać attestat za approbatą w. imci x. Błońskiego, proboszcza Żoltanieckiego, że już tenże wyznaczone książki skończył, które mu oznaczone były, a za tę jego fatygę ma temuż student złożyć rynski ww., a to podług dobrowoley umowy i ugody, oprócz tu wyznaczoney ordynaryi korcy 3, a to jest: żyta korzec 1, jęczmienia korzec 1, owsa korzec 1. Pensyi roczney złotych rynskich 48 ww., jednakże z temi warunkami, jeżeli będzie dobrze dzieci pilnował, wydoskonalał i promował do dalszych szkół, a inaczey w niedopełnieniu tych warunków, iak by się przy examinie źle okazało, nie

tylko oddalonym zostanie, ale i najmnieyszey nagrody nie otrzyma.

Na to wszystko strona z stronami powyszemi, nie umiejący pisać przez znak krzyża ś. podpisują się.

Dnia 21 Maja 820 roku. B. Błoński, paroch Żolt. mpr. Daniło Hupało, wóyt + Далі йдуть підписи трьох присяжних, двох провізорів, двох домініяльних представників і трьох з громади.

32. *Методика или правила для учителей въ обученію дѣтей въ школахъ русскихъ сельскихъ.*

§. I. О познанію писменъ.

1. Учитель долженъ знати, како онии буквы веѣ въ алфавитѣ табличномъ едни по другихъ слѣдуютъ, великымъ и добрымъ почеркомъ на таблицы черной написать и дѣтемъ показати.

2. Начинаеть обученіе отъ буквъ самогласныхъ, по самогласныхъ слѣдуютъ прости, послѣ согласни, на конецъ доегласни, сложеніи.

3. Каждую букву предъ очима дѣтей учитель пишетъ и чисто выговариваетъ, а дѣти уважають и по единой голосно выговариваютъ, да о чистомъ выговорѣ увѣритися можно и погрѣшности того самаго исправить.

4. Веѣ буквы, яко то к, т, м, ф, х, ц, ш, щ, ѳ, называемые твердые и удвоенные, самогласные яко единственные, б, л, д, ж, з, мягкие нераздѣльные — еднимъ отвореніемъ устенъ выговариваются.

5. Въ каждомъ времени обученія двѣ, а наиболше три буквы придаются и ти веѣ написаны на таблицы стояти, въ ближайшомъ времени обученія повтарятися имѣють.

6. При повторенію велитъ учитель себѣ буквы по опредѣленномъ порядку именовать для того, дабы ученики гласу на память не училися, кромѣ тѣхъ самыхъ знаковь познавающе.

7. Буквы, котории видомъ своимъ или гласомъ едни по другихъ себѣ подобни суть, пишетъ учитель една при

другой на таблицы, дѣлаеть раздѣвїе во изображенїи или гласѣ, особливо внимая, и велить также одну по другой часто и виразно виговоривати, дабы той самой видѣ и гласѣ дѣтемъ глубше въ память вкоренился, по видѣ еднїи другимъ подобни суть напр. е, с, ш, т, у, о, и прочїи.

8. Скоро токмо ученики буквы на таблицы школьной познали и добрѣ виговориваютъ, возбужденны будутъ тїи самїи въ алфавитѣ букварномъ изыскивати, учитель, который около нихъ ходитъ и смотритъ, сказочкою показуя.

9. Дабы ученикомъ начинающимъ ся учить познанїе буквѣ въ алфавитѣ улегчено было, тогда первїе великїе, послѣ малые и хорошыя тонкїе на таблицы писатися будутъ.

10. Дабы себе учитель искусилъ, что ученики каждыя буквы скоро познали, употребляетъ отмѣни буквѣ, учитель велить съ единой буквы инную ставити, когда онъ различныя черти измазуетъ или приставляетъ.

11. Скоро каковую букву согласную познали, можетъ ихъ просити тую самую съ самогласными виговоривати, юзмъ приуготовленїе съ повторенїемъ до складовъ связано будетъ.

12. До согласныхъ, коихъ имя самогласною кончится, самогласныя прежде поставлены будутъ, прочїи отставлены, слѣдовательно самогласнїи нѣкогда прежде, нѣкогда по согласныхъ положенїи, дабы ученїя слоговъ на память устереглися.

13. Ежели дѣти въ томъ способѣ такихъ печатаныхъ буквѣ научилися, тогда принимаютъ букварь въ руки и по обученїи тѣхъ самихъ въ складованїю упражняются, ежели уже до слоговъ пришли, которїи великими буквами печатаными начали, то ежели время есть, имъ тые приставляются.

14. До того употребляетъ себѣ учитель алфавитной, складаной таблицы, на которой великїе буквы при малыхъ въ алфавитномъ порядку стоять, говорить онъ, что великїе буквы равно такъ называются, яко малые, велить онъ ученикомъ прилѣжно смотрѣти, именовати, въ буквари изыскивати и себѣ показывати.

15. Такжеде равно тѣмъ способомъ дѣтемъ малые и великїе, рускїи и полскїи и печатаные буквы показуются, обаче не прежде, токмо якъ потребно есть, букварь порядочно читаючи, яко различныя печатанїи способи еднїи по другихъ слѣдуютъ, перве дѣтей до иннаго новаго способу не приводить, пока оны по преждающихъ изрядно и хорошо читати не будутъ.

§. II. О складиванїю.

1. Ежели ученики малые рускїе и полскїе печатаные буквы скоро познали и помянутомъ способомъ до складиванїя приготовили ся, тогда ихъ до складиванїя буквѣ и сложной таблицы въ букварѣ приводить; первые слоги пишеть учитель на таблицы печатаными буквами, учить учениковъ согласную и самогласную купно виговоривати, и ежели бы не могли, съ букваря складиваютъ.

2. Учитель имѣеть уважати, дабы каждая буква не токмо единственная, но также при виговоренїю слоговъ свойственный свой гласъ удерживала, напримѣръ: б-е бе, не бу; д-у ду, не ди.

3. Слоги со удвоенными самогласными, тые яко знанїи протяганїя стоять, велить должаа протягати, противно же самогласныя, по коихъ двѣ согласныя слѣдуютъ, нѣсколько скоряе остро виговоривати, дабы дѣти уже при складованїю между мягкими и твердыми самогласными различїя наблюдать научилися.

4. Также удерживаетъ учитель учениковъ на слогахъ, которые складивати будутъ, сказочкою показуя, дабы неученїи не заблудили и вединого слога на память не удерживали и не виговоривали, кромѣ тѣхъ въ букварѣ смотрячи и познаючи.

5. То все, что ученики добрѣ складивали, велить учитель равно послѣ складивати, то есть, велить слоги виговоривати и безъ соизволенїя прежде букву единственную именовати.

6. Для отмѣни велить купно нѣкогда ставячи, нѣкогда развязуючи, на память складивати; учитель говоритъ хо-ро-ше, ученикъ виговориваетъ купно хороше; учитель говоритъ образъ, ученикъ развязуетъ о-б-р-а-зъ-ь образъ.

7. Если при складываніи рѣченія заходятъ, которыхъ значеніе не по понятію силы дѣтей идетъ, тогда на то самое внимати будутъ, однако учитель многоглаголанія и болтанія стерегтися будетъ.

8. Если ученики до двоихъ сложныхъ рѣченій пришли, тогда имъ долженъ предложить, что есть самогласная буква, согласная, слогъ и рѣченіе, по обученію русскимъ и полскимъ языкомъ право говорить, читати и писати имутъ.

9. Правила рѣченія на слоги дѣлти, единственни въ томъ порядку предвзяти будутъ, которіи въ упражненіяхъ складыванія буквара заходятъ.

10. Прежде рѣченія по дѣленію, которое въ букварѣ назначено есть, складывати будутъ, послѣ на буквы внимати, до котораго правила стягаются. Учитель велитъ правиль домыслитися и говоритъ ученикомъ наконецъ, что тѣмъ все слоги того способу каждаго раза такъ дѣлтися будутъ; приложенія правиль чрезъ многія часи наукъ, нѣкогда чрезъ цѣлую седмицу, одной по другой учти будетъ, пока ихъ многихъ учениковъ въ заходящихъ рѣченіяхъ докладно и скоро не научитъ.

11. Равно такъ во всехъ слѣдующихъ правилахъ поступитъ, когда на конецъ предвзятыхъ правиль учти будетъ, должны все тихъ учтися и повтаряти, и такъ часто, дабы нѣколи не забыли и въ своей памяти въкоренили, до оконченія по порядку ученики учтися будутъ, а учитель на школьной таблицы писати.

12. Только одинъ ученикъ складываетъ голосно, прочіи воздерживаются, равно то самое тихо съ нимъ складывати будутъ, дабы каждый слѣдовательно дѣлѣ поступити зналъ, чимъ вниманіе наблюдено будетъ, складываніе можетъ прилѣжнѣе разсудити, каждая погрѣшность исправится удобнѣе, нежели бы все или болше купно голосно складывали, и такъ ползуетъ каждый ученикъ съ цѣлаго школьнаго времени.

13. При складыванію не изволяетъ учитель нѣнія, вопла, безмѣрнаго протяганія запябы чрезъ тые основаніе до природнаго чтенія уложено не было.

14. При складыванію и срицанію инихъ печатанихъ способовъ равно такъ, іако при рускомъ и полскомъ печатанію поступитъ, токмо съ тѣмъ различіемъ, дабы такъ управлятися могло, когда крайню до того приходитъ, дабы дѣтемъ новый способъ печатаній скоро сдѣлати можно было.

§. III. О чтенію.

1. Ближайшее приуготовленіе ко чтенію есть: Срицаніе, что дѣти скоро срицають и удобно читати будутъ.

2. Учитель начинаетъ отъ легчайшихъ единственныхъ слоговъ и поступаетъ, кромѣ того должае себе не забавляя, до двоихъ и многосложныхъ рѣченій; въ тѣхъ на то токмо смотрѣти имать, дабы купно надлежитые слоги безъ приставленія выговорени были.

3. Чего той или оный слабѣйшій ученикъ читати не можетъ, то не говоритъ ему прежде, но велитъ ему складывати или, если есть потреба, послѣ читати.

4. Если ученики въ букварѣ даже до цѣлыхъ предмѣтовъ приступили, тогда учитель смотритъ на то, дабы они не только единственны буквы и слоги, но и все рѣченія право и plainly выговаривали. Если то всегда лучше идетъ, тогда удвояетъ свое уваженіе, дабы природнымъ голосомъ, который всякому ученику свойственный есть, читали, дабы они слово и реченія тыхъ на слоги и рѣченія полагали, на которые онѣ ложити долженъ.

5. Если кто добрѣ чего не можетъ, то и не разумѣетъ, увѣряетъ себе учитель прежде, дабы ученики то разумѣли, что они читати должны, затѣмъ можетъ онѣ чрезъ намѣренныя до цѣлыя вопросы, примѣри, подобія, чрезъ описаніе нѣкакаго невѣдомаго рѣченія помощію вѣдомыхъ рѣченій, въобще чрезъ поступокъ отъ вѣдомаго до невѣдомаго поступити.

6. Понеже такъ натурално читатися должно, яко разумніи люди говорятъ, тогда имѣетъ учитель то, что читатися будетъ, ученикомъ прежде формално показати, послѣ прочитивати, равно то самое сказуютъ или читають ученики и подражаютъ учителю.

7. Учитель велитъ въ началѣ токмо нѣкоторіи стихи читати, понеже и то много учащимся труду дѣлаеть, за тѣмъ частѣе каждый ученикъ долженъ возванъ быти.

8. Токмо одинъ ученикъ читаетъ голосно, прочіи читають равно то само тихо; гдѣ читающій престаеть, слѣдовательно возваный далѣе поступити долженъ. Дятого не допускаеть учитель, чтобы ученшіи ученики скоро читали, а слабшіи на задѣ оставались. Равно для того учащіи на слоги и рѣченія сказочкою показивати должны; изъ того самаго основанія должны добріи ученики слабшихъ на сторонѣ посадити, дабы тѣи, ежели слово или каковый стихъ усмотрять, отъ нихъ право употреблени были.

9. Слабшихъ оставить предъ себе тѣмъ частѣе и велитъ ихъ погрѣшности ученнымъ исправляти; ежели никто прилѣжно не исправитъ, тогда прочитиваетъ тую часа формално учитель доселѣ, пока ученики намѣрнаго тону право въ слуху не поймутъ. Дабы учениковъ испочуилъ что то не иначе читатися должно, припоминаеть учитель подобные обстоятелства своего житія и тонъ, како бы они въ томъ самомъ виражались.

10. Скоро ученики нѣкоторіи предмѣти по обученію учителя читали, о различіи знаковъ увѣдомлени будутъ, первіе о точкѣ, послѣ о запятой, полточіи, двоеточіи, о вопроса и возванія знакахъ; тѣи раздѣленія знаки въ первой, прочіи въ другой классѣ предвзяти будутъ; въ началѣ ученикомъ то такмо сказано будетъ, что они взглядомъ отдаленія и отгѣни гласу наблюдать имуть; ученикомъ другой класси также основанія предложени будутъ, для чего здѣ точка, тамъ двоеточіе и прочіи стояти должны; учитель пишетъ различія знаки на таблицы, велитъ въ букварѣ изыскивати и себѣ показивати. Ежели ученики знакъ и тѣхъ цѣль добрѣ познали, то о каковомъ другомъ, и такъ послѣ о прочіихъ увѣдомлени будутъ; при томъ долженъ имъ не словами изяснити, но докладно сдѣлати, на чемъ возвишеніе и зниженіе гласу зависить.

11. Ежели ученики первіе трудности въ читанію побѣдили, тогда учитель на три части смотрѣти имѣеть: первіе, дабы чтеніе до каковой болшой правости привель; второе, дабы учениковъ до вниманія на замисли

тѣхъ, что читали, привикнулъ; третье, дабы ихъ до понятія и правдъ, которіи въ части чтенія заключаются, привель и въкоренилъ.

12. Ко полученію того, долженъ учитель на каждый часъ науки прилѣжно приготовитися, долженъ о части чтенія прежде добрѣ помислити и себе искусити, если онъ надлежито разумѣть и если онъ знаетъ, на которое слово по взору, цѣли и сопряженію рѣчи тонъ положить ся долженъ, долженъ онъ голосно читати, на то само памятая, ежели онъ на замѣренный тонъ всегда нападаетъ; долженъ то на вопросы развязати и для того ученикомъ представити; долженъ помислити себѣ, како онъ рѣченія и предмѣти, которыхъ ученики разумѣти не могли, чрезъ другіе рѣченія, примѣри и подобія разумно сдѣлати хотѣлъ.

13. Рѣченія тонъ въ правомъ слогѣ положить должны учащіи ся особливо чрезъ упражненіе и подражаніе учителя себе привикнути доселѣ, пока каждаго раза коренныхъ слоговъ предъ слогами и по слогахъ ранствовати не научатся.

14. Учитель не долженъ читающихъ учениковъ посредѣ предмѣта преривати и до иного каковаго далѣе поступати велѣти, дабы ученшіи въ вниманіи на замисль читающаго не спорили ся; долженъ чрезъ вопросы учениковъ на чтенное уважати и наставати, каковы они то самое разумѣли, на конецъ велитъ имъ главизну чтеннаго въ кратцѣ издати.

15. Притчи велитъ имъ своими словами сказати, по части для повторенія и искуства, по части для упражненія годнаго. Чрезъ тое приготовленіе увидятъ ученики, куда рѣчи тонъ положить потреба, когда развѣ всегда рѣчи тонъ на тые рѣченія спадати долженъ, которіи едныи съ другими взглядомъ предмѣта стоятъ или смисль предмѣта прилѣжнѣе назначенъ, тогда учитель особливо на тые имѣеть внимати.

16. Ежели учитель испрашаетъ, изясняетъ или показуетъ, тогда говорить такъ голосно, дабы его отдаленніи ученики слышали, дабы за нимъ такъ долго слабшіи свои мислями слѣдовати въ состояніи были ученикомъ о на мѣреномъ времени и потребномъ вопросѣ помислити.

17. Возбуждаетъ ихъ голосно читати и говорити, отвѣти тѣхъ, которіи для слабаго голоса не всѣ разумѣти могутъ, повтаряетъ самъ, дабы цѣль и полза науки погублена не была.

18. Учитель вызываетъ учениковъ до чтенія и отвѣтовъ или по единому имъ вѣдомому порядку, или прежде нежели вопросы установитъ, дабы прочіи чуждымъ мыслямъ себѣ не допускали, когда каковъ предвзятіи будетъ, но всѣ до вниманія возбуждени были.

19. Таковымъ способомъ каждаго предмѣта такъ долго учениковъ учить будетъ, пока изъ школы не виступятъ, тогда долженъ чтенія различныхъ способовъ печатанныхъ на перемѣну учить для упражненія въ чтанію, рускаго и полскаго писанія кромѣ учебныхъ книгъ въ предсказиваніи писаніи учениковъ такъ употреблять, дабы одному ученику письмо подложено не было. Единственные ручніи писанія не должны употреблятися, зане взаимная наука съ тѣми союза не имѣтъ.

20. Также правила рѣченія на слоги дѣлать, слоги протягати ѣ заостряти должны непрестанно повтарятися, особливо когда ученики взаимъ заблудятъ. Дважды въ седмицу чтеніе съ особливымъ взглядомъ на правописаніе предвзятое будетъ, чрезъ что будетъ купно юношество въ правописанію или приготавливатися, или въ томъ упражняться.

§. IV. О хорошомъ писанію.

1. Учитель долженъ печатанный почеркъ до хорошаго писанія, кромѣ 4 до того надлежащихъ ловъ въ рукахъ имѣти по тѣхъ самъ добръ увѣдомленъ ѣ своихъ учениковъ послѣ привель, также долженъ тые приписи имѣти, по коихъ ученики писати будутъ.

2. Возбуждаетъ дѣтей, скоро они только нѣсколько читати могутъ, до писанія, показуетъ имъ прежде потребу и ползу съ того и возбуждаетъ въ нихъ охоту до того.

3. Опредѣляетъ день, въ которомъ они до того и подлинно отъ скоропису начатокъ чинити должны, говоритъ имъ для того, чимъ они одарени быти могли.

4. Начинаетъ обученіе отъ того, когда дѣтей учить, что есть простая черта, показуетъ, что есть венъ простая, первіе помощно каковой палицы или линіи, пишетъ послѣ болше простыхъ и кривыхъ чертъ на таблицы школьной. именуетъ оныя и велитъ имъ опять именовать, на конецъ пишетъ весьма долгие линіи, которіи в различномъ уложенію, нѣкогда простыя, нѣкогда кривыя вибѣгають, и велитъ себѣ простыя въ томъ заходящия мѣломъ означивати.

5. Даетъ дѣтемъ уваженіе, когда простыя черти болше или менѣе грубыя суть, и самъ тые различной грубости на таблицы пишетъ, говоритъ, что грубшыя черты тѣнныя, тончыя же власовыя или овязывающыя черты называються, когда простыя черты надлежито равно грубыя быти могутъ или что есть единое, что тѣнистая надлежито равно грубая, власовая же надлежито равно тонкая дѣлатися можетъ; пишетъ для той причины болше таковыхъ чертъ добръ уложеныхъ ѣ блудящихъ на таблицы.

6. Увѣдомляетъ учениковъ о различіи чертъ взглядомъ ихъ долготы, когда онъ опять нѣкогда власовыя, нѣкогда тѣнистыя различной долготы пишуетъ.

7. Показуетъ далѣе, когда себѣ черти взглядомъ своей долготы раздѣляетъ, когда то стоящая, то поперечная лежащая находится. Показуетъ въ противномъ положенію на тое, что кривое болше или менѣе кривое, на лѣвую или на правую сторону, можетъ онъ себѣ до того опять линіи или простой палицы употребити, а послѣ таковыя черти на таблицы писати; повтараетъ частѣ именованія стоящей, поперекъ лежащей, кривой, на правую и на лѣвую сторону согнутой черти, дабы дѣти себѣ тую самую припоминали.

8. Пишетъ потомъ буквы 1 числа пропису А между линіями на таблицы школьной, на прописѣ заходящыя и какъ ихъ ученики въ своихъ подчерченыхъ до писанія книжкахъ писати должны. Говоритъ и показуетъ имъ, что власовую черту концемъ острымъ, тѣнистую же широтою той самой дѣлаетъ и когда на бумагѣ оную краемъ, тую же широтою пера дѣлати должны.

9. По семь полагаетъ учащимъ 1 число пропису А. показуетъ, какъ онъ предъ нимъ лежати и также до писанія книжки и лѣвою рукою держатися должна; учить.

какъ сидѣти, перо держати и тѣмъ на бумагѣ между линиями тягнута должни, показуеть на собѣ самомъ и велить себѣ прилѣжно наблюдать. Подражаетъ также обыкновенимъ погрѣшностямъ и показуеть вредность тѣхъ самихъ; обыкновенные погрѣшности учащихся ся въ писанію суть: держатся крѣпко стола или лавки, дѣлають пера кратко, тиснуть густо на бумагѣ, мачають глубоко въ чернилѣ, мажутъ для того персти и бумагу, держать голову низко, сгибають тѣло на лѣвую сторону внутрь или дѣлають весма устами и лицомъ всегда смѣшныя вымысли и гришніи; возбуждаеть ихъ, дабы припису заходящихъ чертъ прилѣжно подражали, и когда тые здѣ одни съ другими сопрягаются, отдаленіе одинаго отъ другаго наблюдали.

10. Велить учащимся такъ долго числа писати, пока тѣмъ самымъ прекрасно и добрѣ подражати не будутъ.

11. Нежели имъ слѣдующіе числа предложить, должни о тѣхъ самыхъ взглядомъ заходящихъ, правыхъ чертахъ увѣдомити; тѣ суть или мало или крѣпко кривые, на правую или на лѣвую сторону согнуты съ округлости или безъ или подобно, яко простые рапствуются взглядомъ своею грубости, долготы и положенія, весма кривіи, тѣнистіи черти начишають ся тонко и кончатся тонко по обученію §. 2. Такожде здѣ называются тонко кривіи, власовіи черти. Учитель постунаеть въ дѣланію вѣдомости той черти такъ, яко о простыхъ чертахъ говорено было. На остатокъ пишеть при другомъ числѣ пропису А заходящія черти и буквы на таблицы, велить припоминати, якъ тая черта съ той самой буквы составляется, полагаетъ на конецъ 2 число и до дальшаго упражненія 3 число и велить такъ долго писати, пока потреба есть.

12. Поступокъ до другаго пропису В ѿ подлинно до 4 числа дѣтается, если дѣти прежде на тые самыя заходящія долгие, простые, власовые и тѣнистыя уважали, и ихъ учить тые самыя съ кратками простими такъ яко кривыми чертами связивати, равно такъ полагаетъ имъ 5, а послѣ 6 число, по сему ихъ особено учить, дабы долгие, мало кривые, власовые и тѣнистыя черти при конци частіе округлыя были.

13. Число 3 пропису С бываетъ каждаго времени и разу положено, дабы дѣти почасті въ тѣхъ увѣдомлени основательныхъ чертахъ еще болше упражняли ся, почасті дабы буквы различныя связывали и цифрами писати учили ся.

14. Учитель показуеть далѣе великыя скорописныя буквы писати, при конхъ онъ двойкы, кривыя или пространѣйшыя черти на таблицы показуеть изъ тѣхъ въ связанію съ прочими основательными чертами буквы составляетъ, числа 10 и 11 4 пропису D полагаетъ для упражненія.

15. Число 12 того самаго взглядомъ вѣдомаго дѣланія главной черти по обученію 4 представляеть; ежели то дѣтается, то дѣти въ подражанію того, яко и 13 числѣ упражняются. Числа 14 употребляетъ до того, дабы дѣти нѣкоторыя большыя буквы въ разномъ въ обще принятомъ художествѣ и способѣ дѣлали, и 15, дабы всѣхъ въ предѣ заходящихъ прописяхъ предвзятыя буквы въ маломъ писанія способѣ писати училися. Прописи D и E весма прилѣжно писати должни, дабы они себѣ образъ большыхъ буквъ глубоко въ память вкоренили.

16. Въобще дѣти должни приведени быти каждаго времени до памятанія, како буквы съ другими связуются, гдѣ и каковымъ способомъ съ другими сопрягаются или тое сопряженіе угловое или круглое есть, гдѣ они пересѣкаются, гдѣ и при каковой буквѣ надлежитыя черти или точки находится должни ѿ прочіи.

17. При тѣхъ учить правилъ пропорціи взглядомъ долготы, широты ѿ отдаленія буквъ, рѣченій и стиховъ на таблицы такъ, яко и на бумагѣ позпавали ѿ прикладалися.

18. Дабы дѣти въ скорописѣ яко наиболѣе потребнѣйшомъ належито упражняли ся ѿ разомъ привикали, чтобы тые самыя великыя и малыя писали, полагаетъ имъ учитель прописи F, G, H, I, K и L, стосуется въ той до прилѣжности и поступу дѣтей, употребляетъ затѣмъ обстоятельства имъ въ писанію потребную обмѣну сдѣлати, а они правила писанія, которыя въ тѣхъ прописяхъ яко матерія заходятъ, уважати, омѣять ихъ писанія послѣ разсуждати, исправляти и правила самыя въ памяти глубоко вкореняти.

19. Бжели дѣти уже добрѣ скорописомъ писати могутъ, должны до какового иного способу писанія или до рускаго или до канцелярїйнаго прикладатися, учитель долженъ прежде помислити, которое съ тѣхъ обоихъ своихъ учениковъ потребнѣе и полезнѣе быти можетъ. Бжели обоихъ способовъ писанія учиться будутъ, то отъ рускаго начатокъ чинити имуть въ начальныхъ, главныхъ школахъ отъ рускаго въ II классѣ, въ II половинѣ годовой начатокъ чинити, отъ канцелярїйнаго писанія въ III классѣ половинѣ годовой II ломанаго въ IV классѣ учити будетъ.

20. Взглядомъ обученія до единого или до другаго того писанія способа поступасть такъ, како въ скорописѣ показано было, равно то чинити взглядомъ ломанаго писанія, если нѣкоторїи ученики особенное приложеніе до хорошаго писанія имѣли, въ тѣхъ способахъ писанія долженъ учитель особенно тому самому подражати, что въ обученію до хорошаго писанія §. IV. говорено было.

Общїе примѣчанія.

1. Учитель роздасть своимъ ученикомъ печатаный черкъ до хорошаго писанія дѣлимымъ способомъ по вышнему изданому порядкѣ, ни единого же прежде не показуеть, токмо яко поступокъ учениковъ изволяетъ.

2. Учитель почти всегда въ началѣ часовъ писанія основательные черти и правила предложити имѣеть, на таблицы показати, повтаряти и дѣтей отъ обыкновенныхъ погрѣшностей остерегати.

3. Требуеть отъ нихъ, дабы подчерченими до писанія книжками до селѣ одарени были, пока безъ линїи писати не будутъ. Книжки до писанія дѣти или въ печатни (типографїи) рускаго школьнаго порядку за установленную цѣну себѣ купити или себѣ самую бумагу въ дому надлежитъ почерчити или годнѣйшимъ ученикомъ до черченія дати. Однако писанія книжки школьнаго порядку взглядомъ оцадѣнія своего имѣють первенство.

4. Полагаетъ пишущимъ ученикомъ, особливо начинающимъ мягкие чиненные пера, чтобы они ихъ крѣпко не тиснули и чрезъ то въ погрѣшности не впадали, ко-

торїи въ обученію до хорошаго писанія §. II при числахъ и подѣ числами 1, 2, 3 введени были, дабы не твердо писали и тяжкою рукою не брали у слѣдовательно до скорого писанія принуждени не были; пера для малыхъ учениковъ долженъ кромѣ часовъ школьныхъ учитель чинити, большихъ же учениковъ научити, дабы пера сами чинили и чиненные до школы приносили.

5. Учитель старается о томъ, дабы ученики при писанію вгодно сидѣли на надлежитое свѣтило имѣли.

6. Бодрствуетъ и о томъ также, дабы всегда потребную чистоту въ писанію, книжкахъ, писательныхъ прописяхъ и лавкахъ наблюдали, затѣмъ не допускаеть, дабы злѣ уложенные черти и буквы перетемъ измазовали, книжки до писанія скроболи, мурали, кромѣ чернили или своимъ спольученикомъ пера выбирали, тые сами въ уста буквъ брали, гризли и сляпили (лизали), дабы тыхъ написанныхъ и рѣченїи не измазовали и въ обще да[бы] писанія, книжки чисто удерживали, должны пропускную бумагу имѣти, которую во время писанія подѣ книжку подложити имуть.

7. Когда дѣти пишутъ, долженъ учитель всегда присутствовать, между ними около ходити, добрѣ показовати на даные правила сидѣнія и держанія пера, на различные основательные черти и на тѣхъ самыхъ изображеніе, яко и на пропорцію писанія памятати, ихъ до прилѣжанія возбуждати и писанія исправляти.

8. До исправленія писанїи употребляетъ учитель червоного чернила, дабы на тые тимъ болше напасть, обще случающыя погрѣшности исправляеть на таблицы, съ коей дабы каждая часть взята была, и взиваетъ учениковъ тимъ дабы погрѣшности сами исправляли.

9. Полагаетъ своимъ ученикомъ всегда токмо единое число пропису, пишетъ въ присутствїи ученика его имя, якоже мѣсяць и годъ, при томъ слѣдующыи издаеть: когда предваряющимъ прекрасно подражалъ, не можетъ онъ и тако отъ начинающихъ требовати, дабы совершенно уже хороше писали, имѣеть слѣштити, чтобы заразъ до прописовъ D и E шли, понеже имъ писаніе того самого или приуготовленіе до предсказанія и писанія праваго или до предмѣту потребно есть; не межетъ онъ также въ обще

отъ дѣтей, которіе до рукодѣлія и управленія поля назначенни суть, токмо чителнаго писанія требовати.

10. Ежели учитель лучшимъ ученикомъ каковое число прописовъ предложитъ, тогда хвалитъ ихъ прилѣжность, даетъ имъ за тую самую награду и даетъ на возваніе за иное новое число уже вишее почтеніе, за опущеніе казнить, дабы имъ въ мѣсто каковаго вишаго числа не далъ нижшаго. Ежели дѣтей до вишнихъ чиселъ призываетъ, а заходящи еще многіи погрѣшности взглядомъ предварающихъ, суть, тогда велитъ тые при тѣхъ опять нашивать.

11. Также въ каждой новой до писанія книжкѣ на початку прозвиско ученика съ годомъ и мѣсяцомъ поставити велитъ.

12. Учитель возбуждаетъ учениковъ, особливо учениковъ, дабы въ дому прилѣжно писали и себѣ показывали, требуетъ, дабы мѣсячное одобреніе писанія представляли и тое въ школѣ хранили, нѣкоторые весьма добрѣ уложенныя писанія должны въ школѣ оставить, а частѣе за новыя краснѣйшыя отмѣнати.

13. Писущиіи ученики должны возбужденни быти безъ линій писати, когда имъ первіе леніи, которіи буквы подъ вишними и нишними замоченни были, послѣ вишныя отъ линій, которіи короткіи буквы замочаютъ, при конци шшии отнимаютъ и имъ еще нѣкоторые черти изволятъ, пока бы до тѣхъ привыкнути не могли, для лучшаго улегченія можетъ на початку, когда бы всѣхъ линій не доставало, на полъ переломанихъ, четверинихъ листахъ писати велѣти.

14. Учитель не опредѣляетъ своихъ учениковъ до иединныхъ новыхъ способовъ ученія и писанія, пока по предидущихъ писати въ состоянію не будутъ и не велитъ до того нѣсколько чрезъ пероздѣльные желанія дѣтей и нѣкоторихъ родителей приводити.

15. Когда ученики до каковаго новаго способу писанія прикладатися будутъ, должны кромѣ попреждающихъ ся прилѣжно учити, тое важитъ особливо за скорописъ, понеже той въ дѣлѣ самомъ наиболѣе потребнѣйшій и для дѣтей рукодѣліемъ ѿ управленіемъ поля, якоже и для дѣ-

виць наиболѣе уже доволный есть. Таковыхъ дѣтей, которіи въ писанію для желаемой красоты привести хотять и могутъ, полагаетъ учитель особливо прописи F, G, H, I, K и L.

§. V. О правомъ предсказыванію и писанію.

1. Учитель долженъ своихъ учениковъ до добраго предсказыванія и писанія возбуждати, ежели прописи даже до числа 12 писати въ состоянію были.

2. Приготовляется до того, когда онъ во время обученія или до замѣненія предмѣтовъ развязая складивати купно положенныя рѣченія дѣлти и въ обще правила отъ оддѣленія слоговъ и рѣченія издавати велитъ. Когда приуготовленія употребляетъ, когда и дѣтей возбуждаетъ въ читанію и говоренію чистаго выговору стараючися и при читанію уважаючи, яко рѣченія особливо таковыя писати имуть, которые или чуждыя суть или по употребленію писанія управляются, дважды въ седмицу полъ часа съ примѣчаніями о правомъ писанію прочитивати долженъ.

3. Предъ и при правомъ предсказыванію и писанію должны дѣти на назначенныя часы о нѣкоторыхъ рѣчи частехъ увѣдомлени быти, зане безъ познанія наиболѣе нѣкоторого того самого правописанія цѣло учиться не могутъ, особливо должны учиться, что имена, роди, мѣстоименія и глаголи суть.

4. Въ каждомъ назначеномъ частѣ до правопредсказыванія и писанія приносить учитель прежде единое или другое правило правописанія въ такомъ порядку, въ которомъ они въ 4 главныхъ частяхъ обученія заходятъ, улегчаетъ ихъ чрезъ примѣри, велитъ себѣ ученикомъ самымъ примѣри давати и увѣряетъ себе, что онъ уразумѣлъ.

5. Послѣ предсказываетъ таковыя реченія и предмѣти, до которыхъ предложенныя правила часто прикладати долженъ, припоминаетъ, дабы ученики то, что онъ предсказывалъ, на заданныя правила уважали.

6. Предсказываетъ или до школной таблицы или до книжокъ писанія, коими ученики до тихъ собственю одарени быти могутъ.

7. Если до таблицы предсказывает, тогда долженъ болше учениковъ до писанія тамъ взивати и всѣмъ о прочимъ припоминати на то уваженіе имущимъ. Таблица должна развѣ для неученыхъ еще почерчена быти; повелѣваетъ написаное читати, взглядомъ предложенные правила разсуждати и исправляти, до разсужденія и исправленія весьма многыя возбуждени быти имуть.

8. Когда учитель до книжокъ, писанія учениковъ предсказывает, что часто яко предсказываюе на таблицы самой дѣяться имѣеть, тогда изволяетъ разомъ о нѣкоторомъ предсказыванію на школьной таблицы писати, послѣ написаное съ школьной таблицы читати, отъ многихъ разсуждати и исправляти, всѣже возбуждени будутъ, дабы погрѣшности въ своихъ книжкахъ подчеркивали и исправляли, смотритъ прилѣжно, или и каковымъ способомъ исправленіе тое дѣется.

9. Въ началѣ предсказываетъ учитель весьма мало, послѣ всегда болше и скорѣе говорить, первіе весь смисль, которой ученики писати имуть, послѣ предсказываетъ единственные части того самага, выговориваетъ каждое слово и привыкаетъ до своего выговору, особливо въ подобныхъ гремящихъ рѣченіяхъ уважая. Должны каждое слово прежде, нежели напишутъ, сами съ собою складивати.

10. Смотритъ особливо на тое, чтобъ ученики главные правила правописанія добрѣ понимали и до нихъ прикладывали, дабы принаимѣе грубыхъ погрѣшностей устереглися; тые убо такъ часто предсказываетъ, часто повтараетъ и имъ повтаряти велитъ.

11. Не поступаетъ первіе до иного новаго правила, пока первіе мимошедныхъ добрѣ не поймутъ, частѣе учить и особливо, естли общее есть, въ многихъ единственныхъ случаяхъ прикладать ся.

12. При предложенію какового новаго правила долженъ всегда попреждающее повтаряти.

13. Учитель также долженъ кромѣ того при читанію, правопредсказыванію и писанію и при писаныхъ предметяхъ наиболше вещи изъ грамматики избирати, на погрѣшности взглядомъ тѣхъ самыхъ особливо при говорѣ

чувствовати и народный языкъ исправляти. Наиболше есть такова вещь, безъ которой правила правописанія разумѣтися не могутъ, что есть самогласная и согласная буква, первообразное и коренное слово, производное и сложное, чуждое, что происходящія и склающія слогъ, что первообразный или коренный, что есть существительно прилагательное имя, родъ, мѣстоименіе, глаголь, число, нарѣчіе, союзъ и прочіи.

14. Долженъ купно смотрѣти на тое, дабы все наблюдаемое было, что ученикомъ при сѣдѣнію и писанію, при держанію пера по потребной чистотѣ, о читательномъ писанію предлагаетъ.

15. Все, что ученикомъ предсказывано будетъ, должно имъ вимѣренное разумное и читательное быти, оно заключаетъ обученіе нравственное, притчи, здравія или благопріятности правила, обученія о постоянствѣ, о правахъ и прочія; такожде записки (квити), свидѣтельства, росписи, краткие писмена и иные въ общемъ житіи потребные предметы предсказывани должны быти. Тые предсказанные предметы послѣ отъ тривіального учителя разбиратися должны, а ученики искусны учитися, съ чего для естественныхъ частей каждый той предметъ состоитъ и для которой на единые зародящые означенія оставлены быти не могутъ, не написанное до предсказанія имѣеть быти книжка, съ которой ученики каждаго раза что полезнаго учитися и себѣ нѣкогдабъ зарадитися могли.

16. Тые книжки до предсказыванія разомъ ученикомъ перемѣнимъ способомъ дѣлти ся могутъ и для упражненія въ читанію написаного употребляти.

17. Что нибудь каждаго дня 14 или во всѣхъ мѣсяцахъ имѣеть учитель на осмеричныхъ бумажныхъ листкахъ предсказывати, таковыи собирати, погрѣшности подчеркивати, потомъ ученикомъ назадъ отдавати, по поступку своему въ правописанію мѣста въ школьныхъ лавкахъ назначивати и прилѣжности цедулки и прочія видѣляти и ихъ до прилѣжности возбуждати, предсказываюе велитъ послѣ на таблицы писати, якоже и ведетъ учениковъ до взору и исправленія своихъ погрѣшностей пошибокъ.

Конецъ правиламъ.

33. *Правила доброго писания.*

Reguły do charakteru dobrego pisania.

1. Dla gruntownych linii kancelaryjskich wchodzi oprócz czworogramu prętkich gruntownych linii jeszcze zgięty włosowy ciąg i czworogram; oni należą do prostych, ponieważ z takowych złożone są.

2. Zgięta włosowa linia musi być z bardzo ukośnym włosowem ciągiem zaczynana i tam zgięta, gdzie się obydwie z sobą łączą; czworogram zaś jest najwięcej tak długi, jak gruby, i schyla się na lewą stronę.

3. Przy kancelaryjskim pisaniu proporcya długich liter do krótkich jest najpiękniejsza, aby długie litery niektóre nie wyższą nad y pod lenią długość litery N utrzymywali.

4. Wszystko, co przy prętkim pisaniu pięknego pisania mówiono było, ma także i w kancelaryjskim pisaniu miejsce, tylko powinny na prawo mniej zgięte leżyć.

5. Wystaw przed oczy każdemu twoje sposoby mówienia i przysłuchuy mu się, to się nauczysz coś pożytecznego i nauczysz się go poznać.

6. W polskim i ruskim pisaniu bardzo często początek i koniec tak prosty, iako też i troche krzywej gruntownej linii skrzywionej i jednak musi to skrzywienie nie nadto wielkie, ani małe, tylko zawsze jednakowe być. W polskim i ruskim pisaniu będzie troche krzywy włosowy ciąg nie tylko z góry na dół, iak w innych pismach, lecz także z dołu do góry szerokością pióra robiony. Proporcya liter jest sama ta, iak przy kancelaryjskim pisaniu.

7. Patrz z iakowych linii litery powstają, co za długość, grubość i położenie linii mają, potym iak przy pojedynczych i długich literach razem łączą się.

8. Przy każdym pisaniu trzeba na wysokość, szerokość osobliwie równe położenie, czystość linii, dokładne cieniowanie, potym na równość y podobienstwo liter najbardziej uważać.

9. Jak zaczniesz, tak pisz, w równej wielkości i w prostej linii wciąż, uważaj [na] równość pisania, oddalenia i początku leni, wierszów i liter.

10. Części, z których litery składają się, każdego pisania są ogólnie cztery gruntowne linii, prosta, troche krzywa

(które wygiętość, iako też następujące lub na prawą lub na lewą znajduie się) bardzo zgięta i podwójnie krzywa, ostatnia zaś będzie podwójnym sposobem formowana.

11. Cztery gruntowne leni są różnej grubości, długości i położenia, to zależy od przedmiotów litery, która z tychże uformowana być powinna. Na to zaś trzeba najwięcej uważać.

12. W odwoływaniu na grubość leni są najcięższe, włosowe leni grubsze, cieniste leni z ostatnich wymagaia, proste wszędzie równe, krzywe zaś do góry i na dół spuszczaiać grubość.

13. Co się tyczy położenia, są leni albo stojące, albo krzywo leżące lub wypukłe, lenie ostatnie schylaia się więcej albo mniej lub na lewą lub na prawą. Krzywe leni używamy często w postaci pierścienia.

14. Ciężkie lenie robią się bokiem, grube zaś szerokością pióra, jednak, aby wiele nie cisnąć, uważać trzeba następujące rzeczy: 1) ażeby lenie liter czyste i nie chropowate były; 2) aby żadna litera ani mocniej, ani słabiej iak druga cieniowana była; 3) aby cieniowanie na należącym miejscu dokładnie uczynione było.

15. Uważaj, iak daleko jedna linia od drugiej stoi; iak się one złączają, przywiązują, przecinaia, czyli złączenie spiczaste, czyli okrągławe jest, ani linie, ani punkta powinny być przesadzone, ani opuszczone, albo przez niepotrzebne i nieładne lenie pomieszane.

16. Każda litera musi przy przewróceniu swoim nieprzemieniona zostać, także zaś główne części, które w podobnych literach te same są, wszystkie litery czyli są krótkie, czyli długie, powinny jednakowe położenie mieć.

17. Krótkie litery, potym także niektóre części długich muszą z literą nierównie wysokie być. Długie litery są najwięcej tak nad, iako też i pod linią jednakowej długości, szerokość i oddalenie jednej litery od drugiej jest największy szerokości litery N równe.

18. Litery nie powinny ani bardzo bliskie, ani przy kupie, ani od daleka pisane być; wiersze powinny być proste,

także jedna litera nie powinna być wyżej, a druga niżej, stawione wiersze powinny od kraju papieru i jeden od drugiego szykownie i równo oddalone być, litery spodnich wierszów nie powinny litery wyższych wierszów dotykać się.

19. W każdym sposobie pisanie jest względem powstania liter i proporcji liter, oprócz powszechnych fundamentalnych położań nieco w ogólności uważać potrzeba.

20. Troche krzywa linia będzie przy prętkim pisaniu liter na jednym końcu często zakrzywiona; główna zaś linia, która przy prętkim pisaniu jeszcze do tych czterech gruntownych linii wchodzi, powstała z dwóch troche krzywych linii, które z bardzo krzywym (?) złączone są.

21. Przy prętkim pisaniu proporcja długich liter do krótkich najpiękniejsza jest, gdy długie litery nad y pod linią najwięcej trojaka długość litery N mają.

22. O trzymaniu pióra. Strona najwyższego zacięcia pióra powinna przy paznokciu średniego palca przyłożona i końcem wielkiego palca bardzo lekko trzymana być; dwa pierwsze członki pokazującego palca powinny lekko na piórze, tylko nie bardzo blisko przy wielkim, potym tak leżyć, aby pióro między wielkim i pokazującym palcem całkiem zakryte nie było.

23. Te trzy palce powinny nieco okrągło nagięte być; średni palec najbliżej, przy końcu pióra pokazujący palec, ztąd troche daley wielki.

24. Drugie dwa palce nieco w rękę wciągnięte powinny być i od średniego palca najwięcej na dwa palce szerokości oddalone trzymane być.

25. Jak należy przy pisaniu siedzieć? Ciało z głową powinno naprzód troche nagięte być; prawa strona powinna nieco więcej, iak lewa od stołu oddalona trzymana być; ciało powinno na lewym ramieniu spoczywać; lewa zaś ręka prosto przed sobą leżący papier trzymać, prawa ręka zaś powinna tylko na pierwszym członku małego palca spoczywać, łokieć zaś ani na stole leżeć, ani daley daleko od ciała oddalony być.

34. *Обіжник деканату про речення принята дяко-учителів до служби і про їх удержаня. 28 марта 1821.*

Ponieważ w naszej dyecezyi diacy oraz mieysca nauczycielów szkoły zastępują, przeto dla zachowania dobrego porządku zgodnie z polityczną ustawą szkolną termin przyięcia ich do tych obowiązków nie od Przywodney niedzieli (iak dawniey się dziać zwykło), lecz z zaczętem kursem szkolnym, to jest 1-mus 7-bris zapewniony być powinien. Zaprowadzenia i utrzymywania tego porządku ważne przyczyny wymagają:

1-mo. W niektórych parochiach uposażenia diaków i nauczycielów w kawałkach gruntu i łąk są zabezpieczone, przeto stosownie do porządku ekonomicznego zasiew a 1-ma 7-bris zaczynać się, zbiór zaś nawet i iarego gatunku zboża cum fine augusti nappowszechniey kończyć się zwykł; obeymuiący więc diak w wyż zmiankowanym terminie swoją funkcyę z swoją satysfakcyę bez ciężaru dla successora zaspokoiony być może. Przeciwnie zaś rok diakowski od niedzieli Przywodney roku jednego zaczęty, a przedto roku drugiego, ile w czasie zasiewu iego kończący się, różnym klótniom, nienawiściom i niepotrzebnym processom powodem się staie. Toż samo 2-do. zwykło się dziać w tych parochiach, gdzie utrzymywanie diaka i nauczyciela meszne, to jest: pewne miarki zboża od szczególnych parochyan zsypywane lub pewna ilość pieniężna składana, stanowi, gdyż miarki pospolicie w iesieni, a pieniądze przed świętami Wielkanocnymi zbierać się zwykły, a zatym diak od niedzieli Przewodney swoją funkcyę przyimuiący, a osobliwie nowicyusz na dorobku zostający, przez pół roku bez odzienia i pożywienia obowiązki pełnić zmuszony jest.

Te ważne przyczyny przekonuią każdego o konieczney potrzebie ninieyszego postanowienia, które to postanowienie, że wkrótce powagą jasnie wielmoz. konsystorza wsparte będzie, wątpieniu nie podpada, przeto ich wielebnościom poleca się, ażeby żaden diak od niedzieli Przywodney (wyiowszy excessivos et negligentes) oddalony nie był, tudzież ażeby w powyższym terminie, to jest 1=7-bris przyimuiące te obowiązki od powiatowego urzędu szkolnego z rekomendacyą na pożą-

danie miejsca udawali się, gdyż w przeciwnym razie bez żadnego względu za powziętą wiadomością z miejsc osiadłych oddalonymi będą.

Macoszyn dnia 28-go marca 821.

35. *Обіжник консисторії про зменшену фреквенцію дітей. 30 липня 1821.*

Z porównania wykazu o stanie szkół parafialnych z wykazem roku 1819 przekonał się wysoki rząd krajowy o zmniejszającej się coraz liczbie młodzieży do szkoły chodzącej. Wyrokiem przeto z dnia 3 czerwca r. b. do liczby 26601 zalecił wysoki rząd krajowy ściśle i niezwłoczne użycie skutecznych środków w celu zaradzenia w tej wadzie. Stosownie więc do pomienionego wysokiego zarządzenia nakazujemy pp. jmei xx. powiatowym dozoreom, aby o tej najwyższej uchwale pod ręczne duchowieństwo i nauczycieli uwiadomili i gdzie w rzeczy samej chodzenie do szkół zaniedbane, a używanie w tej mierze pomocy zwierzchności miejscowych bezskutecznym było, imienne wykazy dzieci do szkoły zdolnych, lecz bez ważnych przyczyn szkołę opuszczających od parocha odebrali. Po odebraniu takowych wykazów pp. jmei xx. powiatowi szkół dozorczy odwołując się do połączonego zarządzenia gubernialnego do cyrkularnych urzędów względem każdej szkoły z osobną relacją uczynią i o skuteczne zarządzenie zaniedbanemu odwiedzaniu szkoły ustawiać się będą. Gdyby doniesienie takowe żadnego skutku nie miało z przypadku na przypadek, nie oczekując rocznych tabell, konsystorzowi donosić i zupełnie podług wydanych ztąd pod 1 czerwca 820 N-o 76 i 15 czerwca N-o 92 informacyi postępować należy.

W Przemyślu 30 lipca 821. Fedynkiewicz, Mogielnicki.

36. *Учасники шкільної візитації.*

Oznajmia wizytę szkolną zaczynać się mającą od Nahorec dnia 15 lipca idącą drogą kursorji zwyczajną. Do tej wizyty należyć będą: dominikałny representant, wójt i 3 znakomitszych ludzi z gromady, za powtorną awizą mają się znajdować wyż wymienione, tudzież pomocnik szkółki, dziatwa parochialna w szkółce.

37. *Обіжник деканату приказує уживати тільки приписаних шкільних книжок.*

Nakazuję z liczby w. c. k. guber. 63236 przez konsystorz pod 24 listop. r. b. l. 247 nadworney wysokiey studyów komis. z d. pazdz. rb. N. 6592, ażeby żadne inne pomocne książki używane nie były, tylko te, które prawnie pod tytułem porządkowey książki szkolney (ordentliches Schulbuch) zaprowadzone są.

38. *Обіжник деканату в справі недостаточної фреквенції дітей. 8 марта 1823.*

Widok wizyty szkolney w roku przeszłym w tutejszym obwodzie dekanalnym przedsięwziętej dnia 15 pazdz. n. p. z relacją konkomitującą i właściwemi allegatami przedłożony, jw. konsystorz pod 11 listop. r. p. d. l. 190 w ponizszej kopii resolwując podpisanemu polecił...

Copia ordinationis cons. ad N-um 190.

Exhibitum medio relationis de 15-a 8-bris a. c. prospectum visitationis scholaris resolvendo, activitatem illustris dominationis in promotione scholarum pro amica sumimus notitia unaque significamus, ut 1-o. illa loca, ubi defectus aedium scholarium et negligentia parentum in expeditione prolium ad scholam observatus extitit r. circulari officio fine impetrandae praescriptae medullae nota reddat, non minus 2-o. eidem r. officio haec dominia, quae previe a d. s. inspectore requisita fundatam in pol. schol. institutione assistentiam actu visitationis recusant, indicat. Premisl. 11 novembr. 822. Joan eppus.

Stosownie więc do powyższego resultatu ich wieleb. szczerze poleca się, ażeby 1-o. w tych parochiach, w których przekonana opieszałość rodziców w posyłaniu swych dzieci do szkoły pomimo wszelkich usilności spostrzega się, konsygnacia czyli wykaz podług załączonego wzoru zrobiony był; tudzież 2-o. rodzice w wykazie opieszałych w posyłaniu swych dzieci do szkoły zapisane mają być przez dwie bezpośrednio po sobie następujące niedzielle po ukończonym nabożenstwie przeczytane i ostatni raz po duchownemu przy wystawieniu niepomysłnych następności iak naczuley napomnieni i przestrzeżeni,

że jeżeli tego właściwego swego obowiązku nie dopełnią, do wyższych instancjów bez żadnego względu doniesionemi będą; nareszcie 3-o. jeżeliby którzy po pierwszym lub drugim napomnieniu i przestrzeżeniu od zuchwałego uporu w posyłaniu swych dzieci do szkoły odstąpić nie chcieli i bez ważnych przyczyn takowych do szkoły nie posyłali, wtedy bez żadnego skrupułu w wykazie opieszłych mają być zostawieni i po upłynionych 3 tygod. od 1-szej niedzieli ogłoszenia czyli upomnienia do tutejszego urzędu z urzędową relacją dla przedsięwzięcia dalszych kroków w wyższej instancji politycznej przesłane. Termin przesyłania wykazów tych nie wyznacza się z przyczyny powyższej.

Macoszyn 8 marca 823.

39. Обіжник деканату з правилами для дяко-учителів: прийняте, контракти, іспити, перехід у инший деканат. 2 мая 1823.

Ponieważ kantorowie czyli diacy, nie tylko jako diacy, lecz razem jako pomocnicy szkoły są uważanemi, przeto pomimo tego, że parochowie są upoważnieni takowych podług własnego wyboru na diaków przyjmować, także w moc polit. ustawy szkolnej ci, jako pomocnicy, od urzędu powiatowo-szkół dozorczego examinowanemi i postanowionemi być powinni, a zatem stanowi się, co następuje:

1-o. Każdy duszstarownik swojego diaka, czyli do tego, który dotychczas do służby diakowskiej, a oraz i szkółpomocniczej aplikowany był, czyli owego, któryby takową służbę na nowo przyjąć chciał, pierwszego z zaświadczeniem od siebie urzędownie wydanym i także przez znakomitszych z gromady podpisanym, drugiego z attestatami z tych miejsc, gdzie pierwey takowe funkcje odprawiał, do urzędu p. s. d. na ponizsze terminu inwiował;

2-o. Diacy, za zdolnych na diaków od jw. x. parocha lub kooperatora uznane i przez urząd p. s. d. po odprawionym examinie na pomocników kwalifikowane, odbiorą od tegoż urzędu swoje certificata, po których odebraniu

3-o. udadzą się do względnych parochjów i tam z parochjanami za pomocą jx. parocha lub kooperatora zrobią ugode

czyli kontrakt roczny, pomimo zwyczajnych danin na ofiarowanych w roku 816 deklaracjach polegający.

4-o. Takowy kontrakt na przyzwoitym papierze stepowym zrobiony i przez parocha lub kooperatora, wóyta i znakomitszych ludzi z gromady podpisany, przez miejscową zwierzchność gruntową, zakoramizowany, będzie także przez p. s. d. zawidywany.

5-o. Termina examinów i odebrania certifikatów kwalifikacji naznaczaia się 23, 24, 26 maja r. b., na które nieochybnie konkurencji stawić się mają.

6-o. Jeżeliby w której parochii do powyższego terminu żaden diak nie znajdował się, o tym relację do urzędu p. s. d. zrobić należy.

7-o. Żadnemu diakowi i oraz pomocnikowi, któryby w obcy dekanat oddalić się chciał, zaświadczenia wydać nie należy, ażeby ten wyrazne uwolnienie od urzędu p. s. d. okazał.

Macoszyn 2 maja 823.

40. Два обіжники деканату з докорами і вказівками для байдужних священників у шкільних справах. 8 мая 1823.

a) Jw. i n. konsystorz zaznajmia swoim pod dołączonym intymatem z dnia 23-go stycznia r. b. do l. 16 do wszystkich powiat. szkół dozorców wydanym, iż z nieukontentowaniem przekonał się o nierzetelności niektórych podań tabellarycznych o stanie szkół parochialnych. Chociaż wprowadzeniem to zaznajmienie podpisanego, który swoje urzędowanie stosownie do wzmiankowanych w dołączonym intymacie zarządzeń prowadzi, mniej tyczy się, ale że uważając swą godność za urząd publiczny, od rządu mu powierzony, szczerze i rzetelnie takowy sprawuje i sprawować obowiązany jest; gdyż iednak niektórzy z imci xx. dusz starowników dekanatu tutejszego lekce sobie wazą ten obowiązek, na zarządzenia najwyższe w celu ustalenia i pomnożenia szkółek parochialnych wydane mniej zważaią, nakazom i upomnieniom jw. konsystorza nie powoduią się i poleceń, przestrogi i środków od p. s. d. obmyślonych nie używaią.

Nieprzyjemnie to podpisany znosi, ile że w przypadku na zapytanie wyższych zwierzchności udowodniając swe rzetelne urzędowanie własnymi podpisami kursujące rozporządzenia, przestrogi, polecenia, upomnienia i podane środki czyli zarządzenia zatwierdzone, wystawia ich na niemły widok nagany i nieuchronnej kary. Końcem uchilenia się nadal od takowych niepomysłności do ścisłego zachowania stanowi się to, co następuje.

1-o. Ażeby ich wielebności tylko, co rzeczywistym jest [we] względnych rubrykach tabell o stanie szkół parochialnych zrobionych opisywali, a ztąd wynika, ażeby nie więcej dzieci do szkoły chodzonych w tabellach czyli wykazach kładli, iak tyle, ile do szkoły chodzi;

2-o. ażeby diaków i pomocników szkoły niechlubnie i podechlebnie, lecz tak, iak sobie zasłużyli, zdolności, sposobu postępowania z dziećmi i obyczajności w przyzwoitych rubrykach kwalifikowali;

3-o. nareszcie o przeszkodach, iakowe w urzędowaniu szkolnym tamę im czynią, nie oczekując rocznych tabell, do urzędu p. s. d. końcem zapobieżenia onym natychmiast donosili.

Zachowanie i szczerze wykonanie niniejszego rozporządzenia stosownie do danej informacji ich wielebnościom iak naczuley poleca się.

6) Ich wielebnościom w moc rozporządzenia jw. konsystorza z dnia 11-go listopada r. p. do liczby 190 ztąd pod 8 marca rb. do l. 3 czule polecono było, ażeby w tych parochiach, w których przekonana opieszalność i upor rodziców w posyłaniu swych dzieci do szkoły pomimo wszelkich usiłowań zpostrzega się, konsygnację czyli wykaz podług komunikowanego formularza zrobili i takowy po podwójnym ogłoszeniu i upomnieniu opieszalych rodziców w przeciągu 3-ech tygodni do urzędu p. s. d. przystali. Gdy czas po terminie nie 3-ry tygodnie, lecz już dwa miesiące upłynęło, przeto daie się rzecz tak rozwiązać, że albo parochyani czyli rodzicy w posyłaniu swych dzieci do szkoły nie są pilni, lub że jmei xx. dusz starownicy na dopełnienie szczerze poleconego rozporządzenia są nieczuli i w wykonaniu onego opieszali. W obydwu przypadkach zupełne przekonanie się nastąpi podczas

wizyty szkolnej, która w miesiącu czerwcu r. b. przedsięwzięta będzie, lecz niepomysłną następność z zaniedbania tego obowiązku każdy sobie przypisać będzie musiał. Życzy więc i iak naczuley obowiązanie podpisany, ażeby takowe wykazy z tych miejsc, z których są potrzebne, natychmiast były przysłane, gdyż nie uczywszy środki nieuchronne potrzebnych, do zamierzonego skutku nigdy nie trafiemy.

Macoszyn dnia 8-go maja 823.

41. *Обіжник деканату в справі підручника науки моральности. 25 мая 1823.*

Komunikuję kopię norm. względem szkolnego dziełka autora Campe przez jw. konsystorz pod 24 kwietnia r. b. d. l. 101 na mocy rozporządzenia w. c. k. rządów krajowych z dnia 25 marca r. b. N. 11612 p. s. dozorem intymowana z tym zawiadomieniem, iż to dziełko pod nazwiskiem książeczka obyczajów Campego (Sittenbüchlein des Campe) w języku polskim wydana na mocy dekretu najwyższej nadwornej komisii nauk z d. 8 lutego r. b. w szkołach wiejsko narodowych dopóty tylko używana bydź może, dopoki insze szkolne dziełko w tej materii wydane nie będzie.

Macoszyn 25 maja 823.

42. *Інструкція для шкільного помічника. 14 червня 1823.*

Instrukcja dla pomocnika szkoły.

1. Pomocnik może tylko tedy służbę przyjąć, kiedy się przepisany dla pomocnika przed rokiem 807 od urzędu cyrkularnego, od tego zaś czasu od powiatowego szkół dozorecy sprawdzonym zaświadczeniem do tego zdolnym okaże.

2. O przyjęcie ma się kandydat każdego razu do naczyciela udać, któremu wiadomo jest, iak dalekie przyjęcie od niego zależy.

3. Pomocnik, który podług najwyższych przepisów do iakowej szkoły potrzebnym i do tego pisemnym zaświadczeniem powiatowego szkół dozorecy zainstalowanym jest, należy między czasowo uwolnionych i zostanie od służby wojskowej tak długo, ile przy tej szkole zostanie.

4. Pomocnik powinien nauczyciela tak iak najbliższego swojego przyłożonego uważać, jemu poszanowanie i posłuszeństwo oświadczać i starać się, gdy on do tego domu należy, przez spokojne i miłe zachowanie się iedności i łagodności między familią nie tylko [nie] przeszkadzać, lecz takowe podług sił pomrazać.

5. Pomocnik ma się z nayostroźniejszą akuratnością przepisanych godzin szkolnych trzymać i w swoim nauczycielstwie nieprzerwanie do przepisanego methodu uczenia przywiązanym być; szkolne dzieci bez różnicy, czyli ich rodzice ubogie lub małe są, z równą pilnością uprawiać i z takową grzecznością obchodzić się z nimi, na pomnożenie między nimi dobrych obyczajów ma nayprzód uważać, z postrzeżonych błędów podług przepisów szkolnych prawideł poprawiać i każdą sposobność do pomnożenia dobrych myśli i obyczajów troskliwie użyteczną uczynić. Za szczególną usługę policzono mu będzie, jeżeli na miejscach, gdzie dzieci po szkole na publicznych placach bawią się, swą przytomnością wszelką nieobyczajność uchyla usilnie.

6. Na nauce religii, którą katecheta udziela, ma pomocnik każdego razu naydować się, też same podług otrzymanego oświecenia pilnie powtarzać i przy publicznych nabożeństwach na porządek i sprawowanie się dzieci szkolnych czuwać.

7. Tym końcem musi pomocnik sam w religii dobrze być nauczonym, na służbie Bożej z wszelkiem zbudowaniem naydować się, jeżeli dusz starownikowi iako ministrant albo kantor posługiwać, swoje sprawowania z pobożnością i powodowaniem odprawiać i w wszystkich swoich postępках wzorem dobrych obyczajów być.

8. W tym zamiarze z (пронумено) publicznych domów szynkowych i granie tańców w karczmach nayściśle mu jest zakazany. Ma się także ostrzegać, ażeby przez częste i zaufanne zwiedzania iednego lub drugiego domu wzgardzonym nie został i do nieporozumień i obmowy powodem się nie stał.

9. Ma wiedzieć, [że] za trwającą opieszałość w służbie, każdy subordynacyi sprzeciwiający się postępek, każde nieprawne postępowanie z dziećmi, każda nieobyczajna czyn-

ność, a nawet z iego winy nie bez prawdopodobieństwa rozbudzone złe mniemanie ściśle strofowanym i że on w ważnym przypadku albo przy niezastąpionej poprawie także małych błędów zupełnym oddaleniem od urzędu szkolnego ukaranym będzie.

10. Po nauczycielu jest iego bezpośrednio wyższym przełożonym dusz starownik, któremu on przeto we wszystkich urzędach i obyczajnego sprawowania się dotyczących rzeczach zupełne posłuszeństwo czynić ma.

11. Zaskarżenie, które przeciw swym nauczycielom prowadzić zmuszeni są, przedłoży on dusz starownikowi, który dobrowolnymi środkami takowe załatwić usiłuje. Jeżeli tym sposobem pogodzenie się nastąpić nie może, tedy zanieś pomocnik swoje zażalenie do powiatowego szkół dozorca, do którego wtedy udać się ma, kiedy przez postępowanie dusz starownika skrzywdzonym się być czuje. Od decyzji powiatowego szkół dozorca może dalszy rekurs, jeżeli się zapłaty, wikt, pomieszkania i tym podobnych tyczy, do urzędu cyrkularnego, jeżeli zaś o obchodzenie się, nauczycielstwo idzie do konsystorza, nakoniec w każdym razie do wysokich rządów krajowych przedsięwziętym być.

12. Pomocnik ma się starać, ażeby przez examen, który powiatowy szkół dozorca przedsięwzię, zaświadczenia na nauczyciela godnym się stał, którego iednak pozyskać nie może, jeżeli przynajmniej 1-den rok urzędu szkolnego nie sprawował i 20-ty rok wieku swego nie przeżył. Jeżeli on od powiatowego szkół dozorca po iednym lub w przypadku i w powtornym examinie [w] względzie swojej umiętności, swojej pilności, sposobu kształcenia dzieci i w względzie całych dowodów tak o otrzymywanie z zamiarem zgodnej karności szkolnej, iak i o nienaganych swoich postępках do otrzymania zaświadczenia na nauczyciela godnym się stał, j. konsystorzowi imienny oznaczonym był, tedy ma się na naznaczonym i przez kursorów zauwiadomionych dniach do dyceczalnego naczelnego szkół dozorca do examinu stawić, ażeby jeżeli się dobrze znajdzie, sprawdzenie swojego pomocniczego zaświadczenia na nauczyciela od tego otrzymał. [Bez] tegoż zaświadczenia nie może on żadnej służby szkolnej przyjąć. Takie i temu nie nada, że on prócz przepisanych dni temu

examinowi z tego powodu poddaie się, ponieważ ze strony prezentanta do służby szkolney pewne przerweczenie otrzymał.

13. Pomocnik nie może podczas szkolnego kursu od swiego odejść, ani także bez nagley przyczyny (i nie bez pośredniczey wiadomości powiatowego szkół dozorey) w tym czasie od nauczyciela oddalonym bydź. Lecz także przy odmianie przy ukończonym półrocznym kursie ma się przeciwnostronnie sześciotygodniowe wypowiedzenie i relacyia do powiat. szkół dozorey zrobić. Pomocnik, który z iednego dekanatu (powiatu) do drugiego przechodzi, musi być zaświadczeniem od swego powiat. szkół dozorey o pilności, zdolności, o sposobie kształcenia młodzieży i obyczajnym sprawowaniu się zaopatrzonym, gdy on nima bydź bez takowego w drugim mieyscu do służby przypuszczonym.

14. Chce się pomocnik o zawakowaną szkolną służbę starać, tedy musi zaświadczeniem o swoim dobrym sprawowaniu się, zaświadczeniem nauczycielstwa zaopatrzonym bydź; te pomocne allegata dołoży on do swey własnoręcznie napisaney prośby, które przy szkołach prywatnych przynależących do prezentanta, ieżeli zaś wielu innym prawo presentowania [przynależy], tedy do wszystkich prezentantów okaże, a znakomitszemu między niemi doręczy. Przy szkołach, których udzielenie do krajowego rządu należy, zakieruie swą prośbę do konsystorza przez tego powiat. szkół dozoreę, [w] którego obwodzie zawakowana szkoła znajduje się.

15. Jeżeliby zaś pomocnik żadnego ieszcze z egzaminu dobrego zaświadczenia nie miał, tak niechay się nie domyśla takowe fałszować. Gdyż kto publiczny dokument przerabia albo fałszuje, ten staie się winnym zbrodni, która więzieniem od 6 miesięcy do roku ukaranym będzie. Księga prawa o zbrodniach, rozdział XXIV. § 178, § 181.

Die 14 junii 823.

43. *Інструкція перед візитацією шкіл. 21 червня 1823.*

Traktat wizyty szkolney.

1-o. Za powtorną awizą od p. s. dozorey maia się znajdować tyczące się strony i dusz starownik, reprezentant dominiów, wójt i delegowani mężowie z gromady, tudzież po-

mocnik szkoły na terminie i mieyscu przyznaczonym. Jeżeliby która z tyczących się stron przez upór, niechęć lub inne iakowe mniey ważne przyczyny przy wizycie szkolney nie znajdowała się, tedy w moc pol. kod. rozdz. 22 § 6 takowa końcem doniesienia owey do c. k. urzędu cyrkular. w protokolle zanotowana będzie.

2-o. Tyczące się strony przytomne w protokolle wizytacyjnym imiennie zapisane będą.

3-o. Pomocnik szkoły obowiązany będzie w czasie od p. s. d. naznaczonym wszystkie do szkoły chodzące dzieci obstarlować, ażeby się akuratnie w szkole znajdowały.

4-o. Pomocnik z wzajemnym porozumieniem się mieyscowego swego dusz starownika ma przedłożyć wizytatorowi: a) Spis do szkoły zdolnych dzieci z szczególnych lokalności parochii. (Nota. Przy tem także przedłoży i dusz starownik, iak katecheta swój spis młodzieży do nauk świątecznych katechizmowych kwalifikowaney). b) Extrakt do szkoły chodzących dzieci oboiey płci. c) Miesięczny katalog pilności dziatwy szkolney. d) Probszryfty czyli skryptury po rusku i po polsku przez dzieci szkolne napisane, z podpisem dnia, miesiąca i roku, z podpisem ich imion. e) Konsygnację przedmiotów naukowych, to iest ksiązek i pisowni, z których dzieci naukę powzieli. f) Konsygnację ubogich dzieci. g) Konsygnację ksiązek, iakowych i iak wiele do swey szkoły potrzebią. h) Protokół rozporządzeń i wszystkich kurend szkolnych, nareszcie: i) Spisaną notę swych uciemężliwości i pokrzywdzeń, ieżeli iakowe w czem i od kogo ma.

5-o. Po zwiedzeniu i opisanu powyższych aktów szkolnych przedsiwzemie się protokół z tyczącemi się stronami: A. O zwiedzaniu szkoły parafialney tak codzienney, iak i świąteczney czyli nauki katechizmowej, tudzież: B. O przychodzie rocznym pomocnika szkoły, tudzież o stanie budowli, narzędzia i innych przynależności szkolnych, nareszcie: C. O głównych przedmiotach do rozpoznania stanu szkoły parochialney należących.

6-o. Po ukończonym protokolle przedsiwzemie się examen z dziatwą do szkoły chodzącą podług przepisanych formalności, po którym odprawionym:

7-o. Nastąpi porozumienie i ułożenie się ze stronami względem zaradzeniu opieszalemu posyłaniu dzieci do szkoły, zabezpieczenia pewnego utrzymania się dla pomocnika szkoły, obreperowania lub na nowo pobudowania budowli szkolney, urządzenia szkolnego sprzętu, nareszcie względem uchilenia wszelkich przeszkód i zdrożności, któreby do pomnożenia dzieła szkolnego tamą stawały się.

Macoszyn 21 czerwca 823.

44. *Зобов'язання громади у Жовтанцях на фонд учителя.*

Podczas wizyty szkolney gromada Żoltaniecka na fundusz nauczyciela obiecuje tylko od kaźdey familii po sześć graycarów, po trzy korcy zboża na jaryczowskie miare t. i. 1 korzec żyta, 1 kor. ięczmienia i 1 kor. hreczki — a więcey mu nie chcą ofiarować.

Żoltańce dnia 1-o julii 823. Wóyt Danyło Hupało + Przysejźny: трьох. Z gromady: сімох. Prowizorowie: трьох. Coram me: B. Błoński, D. S. I. Coram me: Zaiączkowski, iudice politeici et mandat. dominii Żoltańce.

45. *Обіжчик єпископа Сігурського в справі байдужности учителя і инспектора у шкільних справах. 1 липня 1823.*

Experienta docet, quod

1-o. Actuales magistri scholae adiutores et loci curati contra directum tenorem legis scholaris § 12 S. X et § 24. Sectionis XV consignationem juventutis scholam adere negligentis statuto tempore loci domino [exhibere] et frequentationem scholae vi muneris sui modo hoc urgere intermittant; quod insuper

2-o. Nonnulli d. s. inspectores sub actu visitationis scholaris compertam negligentiam [actus] scholaris conformiter 20 § S. XX. praefecturis loci non indicent et fundatam in lege cooperationem dominiorum non interpellent.

Huic itaque defectui praecavendo curatis loci et d. s. inspectoribus stricte et conscientiose observantia modalitatis huius in memoriam revocatur unoque iniungitur, ut d. s. inspectores tempore solitae visitationis sedulo explorent an et ... curati dictae obligationi satisfecerint. Negligentiae com-

pertos d. s. inspectores sub propria responsione consistorio indicabunt. Quod si relationes curatorum et interventiones d. s. inspectorum apud respectiva dominia et iurisdictiones loci affectu caruerint, hoc in casu praescripto modo adjunctorum r. circularis officii implorandum. Quae ordinatio clero curato et individuus docentibus pro exacta observatione intimanda.

Premislae d. 1 julii 823. Joannes, eppus. Mogielnicki.

46. *Замітки декана Влопського до вище наведеного обіжчика.*

Stosownie więc do zacytowanych paragrafów i rozdziałów powyższego upominającego rozporządzenia punktu 1-go ich wielebnościom szczerze poleca się, ażeby:

1-o. Względnych swych pomocników szkoły surowo upomnieli i tego sami dopilnowali, iżby katalogi pilności miesięczne podług wiadomych ile stąd komunikowanych wzorów ciągle, bez przerwy na kaźdy miesiąc robili i podług tych codziennie przytomność lub niebytność dziatwy szkolney w szkole, tudzież iey pilności, zdolności i postęпки naukowe w względnych rubrykach notowali; tudzież

2-o. Iżby nieprzytomne i w zwiedzaniu szkoły opieszale dzieci zaraz lub przynajmniej przy końcu kaźdego tygodnia ustnie oznaymić, z końcem zaś kaźdego miesiąca konsygnacye opieszalych lub całkiem szkołę zaniedbuiących dzieci nieuchibnie podać sobie rozkazali; prócz tego

3-o. Kaźdego półrocza, to jest w miesiącu marcu i wrześniu ekstrakt z miesięcznych katalogów pilności zrobiony, przez pomocnika podpisany i przez dusz starownika ile bezpośredniego szkoły dozorecy zatwierdzony do gruntowney zwierzchności czyli do względnego dominium za recepissem i zanotowaniem dnia podania w protokole rozporządzeń szkolnych przez pomocników szkoły podawać się powinno.

Recepissy z podanego ekstraktu do jurisdikcyi miejscowej mają być kaźdego półrocza dla zapewnienia się do urzędu p. s. dozorczego przesyłane; nareszcie

4-o. Gdyby zaś pomimo wszelkich usilności dusz starownika przez upór lub opieszalność rodziców w posyłaniu dzieci do szkoły szkoła widocznie upadała lub całkiem zaniedbana była, w tym razie nie czekaiąc półrocznego podania natych-

miast o tym relację z konsygnacją dzieci szkołę zaniedbujących, z nazwiskiem ich ojców do względnej jurysdykcji za odebraniem na to podanie recepissem zrobić należy, w której relacji pomocy w tej mierze dopraszać się i skutku tego żądania w przeciągu dni 14-tu oczekiwać, po których upływniu, gdy nie nastąpi, odebrane recepissem na zrobione doroczne podanie [do] dominium z relacją do p. s. dozorczego urzędu nieuchronnie do zrobienia kroków względem czynnej pomocy do wyższych instancjów przysłać potrzeba.

Mniej umiętnych pomocników w zrobieniu wyż wspomnianych katalogów i ekstraktów i relacyów względni dusz starownicy i bezpośredni szkół dozorecy radą i czynną pomocą wspierać obowiązani są.

Powtarza się ich wielebnościom, że na każde podanie, do dominium zrobione, o recepissem koniecznie domagać wypada.

Na ponownej rezolucyi, na przyrzeczeniu tylko polegającej zaprzestawać nie wypada, lecz jeżeli czynny skutek przerzeczenia nie nastąpi, o tym do tutejszego urzędu relację zrobić należy.

Powyzszego rozporządzenia pilne uskutecznienie bezpośrednim szkół dozorcóm pod zagrożonym wykonaniem rozkazu jw. konsystorza powtórnie poleca się. Datto ut supra.

47. *Обіжник консисторії з заборорою самовільного покидання учителями своїх посад і переходу на інші місця. 9 лютого 1824.*

Wydarzać się zwykły miejscami następujące nadużycia:

1-o. Niektórzy kandydaci szkolni po utrzymanym zatwierdzeniu konsystorskim na pomocników w ciągu roku szkolnego miejsca swe porzucac i na inne samowolnie przechodzić; równie 2-o. Niektórzy powiatowi szkół dozorecy nie tylko na rzeczony postępek zezwalać, ale nawet kandydatom tym świadectwa wydawać; na ostatek 3-o. Niektóre individua z jednego miejsca na drugie przechodząc fundacye diaka i pomocnika bez zachowania przepisów politycznych do tycających się osób z jednego miejsca na drugie przychodzących i bez wiedzy powiatowego szkół dozorecy przyjmować zwykli.

Podobnym nadużyciom i wynikającym ztąd nieładom i niepotrzebnym zatrudnieniom urzędów zapobiegając, widzi się konsystorz spowodowanym przypomnieć, co następuje:

Ad 1-um. Z porządku rzeczy i najwyższych przepisów wynika, że individuum, któremu nauka dzieci w szkole parafialnej powierzona bywa, obeymuie służbę publiczną, której bez zezwolenia przyzwoitey zwierzchności, podług woli swojej opuścić nie może. Skoro więc individuum takowe od przyiętej powinności uczenia dzieci uchileć, a nawet miejsce opuszczać poważy się, paroch, administrator lub kooperator miejscowy natychmiast o tem powiat. szkół dozorecy [donieść] ma.

Ad 2-um. Żaden powiatowy szkół dozoreca nie jest mocen wśród kursu szkolnego kandydata bez zezwolenia konsystorskiego od przyiętej funkcyi uwalniać i onemu w tym celu świadectwo wydawać.

Ad 3-um. Każdy kandydat, któren nie tylko z obcego cyrkułu lub powiatu szkolnego, lecz nawet w tym samym dystrykcie z miejsca na miejsce przechodzi i tam funkcyę diaka, razem i posługę szkolną obeymuie, powinien: a) Najwyższe przepisy ściągające się do przechodniów z jednego teritorium na drugie ściśle zachować. b) Nim ieszcze aktualnie służbę diakowską i szkolną zacznie, powinien przed powiatowym szkół dozorecą stanąć i ze zdolności, iako też obyczajów stosownie do ustawy szkolnej legitimować się.

Przemysł 9 lutego 824. Jan, biskup.

48. *Відповідь жовтанецької домінії на внесену просьбу що до побудовання школи. 21 вересня 1824.*

Na podanie pod 11-m 7-bris 824 do dominium o zbudowanie szkoły paraf. następujące odpowiedź utrzymałem.

Imci księdzu Bazylemu, parochowi ritus graeci uniti parochii Żoltańce, na jego rekwizycyę pod 11 praesentis do dominium Żoltańce uczynioną następującemi, przy oświadczeniu uszanowania, rezelwuję się:

A. Co się tyczy materjałów drzewa na zbudowanie szkoły dla dzieci gromady Żoltańce, iakie tylko podług konsygnacyi maystra budowniczego spisane i do dominium podane będą, takowe z lasów żoltanieckich na fury gromady Żoltańce bezpłatnie wydaiają się.

B. Gromada Żoltańce stosownie do przepisów prawa dom publiczny swą mocą bezpłatnie zbudować obowiązana, ile że

ta gromada Żółtańce ma znaczne coroczne intrate z gruntów bratskich cerkiewnych, z pasieki braci cerkiewnych, z ofiar-ków i skarbony, do której corocznie znaczne quantum pie-niężne z różnych źródeł bractwo cerkiewne ma, a te dochody bractwa cerkiewnego tylko na publiczne potrzeby expen-sowane być mają, albowiem ksiądz paroch oddzielnie to wszy-stko ma, iak inwentarz cerkiewny dowodzi.

C. Gromadzie całej Żółtańce, a naybardziej starzyźnie gromadzkiej, wóytowi i przysiężnym i dziesiętnikom, nie-mniej braciom czyli prowizorom cerkiewnym, jurisdycia do-minikalna Żółtańce już poprzednie razy kilka serio zaleciła, aby oni rodziców (którzy tylko mają sposobność posyłania dzieci do szkoły) przymuszali, a nieposłusznych jurisdycyi donosili, iakoż skutek roskazów okazali, bowiem jurisdycia dominikalna swemi oczyma w szkole do pięćdziesięciu dzieci razy kilka widziała, a nayszczególniej:

D. Mają po razy kilka powtórzony nakaz starzyzna gro-madzka i prowizorowie cerkiewni, aby, gdy dzwony na nabo-żeństwo lub katechizm usłyszą, natychmiast z karczem i do-mów do cerkwi i kościoła wypędzali, iakoż gdy o skutek tego nakazu pytani byli razy kilka, za każdym razem i iednomy-slnie odpowiadają, że przed nabożeństwem i przed katechiz-mem z karczem i z domów prywatnych do kościoła i cerkwi wypędzają. Raczy tedy ksiądz paroch po imionach i nazwi-skach nieposłusznych donieść, a pewnie będą mocno strofo-wani, a gdy strofowanie nie uczyni skutku, będą aresztem lub cieleśniami karani.

Rezolwowano z jurisdycyi dominikalnej.

Żółtańce die 21 7bris 1824. B. Zaiączkowski, sędzia poli-cyiny, mandataryusz państwa Żółtańce.

49. *Обіжник деканату в справі повторної науки. 1824.*

Stosownie więc do powyższego rozporządzenia¹⁾ bezpo-średnym szkół dozorcóm poleca się, ażeby szkoły powtarza-jące w ten sposób zaprowadzili:

¹⁾ Попереду подано: найв. розп. 27. IX. 1716 і декрет надв. імпл. жом. 9. П. 1821, N-о 868 в справі заведення повторної науки.

1-mo. Dzieci, które już ze szkół ordynaryinych wyszły i lata do tey przeznaczone przebyły, gdy iednak w obwodzie parochyi znayduie się, do szkoły powtarzającej iako młodzież dorosleysza, wezwane i zmuszone były, a to tym pewnie, ie-żeli już iakowy postęp w czytaniu ruskim, polskim, pisaniu i t. d., a przynajmniey w czytaniu ruskim zrobili.

2-do. Tym końcem ma być zrobiony osobny katalog pil-ności młodzieży oboiey płci, do szkoły powtarzającej kwalifi-kowanej.

3-tio. Czas dla młodzieży do powtórzenia tego, czego się nauczyła, naznacza się w sobotę po południu lub w niedziele i święta przed nieszporami dwie godziny, to iest od 2-giey do czwartey godziny.

4-to. Młodzież powtarzająca, równie iak i dzieci do szkoły ordynaryiney chodzące, obowiązana iest w niedziele i uroczy-ste święta do cerkwi chodzić, w chorze stawać i to, co umie, czytać i spiewać, ženska zaś płeć ma w cichości na swoim miejscu skromnie z książek czytać nabożnych lub katechizmu modlitwy.

5-to. Ponieważ młodzież powtarzająca dla upłynionego wieku z obrębu dziatwy szkolney wyszła, przeto należy już do młodzieży święteczney katechizmowej, a zatym i temu sa-memu obowiązkowi, co i ta, to iest, chodzeniu na katechizm święteczny iest podległa, a zatym:

6-to. W spis tabellaryczny młodzieży parafialney do nauk katechizmowych świętecznych kwalifikowanej (którego wzór ztąd pod 21 lipca 823 do liczby 30 przez kurrędę szczegól-nym duszstarownikom był komunikowany) ma być wpisana i podług wyszczególnionych rubryk pilności i postępów w tym spisie zanotowana.

7-mo. Zrobienie i pilne utrzymowanie rzeczzonego spisu od następującego po wakacyach kursu ich wielebnościom iak nayczuley poleca się i oto tym pewnie, że nie tylko przy wizytach rocznych, lecz za zdarzoną się każdą okolicznością takowy spis zrewidowany będzie i znalezionej brak takowego lub nieporządne utrzymywanie onego bez żadnego względu do jw. konsystorza doniesione będzie.

8-vo. Szkoły powtarzające się zaraz po wakacyach roz-począć się mają i kontynuować się będą w dnie, czasy i po-

rządkiem w wyszczególnionych obowiązaniach wyżej przepisanych.

9-no. Po upłynionych 4-ech tygodniach od wakacji każdy duszstarownik obowiązany będzie o zaprowadzeniu i stanie szkół powtarzających do urzędu p. s. dozorczonego relację zrobić.

10-mo. Gdzieby zaś lub parafialny pomimo wszelkich usiłowań uporeczywie swoje dzieci do szkoły powtarzającej lub na naukę katechizmową świąteczną posyłać nie chciał, w takowym razie podejmą się konsygnację uporeczywych po imieniu i przezwisku z imionami ich dzieci i numerem domu zrobić i do urzędu p. s. dozorczonego nieuchylnie przysłać należy podwójną konsygnację, dlatego, że jedna do cyrkularnego urzędu, druga zaś, w przypadku jeżeliby prześwietny urząd cyrkularny pomocy w tej mierze odmówił do jw. konsystorza przesłaną być ma. W konsygnacjach młodzież katechizmową od młodzieży do szkoły powtarzającej należąca rozróżnić wypada.

11-mo. Rzeczone konsygnacje mają być pod swoimi datami przez miejscowych duszstarowników, iak bezpośrednich szkół dozorców i katechetów własnoręcznie podpisane; narzeczcie

12-mo. Niniejsze rozporządzenie ma być ludowi parafialnemu weześnie podczas wakacji powtórzonymi razami zrozumiale i czule obwieszczonym.

Powyzszego rozporządzenia iak naysczulsze wykonanie ich wielebnościom poleca się.

50. *Стан парохіяльної школи в Жовтанях в рр. 1823—1830.*

Formulare

W Y K A Z

o stanie szkoły parochialnej w parafii N. według poniższych szczegółów przez podpisanego parocha lub kooperatora w roku 1823 rzetelnie zrobiony.

Liczba porządkowa	Nazwisko parochy i lub kooperatora lokalnej	Imię, przezwisko parocha lub kooperatora lokalnego	Imię, przezwisko pomocnika szkoły	Jego wiek czyli lata	Płtność	Zdolność	Sposób obchodzenia się z dziećmi	Obyczajność	Miejsce szkoły	Do szkoły inkorporowane	W tych do szkoły sposobne dzieci		Opłynie do szkoły sposobnych dzieci w całym obwodzie parochy i nazydnie się			Do szkoły chodzące dzieci			Opłynie do szkoły chodzących dzieci w całym obwodzie parochy i nazydnie się		Do szkoły zdolnych iak do szkoly chodzących	wiecej	Dzieci do szkoły chodzące uczą się						Dotychczasowy podział nauki względem godzin i klas	Czyli szkoła płtnie zwiedzana była i iakowe przeskody	Nazwisko dominium	
											chłopcy	dziewczęta	razem	chłopcy	dziewczęta	razem	chłopcy	dziewczęta	razem	po rusku			po polsku	po niem.	czytać	pisac	rachowac	czytać				pisac
823	Rn.											72	70	142	30	12	42	100	—	11	7	7	6	—	—	—						
824	Rn.										80	80	160	30	10	40	18	9	9	18	9	9	12	12	—	—	—					
826											60	78								11	9	9	11	9	9	3	—	—				
830	(?)									830	85	89	174	174	16	—	16	168	168	16	8	8	6	6	6	5	—	—				
829											82	93	175							21	10	10	11	11	8	6	6	6				
											32	27	59																			

Data: dnia, miesiąca, roku.

Podpis N. N.

III. Stan parochialnych шкіл в кізлівським деканаті лвівської єпархії

в рр. 1819 — 1827.

Подав

Стефан Томашівський.

1. З візитації парохії 1819 р.

1. Плотыча (16. II. 1819) Szkoły parafialney dla uczenia w niey młodzieży niema; dzieci uczą się w rezydency parocha i w szczupłym mieszkaniu diaka; diak nazywa się Jan Jurczynski; uczy dzieci czytać po rusku i śpiewać w cerkwi; uczy się 6 chłopców i 7 dziewcząt.

2. Słoboda (16. II.) — Szkoła dla diaka znajduje się; szkoły parafialney niema; nikt na naukę nie chodzi.

3. Ceniów (17. II.) — [Szkoły] niema; uczy się 7 chłopców w mieszkaniu własnym diakowskim.

4. Wybudów (18. II.) — Szkoły takowy niema, tylko dla diaka szczupłe mieszkanie; dzieci się nie uczą, gdyż i diak do tego nie jest zdolny.

5. Koniuchi (18. II.) — Szkoły parafialney niema; 4 chłopców uczy się czytać po rusku w szczupłym mieszkaniu diakowskim.

6. Augustowka (19. II.) — Szkoły parafialney niema.

7. Forosiec (Хорощень) (19. II.) — Szkoły żadney niema; dzieci na naukę nie chcą posyłać.

8. Płaucza wielka (20. II.) — Szkoła dla mieszkania diaka w dobrym stanie; szkoły parafialney niema; kilkuch chłopców uczy się w mieszkaniu diakowskim.

9. Płaucza mała (20. II.) — Szkoły niema.

10. Glinna (20. II.) — Parafialney szkoły niema.

11. Krasna (20. II.) — Szkoła dla diaka jest; parafialney szkoły niema.

12. Pokropiwna (23. II.) — Szkoła dla diaka mizerna; dzieci nie uczą się nic w szkole, gdyż...

13. Kozłów miasteczko (23. II.) — Szkoła dla diaka bardzo stara; szkoły parafialney niema i młodzieży nie posyła na naukę.

14. Horodyszcze (24. II.) — Szkoła dla diaka na mieszkanie znajduje się; szkoły parafialney niema i tylko 4 chłopców uczy się w mieszkaniu diakowskim.

15. Dmuchawiec (24. II.) — Szkoły niema; szkoły parafialney niema i dzieci nie uczą się.

16. Taurów (25. II.) — Szkoła dla mieszkania diaka znajduje się szczupła; szkoła parafialna ma się budować i uczy się dzieci już ze 30, tak chłopcy jako dziewczęta; okazało się to i egzaminie z temiz dziećmi przeciwieżytego i z konsygnacyi dziatwy, ktora x. paroch ma podać; uczy sam x. paroch Alex. Barusiewicz, gdyż nie ma do nauczania zdolnego diaka.

17. Kapliniec (26. II.) Szkoły żadney niema i dzieci nie uczą się niczego.

18. Złoczowka (26. II.) — [Dzieci] nie się nie uczą.

(Binaro z Protokóły wizyty dziekanskoy po parochiach w dekanacie kozłowskim sytuowanych w roku 1819 przez administratora dekanatu x. Mik. Strzelbiekiego).

2. Z wizytacji ukra i napociu 1827 р.

1. Protokół wizyty szkolney w kapellanii Wybudów przeciwieżytey dnia 21-a febr. 1827. Zabudowania właściwego ku nauczaniu dziatwy parafialney niema, tylko budynek szczupły i zdezolowany dla mieszkania diaka. Uczy się teraz chłopców 6 po rusku; na powtarzanie chodzi 3. Szkolnozdolnych chłopców znajduje się 9 a dziewcząt 8. Wszyscy przytomni wymawiają się, iż dla ubustwa i niezdolności diaka dzieci na naukę do szkoły posyłać nie mogą, chociaż uznają tego potrzebe. Diak nazywa się Hrynko Pridun, pobierać powinien za swoje usługi diakowskie od gruntowych po cwierei

zboza, lecz i tego teraz dla niedostatku swojego nie wypłacaia, a diak zadnego sposobu utrzymywania sie nie ma, tylko ręczną robotą pomiędzy ludzi utrzymuje się i z łaski niektórych żyje. Na to podpisują się (6 підписів).

2. Protokół wizyty szkolney przeciwzienty na dniu 21-a febr. 827 przez szuldistriktowego nadzorce x. M. Strzelbiekiego, dziekana kozłowskięgo. Szkoła parafialna w Ceniowie. Znajduie w tey parafii chłopców szkolno-zdolnych 120, dziewcząt 63, razem 183. Teraz uczy się aktualnie chłopcow 6, dziewcząt 3. Uczy sie po rusku, iedni czytaia, drudzy szlabizuią, w posiedzeniu diakowskim, gdyz szkolnego zabudowania dotąd niema. Uczy ich diak Michał Oberski pod przewodnictwem xdza parocha. Diak dlatego, ze powinności panskie iako z gruntu panskiego odbywać musi, tudziez ze do nauczania nie iest należycie zdolnym, do ciągłego i regularnego uczenia dziatwy przyłożyć sie nie moze po więksey części xiądz paroch tym się trudni. Młodziez do examinu stawiona okazała, ze xiądz paroch Benedykt Jaremwicz silnie do nauczania przyłożył sie. Parochianie przytomni okazuią chęć posyłania dziatwy na naukie szkolną, lecz dotąd liczba uczących się iest mała, gdyz i zabudowanie na to przyzwoitego do skutku trudno przyprowadzić i nauczyciela zdolnego niema. Diak za usługi cerkiewne pobiera od gruntowych po dwa garcy zboza roznego gatunku; razem uczynić moze korey 8, na terazniejszą cene zboza uczyni plus minus flor. 10; i wienecy zadnych nie ma dochodow. Do examinu stawili sie dzieci: Mikołay Oberski czyta, Demko Mikitiuk czyta, Iwas Łoik slabizuię dobrze, Gmytro Stolarzow slabizuię, Stefan Jaremw slabizuię, Iwas Bezuszko slabizuię, Iwas Mizun slabizuię, Hryń Kowalow slabizuię, Parania Kowalowa slabizuię, Zofia Kowalowa szlabizuię, Ewdokia Olenowa szlabizuię. Przytomni oswiadczaia, iz teraz nie mogo na fundusz nauczyciela zadnego funduszu zrobić, gdyz zanadto są ubodzy, lecz gdyby zabudowanie do skutku przyszło, toby na ten czas kazdy z nich łatwiey do tego podług sił nakłonił się. Za nadzorce szkolnego w parafii obrany został od xiędza i przytomnych ludzi Grzegorz Bunak; obowiązki mu objaśniony. Przytomni podpisuią się (підписаний парох і 8 селян).

3. Protokół wizyty szkolney w parafie Awgustowka przeciwzięty dnia 22-o febr. 827. Zabudowanie dla pomieszkania diaka znajduie sie w Awgustowce bardzo szczupłe. Miejszka teraz diak Josef Szpetkowski z bratem swoim Pawlem, do nauczania dziatwy po rusku dosyć zdolny. Chodzi teraz do szkoły czterech chłopców z parafii, ucho się po rusku i po polsku czytać. Ludzie przytomni oswiadczaia, iz dla ubustwa swojego nie są w stanie dziatwe przyodziewać tak, aby do szkolki na naukie chodźć mogła; gdyby iednak do lepszego stanu przeszli, na ten czas radziby, aby ich dziatwa uczyla się. Diak pobiera za usługi diakowskie od gruntowych gospodarzy po pułkorca zboza, ale tego ubossi nie będąc w stanie nie oddaia; to uczynić moze rocznie na pieniądze 12 fl. Nadzorcą szkolnym zostaię Grzegorz Sawkow. Przytomni podpisuią.

4. Protokół wizyty szkolney w Parafii Konieczki (22. II. 1827). W tey parafii znajduia sie zabudowania dla pomieszkania diakow: iedno przy cerkwi parochialney murowaney, drugie na Koncie. W tych pomieszkaniach uczą diacy dziatwe parafialną. Diak Simeon Pryima na Koncie okazał zdolność swoią w nauczaniu po rusku i po polsku początkom czytania, pisania i rachowania z głowy — udowodnił to examinem przeciwzięty z dziatwą uczącą się. Mikołay Malczeski; diak przy cerkwi parochialney, stawil się takze ze cztermi chłopcami do examinu w czasie wizyty i okazał, iz całkiem do nauczania nie iest zdolny. Ci diacy pobieraią od gromady za usługi swoje rocznie od gruntowych po 2 garcy zboza roznego i po 12 kraicarow w walucie, od pułgrontowych po garcy zboza i po 6 x; uczynić moze to razem 48 fl. przy iedney cerkwi, a tylez przy cerkwi drugiej na Kacie. Daniel Sołoninka i Paweł Meliz zostaią i na daley nadzorcami szkolek tuteyszych, gdyz dosyć okazali przychilności w zaprowadzeniu nauczania dziatwy parafialney. Aktualnie uczy się na Kacie chłopców 10, panienek 3; przy cerkwi murowaney chłopcow 4. Szkolno-zdolnych ogołem znajduie się chłopcow 120, dziewcząt 140, razem 260. X. Kaminski dusz starownik tey parafii okazał pilność i gorliwość w zaprowadzeniu nauczania młodziecy.

5. Protokół wizyty szkolney na dniu 23-o febr. 827 w Płaucy wielkiej z przyłączonemi:

W Płaucy wielkiej oprócz zabudowania dla mieszkania diaka szczupłego niema innego zabudowania do stosunku liczby szkolno-zdolney, gdyż dominium do wybudowania takowego dotąd materiału nie wydało. Parafianie podali do dominium prozbe w tey mierze i oczekuiu rezolucyi. Młodzież niektora uczy sie po rusku i po polsku czytać, pisać i rachunkow z głowy. Zaleconą została, aby dla szczupłości miejsca w pomieszkaniu diakowskim jedna dziatwa przed południem, a druga po południu na nauce zbierała się. Nadzorca szkoły parafialney Alexander Pawłowski w latach zeszłych w obowiązku swoim bardzo czynnym bydz okazał się; zostaje i nadal. Diak Stefan Konczewicz pobiera od gromady za usługi swoje diakowskie po ewierci zboza od gruntowych, a po puł ewierci od innych; rocznie uczynic może korey 15, na pieniądz w terazniejszey cenie fl. 20; dla szczupłego więc dochodu nie może sie do nauczania ciągłego przykładać, pomuszony innym sposobem na utrzymanie swoje zarobic.

W Płaucy małej znajduje się szkołka dla pomieszkania diaka szczupła. Młodzież płci oboiey przez gorliwość Jakuba Pichur, nadzorca miejscowego, znacznie sie do szkoły zgromadza. Uczy ich Jendrzey Pawłowicz po rusku [i] po polsku czytać, pisać i rachować. Młodzież examinowana znaczny postęp w nauce wspomnioney okazała, przez co nadzorca Jakub Pichur i Jędrzey Pawłowicz na zaszczyt i pochwałę zasługują. Lud dla ubóstwa nie jest w stanie do powiększenia funduszu dla nauczyciela przyłożyć sie. Zaleconą, aby o tablice do szkoły i ołówki postarać się. Nauczyciel wspomniany pobiera za usługi diakowskie po 16 garcy zboza; uczynic może 8 korey, na pieniądzy 13 fl.

W Krasnej przyłączoney do Płaucy znajduje się pomieszkanie dla diaka bardzo szczupłe; w tem pomieszkaniu uczy diak Antoni Grabarz młodzież parafialną oboiey płci. Młodzież examinowana piękny postęp w czytaniu po polsku, po rusku, w rachowaniu z głowy, religii okazała. Do tego przyczynia sie szczególnie gospodarz Paweł Kobzisty, iako nadzorca szkoły parafialney w Krasney, i zasługuie ze wszech

miar w tem interesie ma zaszczyt dla siebie. Antoni Grabarz pilny w nauczaniu zasługuie na uwage; dla siebie bardzo szczupłe pobiera za diakowskie usługi płace; pisze bardzo dobrze po rusku. Lud tey parafii bardzo jest ubogi i nie jest w stanie przyłożyć się do funduszu dla nauczyciela. Zaleconą zostało diakowi, aby chłopcow służyć do mszy nauczył. Na to podpisują się przytomni.

W Glinnie zadna młodzież do examinu nie stawiała sie. Szkoła dla pomieszkania diaka szczupła i reparacyi potrzebująca. Diak Juzef Zukowski i parafianie oswiadczaia, iż dla tego do szkoły młodzież chodzic zaprzestala, gdyż lud mocno chorować zapoczoł i dotąd ta choroba z miejsca nie jest wykorzeniona. Na to podpisują się.

6. Protokół wizyty dekanalney przeciwziętey na dniu 26-m febr. 827.

Miasteczko Kozłow. Co się tyczy szkoły — tu znajduje się trywialna pod inspekeją łacinskiego konsystorza. Do tey szkoły chodzą niektory dzieci obrzadku ruskiego. Upomnienie uczyniło sie, aby do szkoły trywialny niezaniebawali dziatwe na nauce posylac.

Wieś Pokropiwna przyłączona do Kozłowa. Szkolka w ktory diak mieszka, jest w bardzo mizernym stanie; do szkoły nie chodzą młodzież na nauce.

7. Protokół wizyty szkolney (27. II. 1827).

[Wieś Tawurow]. Zabudowanie znajduje się szczupłe dla pomieszkania diaka i w tym uczo sie dzieci parafialne. Stawieni do examinu pięcioro dziatwy, kturzy sie teraz uczo — jedni czytaia, drudzy slabiznią po rusku. Letnio poro poczeło 22 chodzic na nauce, teraz dla zimna, nie maa sie w co przydziać dla ubóstwa, chodzic przestali. Znajduie się szkolno-zdolney dziatwy: chłopcow 50, dziewcząt 48. Diak nazywa się Stefan Kozicki, uczy dziatwe, pobiera za usługi diakowskie po ewierci zboza w rozny gatunku od gruntowych i swiętecznego po 3 x, co uczyni rocznie flor. 30 i gdyby stateczny iakowy do nauczania dziatwy trafić się mogli, toby nie jeden z gromady za nauczanie dzieci więcej ofiarował, lecz ten zwykł sie napiiac. Ksiadz administrator tłumaczy dla uczących katechizm w szkole. Antoni Sawa zostaje na daley nadzorcą szkolki parafialney.

8. Protokół wizyty dekanalnej przeciwziętej na dniu 27-m febr. 827.

Wies Dmuchawiec... Szkołki dotąd niema i młodzież na nauce nie chodzi; niektorzy chodzą do szkoły trywialnej w Kozłowie.

9. Protokół wizyty szkolnej przeciwziętej na dniu 28 febr. 827.

[Wies Budyłow] — W tej parafii oprócz zabudowania szczupłego dla pomieszkania diaka oznaczonego niema innego zabudowania, do liczby szkolno-zdolnych dzieci stosownego, w którymby się młodzież ucząca mieścić mogła. W pomieszkaniu diaka uczy się kilkoro dziatwy po rusku i po polsku, iedni słabizować, drudzy czytać, rachunkow z głowy i niektorzy pisać zaczynają. Diak Jan Szpytkowski, ktorego xiądz paroch do uczenia młodzieży usposabiać nie przestaie, dosyć bydz zdolnym do tego okazał się. Tenze za swoje usługi diakowskie pobierać powinien od kazdego gruntowego po cwierci zboza, co uczyniłoby rocznie na 8 korcy, a na pieniądze rachując 12 fl. i świętecznego po 3 x., lecz tego teraz nie są w stanie dla zbytecznego ubustwa oddawać; dawniej za nuczanie dziatwy obiecano po cwierci zboza, niektorzy tylko oddali, drudzy dla ubustwa tego dotrzymać nie mogli. Lud przytomny oswiadcza, iż by radzi, aby młodzież uczyła, a będąc w stanie do funduszu na nauczyciela chętnieby się przyłożyli. Znajduie się szkolno-zdolnej młodzieży: chłopcow 73, dziewcząt 68, razem 141. Do szkoły chodzi aktualnie chłopcow 11. Jan Bilowus zostaię nadaley nadzorcą szkolnym. Na zabudowanie szkolne drzewo poczęści wyprowadzone i reszte w tym czasie wyprowadzić zamyslaia.

10. Protokół wizyty szkolnej na dniu 28 febr. 827.

[Wies Piotycza]. — Szkołka czyli budynek dla pomieszkania diaka znajduie się, lecz bardzo szczupła i w złym stanie. W tym zabudowaniu uczy się znaczna liczba młodzieży parafialnej, tak chłopcow iako dziewcząt, słabizować, czytać po rusku i po polsku, rachunkow z głowy i katechizmu czyli religii. Uczy ich diak Łukasz Nehrebecki pod przewodnictwem xiędza parocha Łukasza Lachowicza. Działwa examinowana w czasie wizyty znaczny postęp z nauki okazała. Wyznać wprawdzie należy, iż o zadnej innej dotąd parafii

takowa przykładność w nauczaniu dziatwy parafialnej przez xięży nie okazana, iakowo przykładność w tej mierze okazał tutejszy paroch. Znajduie się tu szkolno-zdolnych chłopcow 45, dziewcząt 61; uczy się aktualnie chłopcow 15, dziewcząt 13; na powtarzanie chodzi 6. Diak za usługi diakoską pobierać powinien po cwierci zboza od gruntowych, pulgruntowi pul cwierci płacą; razem może uczynić 13 korcy; świętecznego pobiera po 9 x. rocznie — co razem uczynić może 29 fl. Za nauczanie dziatwy przyrzekaia iakowes nagrodę, ktorey udeterminować nie mogą, gdyż lud teraz bardzo ubogi. Zabudowanie szkolne koniecznie iest potrzebne, inne i obszerniejsze. Nadzorcę szkolnym zostaię i nadaley Jan Nehrebecki.

11. Protokół wizyty szkolnej na dniu 1-o marca 827.

[Wies Słoboda] — Zabudowanie szkolne murowane w dobrym stanie. Działwa rozpoczęła była na nauce chodzie, lecz teraz poro zimowo dla ubostwa nie mając się w co przyodnać nie chodzi. Uczy się tylko 4 chłopcow. Ci czytają po rusku. Na pytania z katechizmu na pamięć dobrze odpowiadają. Uczy ich diak Bazyli Dombrowski, zachowuię sie obyczajnie; pobiera za usługi diakowskie od gruntowych zboza po garcy 10, razem uczynić może rocznie korcy 16, i świętecznego po x. 6 od kazdego numeru. Szkolno-zdolny młodzieży znajduie się chłopcow 55, dziewcząt 46, razem 101. Za nadzorcę szkolnego obrany Stefan Promkow, woyt.

12. Protokół wizyty szkolnej na dniu 2-o marca 817 przeciwzięty.

[Wies Horodyszczel]. — Szkołka szczupła dla pomieszkania diaka oznaczona znajduie się. Do tej szkołki działwa parafialna chodzie rozpoczęła na nauce. Uczy ich diak Bazyli Paszkiewicz po rusku i po polsku. Działwa examinowana słabizuię, niektorzy czytają iuz po rusku, katechizmu uczo się na pamięć. Zachowuię sie obyczajnie. Uczy się aktualnie teraz chłopcow 13 i iedna dziewczeczka. Szkolno-zdolnej młodzieży znajduie się: chłopcow 25, dziewcząt 32; w Słobudce: chłopcow 13, dziewcząt 13. Diak za usługi diakowskie pobiera od gruntowych po cwierci zboza w roznym gatunku; uczynić może rocznie 16 korcy, i świętecznego niektorzy po 6 x. rocznie a niektorzy po 2 x. placo, ubossi nie nie dają. Cała iego

placa, tak w zbożu iako i w pieniądzech, uczynić może 30 fl. Nadzorcą szkolnym zostaje na dalej Jan Dubowy, który w zeszytych latach [w] z[a]jęciani d[ziat]wy do nauki szkolney dosyć pilnym okazał się. Przytomni do powiększenia funduszu dla nauczyciela przyczynienia przez ubustwo wymawiają się.

13. В Золочівці і Каплинцях візитація в тім часі (27. II. 1827) не відбула ся, бо парох, в ріанствіе занурзопу, відправив декана з нічим. Шкіл в тих селах тоді не було. Ще двацять літ опісля (14. VII. 1847) записано: Szkoła parafialna w Złoczowie jeszcze niewybudowana, brakuie obwalkowania, poszycia i dalszego wewnętrznego i zewnętrznego urz[ad]zenia; z tey przyczyny i ze ludzie obojętni w posetaniu dzieci, 4 dzieci tylko stało do examinu i nieco odpowiadalo. — W Kaplincach... szkoła parafialna była tu przed lat 40, jeszcze i ogród należał do niey; mieszkał w niey stary diak i uczył dzieci, ale od czasu urbarium grunt koło szkoły przypadł w użytку księdzu, a szkoła ze starości powalila się, dlatego teraz szkoły nie mamy; młodzież teraz nie chodzi do szkoły, bo niema gdzie i że niema diaka teraz w miejscu.

(Взято з актів кізлівського деканату).

IV. Підручник методики Івана Лаврівського (1837).

Подав
Юрій Кміт.

Методика чили успособлен'є до замѣроносного справованя оуряду учител'ского для оучителни и помощниковъ о. г. к. въ школахъ трівіал'ныхъ и парафіал'ныхъ отъ Іоанна Лавровского, Архідіакона к. П. зъ нѣмецкого оудоженое и до околнчностей школъ рускихъ застосованое. Въ Перемисли, въ друкарни Еийской авла.

Вступлен'є.

§ 1.

Пожитокъ и потреба науки вихованя.

Досконален'є въ наукахъ и вихован'є молодыхъ людий есть барзо потребне и пожитечне для нихъ самыхъ и для цѣлого краю.

а. Есть потребне и пожитечне для дѣтей самыхъ, бо коли дѣти въ першой своей молодости отбирають добру науку и виховане, то подаея имъ способъ до розвиненя силъ и власностей душевнихъ, вѣдки набывають ясного познаня розмантнихъ рѣчей, доброго розсудку и зданя и зъ часомъ приходять до досконалости, а такъ ставются моралными, побожними, щотливими, разумными и оужитечными людьми. Але если дѣти въ свыхъ лѣтахъ жадной науки и вихован'є не отбирають, то силы ихъ дти не розвивають ся и не досконаляются, а такъ черезъ неуживан'є

аг'бо надъоуживан'е сами собѣ и инымъ людямъ нещасливость дочесну и вѣчну готуютъ.

То объясняется наступующимъ прикладомъ: Поле, жебы сталося добровъ и живновъ рѣловъ, потребуе заразы на весну (яръ) троскливой оуправи и засѣяне добримъ насѣн'омъ. А если рѣлникъ заедбае рѣлю оуправити и призвонтого насѣня не оужие, то пожаданого пожитку з ней очековати не може. Добре tedy вихован'е чловѣка въ своей молодости и призвонте его станови въ наукахъ видосконален'е есть барзо важнымъ на цѣле жит'е его, а противнѣ заедбан'е и опуцен'е тогожъ вихованя не отжаловану и ненадгороджену шкоду му для его оумислу и сердца приносятъ.

Ѣ. Добре вихован'е и в наукахъ призвонтыхъ досконален'е есть также потребнимъ и пожитечнимъ для добра цѣлого краю. Бо зъ дѣтей въ доросломъ вѣцѣ стаются ролники, ремесники, ганлярѣ, рокодѣл'ники, суди, радци, оборонци публичного безпеченства и т. д. Если они що до досконалости оумислу и сердца заедбаными застають, то не мають они належитой обичайности, ани потребныхъ вѣдомостей, ани призвонтихъ здолностей до отповѣданя своему поволаню; таковыи станъ тихъ людей шкодитъ не тѣлко поединчимъ особомъ, але и сполеченству людскому, а наветь и цѣлому краеву.

§ 2.

Кто повиненъ старатися о досконален'е дѣтей въ наукахъ и давати имъ добре вихован'е?

Досконалити дѣти въ наукахъ и давати имъ добре вихован'е повинны родичи и оучителѣ публични. Отець и мати суть властивими и наиблизшими учителями и вихованцами своихъ дѣтей отъ Бога поставленными; они повинны словами и прикладами своимъ дѣтемъ впаяти боязнь Боску, побожность, справедливость, добре сумнѣн'е, поцтивость, ретельность и всѣ инши цноты повинны ихъ досконалити въ наукахъ, призвонтыхъ ихъ станови, и виховывати Церкви святой добрыхъ хрт'янъ, а краеву поцтивыхъ и сумлѣнныхъ мешканцовъ.

Але коли много знайдутся такихъ родичѣвъ, котори до того потребныхъ власностей, вѣдомостей, зручностей, а часомъ охоти и часу не мають, коли наветь многимъ родичамъ тяжкѣя працы и многоракѣ затрудненя той святой обовязокъ научаня своихъ дѣтей и ихъ вихованя выпол'нити належитѣ не позволяють, то до оускутченя той святой повинности и до заступленя в ней родичѣвъ оустановленїи суть публични оучителѣ, абы розумъ дѣтей науками имъ потребными освѣчали, волю до доброго скланяли, а отъ злого отводили, абы ихъ оуособляли на сумлѣнныхъ людей и на поцтивныхъ мешкан'цовъ.

Для той причины найвишня влада краѣова на науку и вихован'е молодѣжи обоятновъ быти не може, чили отъ кого и якъ отбирае свою едукацію. Не можна tedy родичомъ самымъ заставити вихован'е своихъ дѣтей, але мусятъ таковыи чинити оуклады, жебы молодѣжъ сталася такъ обичайновъ, такъ розумновъ и такъ до добрыхъ дѣлъ зручновъ, якъ ѣи натуралныи здолности и прише поволан'е позволяе и вимагае.

На той копецъ найвишня влада краѣова оустановила розмантѣи школи, въ которыхъ випробованїи и досвѣченїи оучителѣ подъ дозоромъ висо. владѣи краѣовой о то стараются, абы дѣтемъ дали таку науку и вихован'е, яке многѣи родичи дати имъ не суть здол'ными, аг'бо до того аны охоти, аны часу не мають.

Велика добротъ висо. влад. краѣовой и отцѣовска ей троскливость въ тѣмъ ся оказуе, же многихъ тысяцей не жалуе на школи и на оутриман'е добрыхъ оучителѣвъ отданымъ наукомъ и вихованю молодѣжи.

Вѣдѣи показуея стислїи обовязокъ оучителѣвъ и едукаторѣвъ, абы старалися збавленному замѣрови високого ряду краѣового належитѣ и сумлѣннѣ отповѣсти, абы мали приемность прислужити ся Церкви Божой поцтивыми хрт'янами, сполечен'ству людскому достойными члонками, а високому ряду краѣовому вѣрными подданными.

§ 3.

Що есть вихован'е и научан'е и чимъ ся рѣзнятъ? Вихован'е есть троскливость о дѣтехъ, абы силы ихъ д[у]-

ши и тѣла належитъ ся розвивати, абы добрый взяли керунокъ и абы вчеснѣ и безпечнѣ до дозрѣлости прійти могли. Научан'е засѣсть оудѣлен'е дѣтемъ вѣдомостей имъ потребныхъ и досконален'е ихъ розуму черезъ освѣчен'е.

В чимея вихован'е и научан'е сходятъ, а чимъ ся рѣзнятъ?

Вихован'е и научан'е сходятъ в томъ, же такъ перше, якъ друге служитъ до досконаленя чловѣка. Рожниця засѣсть межъ ними заходить та, же:

1. Черезъ научан'е оудѣляются чловѣку вѣдомости рѣчей му потребныхъ и пожитечныхъ, служитъ тебѣ толко до освѣченя и досконаленя розуму. Вихован'е засѣсть, чилѣ едукация:

2. Служитъ до розвиненя силъ дши и тѣла, до наданя имъ замѣреного керунку, абы вчеснѣ и безпечнѣ до дозрѣлости прійти могли. Черезъ научан'е тебѣ досконалится толко една сила дшевна, то есть розумъ, а черезъ едукацию чилѣ добре вихован'е досконалятся всѣ силы людскіи дшувенніи и тѣлесніи стосовнѣ до певнаго цѣлю чилѣ замѣру. Значнѣйшіи силы душевныи суть: сила познаваня, поятность, розсудокъ, розумъ, выобразатность (сила имагинация), сила вымишляня, сила уважана, сила рефлектованя ся, память, спамятливость (спамятан'е), припоминатность, сила чутя, сила жаданя (прагненя), сила отверганя и воля.

Едукация тебѣ затрудняеться найбарѣй тимъ, жебы оучинити чловѣка добримъ, побожнимъ, поцтивимъ, сумѣтнимъ, однимъ словомъ, чловѣкомъ цнотливимъ. Едукация помагатъ чловѣку до розвиненя всѣхъ своихъ силъ для того единѣ, жебы добрѣ, поцтивѣ жити, жебы въ сполеченствѣ людскомъ з каждымъ обходити ся краснѣ, пріемнѣ, згоднѣ, по людску, по пріателску, по сусѣдску, словомъ едукация помагатъ и провадитъ чловѣка до виконаня цноти: ежели тебѣ кто той даръ посѣдаты, то о немъ мовится, же есть едукованымъ (добрѣ вихованымъ) чловѣкомъ. Если тебѣ въ томъ остатнѣомъ значеню беретя слово едукация, то едукаторъ (виховавца) повиненъ разомъ бити и оучителемъ, бо подчасъ научаня мае много спосо-

бностей досконалити въ дѣтехъ силу чутя и волю, а такъ може разомъ освѣчати розумъ черезъ науки и провадити дѣти до цноты и досконалости морал'ноѣ черезъ побудки.

§ 4.

Чилѣ въ школахъ дѣтемъ сами науки давати, чи разомъ и добре вихован'е з ними лучити потреба?

В школахъ не толко сами науки давати потреба, але также и добре вихован'е лучити належитъ, бо до досконалости чловѣка не досить есть мати пѣзнан'е розмаитихъ рѣчей, але также потреба бити обычайнимъ и цнотливимъ, опручь того потреба также досконалити силу тѣла, бо сили души такъ суть въ стисломъ звязку съ силами тѣла, же ся належитъ розвинути и оужитими бити не м[о]гутъ безъ цѣлости и досконалости силъ тѣла. До наукъ тебѣ школ'ныхъ не толко саме научан'е, але и вихован'е належитъ.

З того випливають три головніи и важніи обовязки для публичныхъ оучителей, же они въ школахъ повинни:

1. досконалити силы розуму молодѣжи черезъ науки;
2. екланяти морал'ніи силы душевнїи до обычаюности и пѣлненя цноти;
3. мати разомъ старан'е о цѣлости и досконалости силъ тѣла молодѣжи школ'ной.

§ 5.

Розкладъ науки меѣодичной.

Три головніи обовязки публичныхъ учител'овъ въ § 4. вираженїи, которїи въ школахъ випол'няти повинни и способы, до ихъ належитого выполненя служачїи, викладаються въ наступующихъ 6-ти роздѣлахъ:

I. Роздѣлъ трактуе о властивомъ научаню, а на самъ передъ становить засады (Grundsätze), подлугъ которыхъ наука огулнѣ давана бити повинна, а потому даются поединчїи оустави, якъ каждый щегул'ный науковий предметъ потреба.

II. Роздѣлъ завирае правила о морал'номъ албо обычайномъ досконаленю молодѣжи и показуе, якъ ей морал'

ній силы до правдивой обычаюности наклоняти можна и потреба.

III. Роздѣль подає средки до оутриманя карности школ'нои.

IV. Роздѣль викладає преписи о тѣлесномъ выхованю и означає, на що оучитель школ'ный въ томъ взгляды оуважати повиненъ.

V. Роздѣль выражає обовязки оучителя възглядомъ школы яко мѣста своего дѣлан'я.

VI. Роздѣль назначає власности, котрїи оучитель зъ стороны тѣла, розуму и волѣ мати повиненъ.

I. Роздѣль.

О властивомъ научаню, чилѣ розумовомъ досконаленю.

1. Подѣль.

О методицѣ огул'нѣ.

§ 6.

Цѣль научаня.

Цѣль ал'бо замѣръ научаня на томъ залежить, абы дѣти на такихъ людей кшталтити, котрїи своего розуму належитѣ оуживати могутъ, котрїи морал'нѣ добре мыслять и чинять и котрїи въ станѣ и повеланю, до которого суть назначенїи оужитими и позитичными быти могутъ.

Не можна теды обоятнымъ быти, якъ и отъ кого дѣти отбирають науку, бо фалшиве и недостатичне научан'е не толко встримусъ поступокъ въ наукахъ, ал'е наветь латво шкодливимъ стати ся и замѣсть оудосконаленя зепсуге принести може. Отриман'е теды замѣру научаня зависить не толко отъ выбору предметовъ науковыхъ и отъ ихъ порядку, але также по наибол'шой части отъ мееоду.

Черезъ мееодъ розумѣе ся способъ, якъ, котрїи и въ якомъ порядку предмети науковїи дѣтемъ выкладати потреба.

§ 7.

Важность и потреба доброго мееоду.

Въ научаню, жебы ся добре оудало, потреба доброго мееоду. Бо тотъ тѣлко може кого чогось навчити, котрїи

знає засады и регулы доброго мееоду и ихъ ся въ научаню тримає; въ такомъ тѣлко разѣ наука ставея скучечнымъ средкомъ оудосконаленя розуму и сердца.

Кто не має доброго мееоду оученя, хотъ бы барзъ много посѣдавъ вѣдомостей и барзъ пилнымъ бывъ въ своимъ оурядѣ, не оучинить тѣлко позитку въ научаню, якъ той, которїи менше отъ него посѣдає науки, але має добрїи мееодъ въповня дѣтемъ того, що самъ оумѣе. Добрий мееодъ естъ барзо потребнымъ и позитичнымъ, бо всевѣчне досвѣдчен'е научило, же тоты тѣлко люде были добрими оучителями, котрѣ доброго оуживали мееоду оученя. Мееодъ добрїи естъ наветь потребнїи тымъ, котрїи сами подчасъ научаня могутъ збирати правила оучен'я, бо не потребууть довгого часу до оукладаня оуставъ до того замѣру слукачихъ.

§ 8.

Якъ можна набыти доброго мееоду оученя?

До набытя доброго мееоду оученя не досить естъ слухати и оучитися мееодики, але также потреба:

1. Пилиѣ читати писма мееодичнїи, то естъ таковїи, котрїи подають добрый способъ научаня.

2. Обшовати и розмовляти зъ оучителями практику маючymi, которыи зъ власного досвѣдченя могутъ му оповѣдати свои постереженя подчасъ наученя оучиненїи.

3. Часомъ отвиджати тоти школы, въ которыхъ знайдують ся оучителѣ добрымъ мееодомъ вславленїи.

§ 9.

Который мееодъ естъ найлѣпнїи и найдосконал'нїи?

Той мееодъ естъ найлѣпнїи и найдосконал'нїи, въ которомъ два истотнїи замѣри научаня, то естъ, замѣръ матерїал'ный и формал'ный, найшасливїи осягненными быти могутъ, ал'бо котрїи до гармонѣчнаго оудосконаленя всѣхъ силъ душевныхъ найлѣпше служатъ.

Замѣръ матерїал'ный ал'бо предметовый залежитъ на властивомъ наученюся якого предмету наукового. Такъ и, п. замѣромъ матерїал'нымъ науки ариметичной (рахунко-

вом) есть, жебы оучень навчився раховати, подобитъ замѣромъ матеріал'нымъ науки писаня есть, абы студентъ оумѣвъ добре лѣтеры въ писаню формовати. Замѣръ формал'ный оученя на томъ залежить, абы ученъ черезъ науку досконаливъ свои силы душевнѣи або тѣлеснѣи, абы ся привычалъ до pracowитости, абы черезъ працу и усиленность набывавъ обротности и зручности, ал'бо жебы з науки мавъ якись морал'нѣи пожитокъ: такъ и. п. замѣромъ формал'нымъ науки рахунковой есть, абы ученъ учащійся рахунковъ досконаливъ разомъ свой розумъ и силу розсудкову и жебы наветь черезъ того набывавъ охоты до мышления, до шл'ности, до оцадности, и до порядку. Такъ и. п. замѣромъ формал'нымъ штуки писаня есть, жебы ученъ досконаливъ ся в мѣрѣ очевной, въ силѣ поровнани рѣчей зъ инними рѣчами.

Научитель tedy повиненъ такій мееодъ ученя мати, жебы молодѣжь школ'ну не тѣлко матеріал'нѣи, але разомъ и формал'нѣи въ наукахъ досконаливъ, бо:

1. Чоловѣкъ тогда ставея ужитечнымъ и пожитечнымъ въ сподеченств[ѣ] людскомъ, коли не тѣлко много посѣдае вѣдомостей, але коли есть шпикимъ и обротнымъ въ мышленю и чиненю, а того формал'ного замѣру научаня набыти може.

2. Въ початковомъ (елементарномъ) научаню не иде тѣлко о оудѣлен'е многихъ вѣдомостей, але ото пайбарзѣи, жебы розвинути и удосконалити силу мышления освѣтити розумъ, жебы възбудити охоту и пудъ до науки, до освѣченя и до оудосконалена, що пайбарзѣи skutкомъ формал'ного замѣру научаня быти може.

§ 10.

Злыи и мил'ныи мееоды.

Не каждый мееодъ есть добрымъ, которого давиѣишнѣи оучителѣ въ научаню оуживали. И такъ:

а. Злыи былъ мееодъ тыхъ, которѣи свымъ оучи'омъ всѣго тѣлко на память оучитися казали, а потому ено о рѣчь pracowитѣи вытверженю пытали не стараючи о то, чилѣ дѣти то зрозумѣли и появили, що на память вытвердили. Бо черезъ таке оучен'е наука ставея незрозумѣлимъ.

дѣломъ памяти и правдивовъ мучари'овъ. Черезъ такій мееодъ ставея люде много на память оумѣючими, але мало мыслячими, сила познани и мышления бывать въ нихъ приглумлена.

в. Не можна также добрымъ назвати и той мееодъ, коли оучитель розумъ тѣлко единѣи дѣтей оуправляе и завше ено баданя чилѣ доходженя рѣжныхъ рѣчей зъ ними чинитъ, а не мае стараня о того, жебы ся чого на память въчили. Тымъ способомъ формуются люде, которѣи много резонують, много бесѣдують, всѣо засаджають на порожныхъ проектахъ, а ничъ до skutку не приводяють, бо имъ матерѣи не стае.

г. Не добрый есть мееодъ также тыхъ, котрѣ всѣго на сампередъ кажутся на память вчити, а допѣро рѣчь зъ великовъ працевъ на память вытверженю объясняють. Така наука не служить до замѣроносной оуправы розуму, бо коли дѣти слова оумѣють, судяють, же тожъ и саму рѣчь оумѣють и розумѣють, не уважають tedy на объяснен'е, а такъ наука ставея для нихъ безпожитечновъ.

д. Не есть также добрый и тотъ мееодъ, коли научитель всѣо тѣлко протяжнѣи выкладае, того каже ся на память вчити и допѣро пытае. Такій способъ оученя не есть стосовнымъ до натуры и поятности дѣтей, бо оны не могутъ протяжнѣи мыслити, той протяжности и звязку не познають, вѣдти походитъ, же тѣлко подчасъ науки позѣвають, же собѣ на пѣи прикрять, же подчасъ науки розторгнен'е мають и свою мысль чимъ иншимъ затрудняють, а такъ з науки пожадалого не относятъ пожитку.

§ 11.

Поят'е мееодыки.

Черезъ мееодыку розумѣея наука подаючая найлѣишнѣи способъ оученя.

Завирае tedy мееодыка правила чилѣ регулы, которѣи въ научаню заховати потреба, абы замѣръ оногo найлатвѣишимъ способомъ отримати можна. Мееодыка дѣлится двойко, на общую чилѣ повшехную и на поединчу чилѣ цегул'ну.

1. Общая чилѣ повшехная методика выкладае засады, подлугъ которыхъ науку огул'нѣ, безъ взгляду на поединчѣ предмети науковѣи выкладати належитъ.

2. Поединча чилѣ щегул'на методика показуе, якъ каждого предмету подлугъ его поединчихъ власностей въ щегул'ности оучити потреба.

Подѣлъ II. О общей методикѣ.

§ 12.

Общиі чилѣ повшехній засады научаня.

Коли оучитель хоче молодѣжи школ'ной статися пожитечнымъ и черезъ свое научан'е много доброго оучинити, то повиненъ подчасъ научаня заховати тоты регулы, котрѣ з натури дѣтей суть взятыми и щоденнимъ досвѣдчен'емъ подтвержденіи зостали. Таковѣи общиі засады суть:

I. Оучитель має ся насампередъ старати о позискан'е мѣти и зауфана своихъ оучн'ювъ.

II. Оучитель повиненъ старатися науку подлугъ можности латвовъ оучинити.

III. Оучитель має свою науку свымъ оучн'юмъ интересовъ и приемновъ оучинити.

IV. Оучитель має ся старати всю подчасъ науки ведлугъ можности змысловымъ способомъ выкладати.

V. Оучитель має свою науку оучинити ясновъ, практичновъ и до оудосконаленя служачовъ.

VI. Оучитель повиненъ старатися, абы черезъ свою науку ставея пожитечнымъ бол'шой личбѣ оучн'ювъ, не спускаючи еднакъ зъ ока решта поединчихъ дѣтей.

VII. Оучитель має въ единомъ томже предметѣ залучити бол'ше замѣровъ.

VIII. Оучитель повиненъ подчасъ науки пилнѣ чинити повтараня.

§ 13.

I. Засада.

Оучитель має ся насампередъ старати о позискан'е мѣти и зауфана своихъ оучн'ювъ.

Милость есть найнершимъ морал'нымъ чут'ємъ, котре ся тожъ въ души малой дѣтины оказуе тогда, коли веѣ инши чутя еще не суть възбуджеными. Оучитель повиненъ теды старати ся позыскати для себе тоту склонность дѣтей, котра называеся мѣть. Бо то має добротчынний впливъ на науку.

Если оучитель позыскавъ мѣть и зауфан'е оу дѣтей, то може з ними всео зачинати, продовжати и шасливѣ скончити и того потрафитъ му працу въ научаню борзо оудатвити.

Дѣти маючіи мѣть ку своему оучителю звыкли:

1. Охотнѣ до школы ходити и оучител'евѣ черезъ науку подобатися.

2. Звыкли въ науцѣ знайдовати радость и оуконтентован'е, пилнѣ и оуважнѣ ся оучити, абы позыскали взаемну мѣть оучителя.

3. Оказуючи мѣть ку научителю звыкли въ сердцахъ свыхъ родичовъ възбуджати мѣть и зауфан'е ку нѣому, бо найбеспечнѣйша дорога до сердець родичовъ иде черезъ сердца дѣтей.

§ 14.

Средки здол'ныи до позысканя оу оучн'ювъ милости и зауфана.

До позысканя мѣти а зауфана оу оучн'ювъ найлѣпшымъ средствомъ есть то, коли оучитель зъ ними обходится добрѣ, лагоднѣ и мило. Бо такого оучителя дѣти ради видятъ, охотнѣ з нимъ зостають и з нимъ бесѣдуютъ и оучатся.

Вѣдти впливають для оучителя наступуючіи правила:

а. Повиненъ къ своимъ оучн'юмъ оказовати особливщю зачливость, добротъ и прихил'ность. Мае ся зась хоронити понурости, неприемной мѣны, крикливого тону въ мовленю и неприемности въ обцованю.

б. При каждой способности має имъ оказовати словами, естами и цѣлимъ справован'емъ ся, же ихъ сердечнѣ любить и же ничъ барзѣй го не интересуе, якъ ихъ добро.

Бо мѣль возбуждае взаємность и зъ мѣлтю лаво ся дучить зауфан'е.

§ 15.

Средки непризвонтыи до набытя мѣлти и зауфана оу оучиѣвъ.

Не еденъ оучитель стараеся оу свыхъ оучиѣвъ позискати мѣль непризвонтыи средками, яко то: подхлѣбствомъ, смотрен'емъ якъ черезъ пал'цѣ на ихъ вали и выкочности, жартован'емъ з ними, стосован'емъ ся до ихъ гомору, всео то есть негодивимъ и переворотнымъ, бо такъ поступуючи зъ своими оучнями, обявляе свою повагу, отбирать своимъ вырокомъ и розказомъ належиту важность, тратить способъ утриманя меджи ними належитой спокойности и порядку и не може черезъ свою науку пренести ѣмъ пожаданный скутокъ и нежитокъ.

§ 16.

II. Засада.

Оучитель повиненъ старатися науку подлугъ можности лавовъ оучинити.

Каждый початокъ есть трудный, особливъ для дѣтей починающихся оучити, которыхъ сила поятя есть слаба и невидосконалена. Если теды заразы на початку оажеся имъ много трудностей, ежели отъ нныхъ домагаемося такого напряженя, котрого слабыи ихъ силы не могутъ знесть, то ставются малодушными, отстрашаются отъ науки, тратягъ охоту до оуважана и до працы, а такъ замѣръ науки осягненнымъ быти не може.

Оулатвлен'е зась працы въ науцѣ не залежитъ на томъ, абы дѣти згола не притягати до напряженя силъ своихъ, абы отъ нныхъ оухилати все трудности, ал'бо жебы з науки опуцати все общи регулы, але залежитъ на томъ, абы:

а. Ничъ имъ не задавати, що перевишае ихъ силу поятя, абы тоты силы насампередъ досконалити, безъ которыхъ дал'ша наука мусѣлабы ся стати барзы трудновъ.

б. Абы дѣти въ науцѣ провадити, то есть, абы ихъ вести отъ рѣчей лавыхъ до трудныхъ, отъ знаныхъ до

незнаныхъ, отъ поединчихъ до складаныхъ, абы ихъ сили черезъ рѣчи лавыи възмацнялися и приготавлилися до рѣчей трудныхъ.

г. Абы ихъ працовъ не обтяжати, апи огулиѣ, апи въ щегулныхъ припадкахъ, а затимъ абы имъ наразы збыть много не задавати, але потрошки и тото часто повтаряти, лаввость въ наученюся показовати, охоту и сердца до науки имъ додавати, а такъ помагати имъ до шл'гности въ наукахъ. То барзо много поможе дѣтемъ до зрозумлѣня и запамятаня предметовъ науковыхъ.

Пересторога.

Потреба хоропитися того, абы дѣтемъ науку збытечнѣ не златвяти и жебы тотужъ науку въ играшку и забавку не замѣняти, бо така рѣчь ослабляе интересовность науки, псуе оувагу и отбирае охоту до працы оучиѣвъ, а наветь мае шкодливый впливъ на дал'шу працовитость и обычайность дѣтей. Такимъ збытечнымъ златвленьемъ науки моглибы дѣти такъ зделѣкатиѣти, жебы кожного напряженя силъ оажикали, працы. и. п. рол'ничой, ремесничой хоропилися и т. д. и свои обязанности толко тогда полнили, коли имъ ся пріемными быти здають. Мае теды оучитель вѣчеснѣ дѣти оупоминати, абы своихъ силъ належиты оуживали, мае ихъ вчеснѣ призвичаяти до стосовной свымъ силомъ напряжености и не повиненъ запоминати, же сполечни стосунки, въ которыхъ колисе знайдовати ся мають, не позволять имъ, абы толко на играшкахъ и забавкахъ часъ травили, але вымагати будуть, жебы во всехъ интересахъ свои силы напрягали.

§ 17.

III. Засада.

Оучитель мае науку свымъ оучиѣомъ интересовновъ и пріемновъ оучинити.

Дѣти еще не оумѣють належитѣ науку шацовати, а доводы въ нныхъ еще ничъ не скуткують; нема тедѣ иного средка, якъ науку оучинити пріемну и интересовну. То справить скутокъ, же науки будутъ охотиѣ и оуважиѣ

слухати и же разом оутримають потребу їмъ веселость оумыслу.

Наука зась стався интересновъ тогда, коли :

а. Оучитель чинить дѣти оуважными на важность и позитечность предмету, отъ себе викладаного, бо тото въ натурѣ людской грунтуеся, же охотнѣ то чинимо, зъ чого обѣцуюемо собѣ зыскъ яковысь. Причина, для котрой оучиѣ не хотятся прикладати до науки, есть частокротнѣ тотя, же не познають позитку и оужитку того, чогося вчити мусять.

б. Наука стався также интересновъ черезъ жываву и живу мову. Жива и рухова молодѣжь хоче, абы з шѣвъ живо и жываво поступовати, и набивать тои самои горливости, котру постерѣгае въ своимъ оучителю. Для того повиненъ оказовати, же го каждый предметъ науковий интересуе, повиненъ го охотнѣ, горливѣ и жываво викладати, ежели хоче своимъ оучиѣмъ интересовность ку шѣму въпити, ежели зась дае науку оспатѣ, то и оучиѣмъ свыхъ оспальми чинить. Прѣмну и живу науку называемо тоту, коли наущитель живо мовить и заховуе рухавость и веселость оумыслу, добрый гуморъ и стосовну отмѣну голосу. Поривность, крикъ, прутка мова, естикуляция и бѣган'е по школѣ не складають правдивой живости, хотяи оучитель всякой скрѣпности, оспальности, мдлости и пудженя хоронитися повиненъ.

в. Тотя также наука стався интересновъ, котра не збыть довго трвае, але кончится въ призвантомъ часѣ. Хоть бы предметъ науковий былъ самъ зъ себе найпрѣмнѣйшій, тратить еднакъ приемность черезъ збыть долге викладан'е. Дѣти, котрѣ отмѣну барзо любять, ставтяся черезъ того оmdlѣлими и чуютъ нудность.

г. Наука стався и тогда интересновъ, коли оучитель межи оучиѣми забуджае емуляцію, коли ихъ оуважность, ясне познае рѣчей шауе, коли ихъ за добриѣ отповѣди помѣрнѣ хвалить, коли ихъ часто выволуе до поправы чуждихъ омылокъ.

д. Жебы наука была интересновъ, то потреба въ дѣтехъ възбудити власнодѣл'ность, то есть дати имъ повѣдь до власномышления и власночиненя, то зась стався

тогда, коли оучитель подчасъ науки дае стосовный питаня своимъ оучиѣмъ и подае имъ способность до чиненя оувагъ, до мышления, до розсужданя и до розумованя, тогда стався наука, якъ бы ихъ властнымъ, черезъ працу пабытимъ добромъ, иначеи молодѣжь з недостатку власнодѣл'ности выпадае въ оспальность духа ислухать безъ мышления науки своего оучителя. На остатокъ :

е. Наука стався интересновъ черезъ оухѣленіе того всеіго, що може справити обридливость и естлумити охоту до науки, яко то : Примусъ, нехуть, нетерпеливость, попуность и мрукливість.

§ 18.

IV. Засада.

Оучитель має ся старати, всеіо подчасъ науки ведлугъ можности эмсловимъ способомъ викладати.

Эмсловый способъ викладаня науки есть потребный не тил'ко дѣтемъ, але и дорослимъ. Бо тимъ способомъ въ дѣтехъ възбуджаеся и оутримуе оувага оутверждаеся память и черезъ той средокъ отриманіи поятя чилѣ представленя собѣ рѣчей ставтяся ясными и видочными. Наветь рѣчь сталабися оутяжливовъ, гдыби тѣл'ко самымъ слухомъ долго и до напрыкреня была поймована, котра очима латво и докладнѣ познана быти може. Каждый знае, якъ велика заходить рожниця между тымъ, що самъ видѣлъ и чого самъ досвѣчыгъ, и между тымъ, що му инныи описали и оновѣли. З той причины повиненъ оучитель :

а. Предметы эмсловныи, котрыи хоче своимъ оучиѣмъ выложити, завше подлугъ можности подѣ эмсли поддвати, казати имъ всеѣ части тыхже предметовъ належитѣ оуважати и тогда дошѣро имя чилѣ назвыско тыхъ предметовъ повѣсти, коли ихъ дѣти належитѣ осмотрили и розважыли.

б. Коли предметъ подѣ эмсли дѣтей подданымъ быти не може, то повиненъ оучитель показати имъ замѣроносный образъ чилѣ вѣзерунокъ вѣрный, правдивый и докладный тыхже предметовъ.

г. Ежели ані предмету самого показати не може, ані не має до того потребныхъ вѣзрунокъ, то повиненъ го докладнѣ описати з виражен'мъ всѣхъ частей его, повиненъ го порѣвнивати зъ якимъ инимъ, тожь дѣтемъ знаніемъ предметомъ, повиненъ ихъ оуважними оучинити на подобен'ство тогожь предмету, зъ якимъ инимъ, тожь имъ знаніемъ предметомъ, жебы собѣ ясный образъ незнагого предмету въ мысли оучинити могли.

Повшехныи оуваги, регули и перенеси має оучитель оучніомъ тымъ способомъ ояснити и оувидочнити, абы имъ завше много поединчихъ знаныхъ и подлугъ можности подѣ змысли подпадающихъ припадковъ приводивъ. До оузмисленя тѣхъ повшехныхъ засадъ служатъ особливѣ приклады и гісторыи, абы оучніовъ отъ рѣчей повшехныхъ привести до поединчихъ.

Поневажъ черезъ змысловыи понятя розвиваються силы душевныя, то наоучитель повиненъ оучніовъ до того привести, абыся привычали на всю належитѣ оуважати, що ихъ отачае, абы всю належитѣ розважали и оглядали и всюды пытали ся, що то есть? до чого служитъ? зъ чого зроблене? чымъ ся рѣжнить отъ инныхъ рѣчей? абы собѣ могли много змысловыхъ понятей приспособити.

§ 19.

V. Засада.

Оучитель має свою науку оучинити ясновъ, практичновъ и до оудосконаленя служачовъ.

Ясновъ чили понятновъ свою науку оучитель чинить тогда, коли невидомыи рѣчи черезъ видомыи оясняе, въ томъ оясненю стонпями завше далѣй поступуе и въ бесѣдѣ такого высловленя оуживае, котре оучнѣ латво розумѣти могутъ. Практична и до оудосконаленя служача наука стався черезъ пристосован'е выложенихъ правилъ, черезъ стосовныи повтараня и задаваня и черезъ всю, чымъ силы душевныи дѣтей приводятся до стосовной самодѣлности и досконаляться въ оуважаню, порѣвниваню, судженю и заключеню.

Наука перестае быти ясновъ чили понятновъ, коли оучитель таковой оуживае мови, же ю тѣл'ко найздолнѣйшии розумѣють, або коли хоче всю выразити, що му тѣл'ко на мысль приходитъ, затымъ такїи рѣчи мѣшае, котрыи до замѣру не служатъ.

Наука стався оувѣропрактична, коли оучитель завше тѣл'ко дѣти помаган'емъ въ отповѣдехъ оупереджае и самъ мовить и чинить, що оучнѣ мовити и чинити повинни, ал'бо коли о рѣчь выложеноу тѣл'ко михан'бчнѣ питае, не входячи ето, чили ю розумѣють.

§ 20.

VI. Засада.

Оучитель повиненъ старатися, абы черезъ свою науку став ся позитичнымъ бѣл'шой личбѣ оучніовъ, не спускаючи еднакъ зъ ока и решта поединчихъ дѣтей.

Въ каждомъ отдѣлѣ оучающихся знайдутся денекотрыи оучнѣ, котрии бѣл'шу личбу дѣтей въ науцѣ выпереджають, ал'бо значнѣ за нїовъ застають. Розтройный оучитель не повиненъ першихъ безъ заохоченя и безъ затрудненя, а другихъ безъ помощи zostавити, еднакъ же має завше свою головну оувагу на бѣл'шу личбу оучніовъ обертати; не повиненъ теды зъ здолнѣйшичи и пилнѣйшиими такъ въ науцѣ чвал'овати, жебы иншии, котрѣ не могутъ поспѣшити за ними, жадного позитку зъ тоижъ науки не относили.

§ 21.

VII. Засада.

Оучитель має въ едномъ и томже предметѣ бѣлше замѣровъ злучити.

Таке злучен'е розмантыхъ и личныхъ замѣровъ приносить знаомитїи корысти:

1. Тымъ способомъ оучнѣ лѣпше пѣзнають позитокъ вытвержденной науки и побуджаются на ново до пилности и до оуважаня.

2. Черезъ того можна ся оухоронити едностранной вѣдомости, а науцѣ справити прїемну отмѣнность.

3. Можна тымъ способомъ часть ошадити, коли въ одной науцѣ можна много вѣдомостей потребныхъ оудѣлѣти, що особливѣ на селѣ тѣл'ко при выдареной околѣности чинити потреба, бо на тото для недостатку часу особныхъ годинѣ вызначити не можна.

4. Таковѣ злучен'ѣ розмаитыхъ замѣровъ въ одной науцѣ помогать до отновленя набитыхъ понятѣй, бо имѣ болѣше ихъ ся разомъ лучитѣ, тымъ латвѣй на память приходять.

Пересторога.

Розумный научитель повиненъ в той рѣчи острожиѣ поступовати, абы побочный замѣръ не стався шкодливимъ головному замѣрови и жебы черезъ довге бавлен'ѣ ся з побочнымъ замѣромъ не отруднити албо не зневечити отриман'ѣ головного замѣру. Особливѣ хоронитися оучитель повиненъ, абы побочный замѣръ не злучалъ з головнымъ замѣромъ допути, поки оучиѣ не суть добре наученіи першыхъ початковыхъ (элементарныхъ) рѣчей и поки ихъ силы не суть достатечными до поятя досконалого и грунтового якой рѣчи. Нешкодливимъ, овшемъ позитичнымъ и потребнымъ стався тото злучен'ѣ розмаитыхъ и личнихъ замѣровъ, коли:

а. подчасъ краснописаня такѣ обираются писмовзори (Vorschriften), котрѣ завирають науку для розуму и сердца; коли

б. подчасъ диктованого скоропису припоминаются регули граматичныи и ортографичныи; ал'бо коли

в. подчасъ рахункѣвъ задаются имѣ такѣ рѣчи, зъ которыхъ набивають вѣдомости о розмаитыхъ мѣрахъ, вагахъ, пѣнязехъ, подѣлахъ часу и т. д.

§ 22.

VIII. Засада.

Оучитель повиненъ подчасъ науки пил'ными чинити повтаряня. Замѣръ научаня вимагае, аби оучень рѣчь вѣтвержену и глубоко въ память впису мѣгль собѣ въ каждамъ моментѣ латво припомнути. То засѣ статися не мо-

же безъ долгого затриманья и застановленья надъ науковъ и безъ пил'ного ей повтореня. Бо тѣл'ко тымъ способомъ:

а. Можна помочи невидосконаленой памяти дѣтей и оулатвити имѣ затриман'ѣ науки въ памяти.

б. Черезъ частіи повтараня вбываються глубше въ память пабытая понятя, бо имѣ частше отновляются, тымъ барзѣй впаются въ память.

в. Оучиѣ черезъ пил'нѣ повтараня набывають бол'шой охоти до оученя, бо мають способность перезрѣти тото, чога ся навчили, могутъ свою вѣдомость оупорядковати и показати, що вмѣють.

г. Оучитель самъ зъ повтараня може ся перекопати, чилѣ и якъ много его наука skutковала, мае разомъ поводъ недбалыхъ завстидати, пил'ныхъ и оуважныхъ похвалити, а слабымъ до наученя допомочи.

§ 23.

Коли и якъ повтараня чинити потреба?

Тото стався добримъ и позитичнымъ, коли оучитель чинитѣ повтаряня передъ и по каждой годинѣ науковой, ал'бо на конци цѣлого роздѣлу, любъ отдѣлу, ал'бо часомъ околичнѣ, коли що въ науцѣ заходитѣ, чогабы дѣти не могли зрозумѣти, гдѣбы имѣ ся попередній рѣчи не припоманули.

Але оучитель повиненъ подчасъ припоминаня обирати розбирател'ный, то есть, аналѣтичный способ, повиненъ до повтараня насампередъ взывати оучнѣомъ цвѣчеп'ныхъ, а потому слабшыхъ, повиненъ з ними рѣчь повтаряти розмаитымъ способомъ и черезъ тото своей науцѣ надавати повабность новости; черезъ таковыи повтаряня меѣодъ оухилитѣ трвожливость тыхъ, котрѣ судять, же черезъ того оустае горливость въ оученю ся и часъ тратитѣся надаремнѣ.

Отужъ тоти суть осемъ головныи засади, котрыхъ добротъ всѣ меѣодики оузнають и подлугъ котрыхъ науку оуглнѣ давати потреба до отриманя ей замѣру, то есть, правдивого оудосконаленя молодѣян школ'ной.

Початковий учитель повиненъ старатися зглубити духа тыхъ засадъ, добре ихъ пояти, и въ даваню поединчыхъ предметовъ науковыхъ ихъ ся тримає: имъ щасливѣй то потрафитъ оускутечнити, тымъ жиянѣйша и пожитиѣйша буде его наука.

§ 24.

Форма научаня.

Барзо важновъ рѣчовъ въ методицѣ форма научаня.

Черезъ форму научаня розумѣе ся способъ, якъ предметъ науковий до поята дѣтей выложити и имъ го впоити потреба. Форма научаня єсть двояка, розмовна и протяжна.

1. Розмовна чили дѣал'огічна форма научаня єсть тота, коли предметъ науковий выкладаєся дѣтемъ черезъ питаня и отповѣди, ал'бо черезъ розмову въ тяжъ трваючу меджи оучителемъ и оучнями.

2. Протяжна чили акроматична форма научаня єсть тота, коли оучитель въ протяжной мовѣ предметъ науковий выкладає.

а. Коли оучитель оуживає формы розмовной чили дѣал'огічной, то провадитъ оучня черезъ здол'ныи питаня до оуважаня, порѣшываня, судженя и заключеня, оутримує учня черезъ побуджаючіи питаня въ оуставичномъ мышленю и чинить тымъ способомъ науку, якбы его власнымъ набытимъ добромъ.

Розмовна чили дѣал'огічна форма научаня може быти двояка: розбырател'на (аналѣтична) и складател'на (синтетична).

1. Розбырател'на чили аналітична форма научаня єсть тогда, коли оучитель розвязує предметъ на свои части, з которыхъ ся складає, и такъ оучня отъ рѣчей повшихъ до поединчыхъ провадитъ, н. п. коли тоє слово человекъ розбирає, що значить, же выражає таку истоту, котра складаєся зъ души и зъ тѣла, же душа має силы нижпійи и выжпійи, же тѣло має свои части, голову, руки, ноги, очи и т. д., и коли тымъ способомъ объясняє, що тото слово человекъ значить, то оуживає форми оученя розбырател'ной чили аналітичной.

2. Складател'на чили синтетична форма оученя оуживаєся тогда, коли з даныхъ частей якои рѣчи оучитель каже оучніомъ складати яку рѣчь цѣлу, то єсть, коли оучніовъ провадитъ отъ рѣчей поединчыхъ до повшихъ, отъ частей до цѣлого, н. п. коли оучитель выражає части, котрѣ потребныи єуть до выфундованя дому, оуживає формы оученя складател'ной чили синтетичной.

б. Въ часѣ оужитя формы оученя протяжной чили акроматичной оучитель бесѣдує въ тяжъ безъ жадной перервы, а оучнѣ го тѣлко въ тяжъ слушають. Той гатупокъ науки служить тѣлко для оучніовъ, котрѣ до певной дозрѣлости прійшли, котрѣ выдоскопаленыи розумъ мають и котрѣ єуть в станѣ добре оуважати на тото, що ся мовить, могутъ го пояти и на свій пожитокъ обернути: того не можна домагатися отъ оучніовъ початковыхъ (элементарныхъ), бо они не єуть в станѣ протяжну науку въ мысли затримати, чуютъ нудность, тратять охоту до слуханя и оуваги, а такъ замѣръ науки отриманымъ быти не може. Не можна теди той оученя форми въ тяжъ оуживати въ науцѣ початковой (элементарной), але тѣлко часомъ зъ формовъ дѣал'огічныхъ, особливѣ тогда, коли ся оповѣдає гісторія, ал'бо коли ся яка рѣчь описує. Для дѣтей далеко лѣпша єсть оученя форма дѣал'огічно-синтетична, бо служитъ:

а. до оутриманя оуваги въ оучняхъ и до неустанного затрудненя ихъ силы мышленя;

б. помагає оучителевы до того, абы мѣглы науку свою стосовнѣ до силъ оучніовъ оуложити;

в. оулатвляє му постерѣган'я, чили го оучнѣ зрозумѣли, и помагає му до того, жебы го зрозумѣли;

г. побуджає оучніовъ до власномышленя и власночиненя, а оучителевы подає способность силы душевныи дѣтей належитѣ доскопалити.

§ 25.

Оуставы для оужитя формы дѣал'огічно-синтетичной.

Поневажъ оученя форма дѣал'огічно-синтетична залежить на неустанной розмовѣ межи оучнями и оучителемъ,

теды оучитель повиненъ въ той рѣчи наступуючи дѣтъ повшехныи оуставы заховати:

а. повиненъ оумѣти задавати добрыи питаня;

б. повиненъ маты здол'ность, абы мѡгль отповѣди належитѣ опѣнити и зѣ нихъ користати.

§ 26.

Власности добрыхъ питанъ.

Добрыи питаня повинни мати наступуючи власности:

1. Повинни быти латвыми, то есть оучитель тѡлко о такѣ рѣчи питати повиненъ, котрѣ дѣтемъ достатечнѣ суть знаныи и о котрыхъ мають належиту попередичу вѣдомость. Труднѣи питаня притлумляють въ дѣтехъ силу мышления и отбирають имъ охоту до отповѣди. Труднѣи питаня суть тогда, коли въ нихъ находится скыл'ка зкупленыхъ рѣчей такъ, же оучень мусить въ передъ дѣтъ ал'бо три операции чинити, нѣмъ може дати добру отповѣдь. Такимъ труднымъ есть питан'е: котра есть личба бѡл'ша якъ 30, бѡл'ша якъ 24, а менша якъ 30, бо оучень мусить въ передъ порѡвнивати личбу 24 зѣ личбовъ 30, нѣмъ отповѣсть, же то чинить 36. Латвимъ зась въ той рѣчи есть питан'е: яка повстае личба, коли до 30 додаеся 6.

2. Питаня повинни быти короткими, бо неповинни жадного слова завирати, котре не служитъ до означеня рѣчи въ питаню заходячей. Имъ коротшыи суть питаня, тымъ латвѣи ихъ зрозумѣти и спамятати можна, а противнѣ имъ дошыи суть, тымъ труднѣи дѣти могутъ ихъ зрозумѣти и въ памяти заховати. Потреба теды зѣ питанъ отдалити зкупленыи имена придатныи, збытечныи, вклямброваныи слова и всѣ порожныи повтаряня. Долгое теды былобы наступуюче питан'е: якъ ся потреба заховати взглядомъ тыхъ, котройи злостѣю и ненавистѣю къ намъ палають и при каждой околичности хотять насъ ображати, засмучати и кривдити? Короткое зась буде питан'е такъ оуложено: якъ ся маемо заховати взглядомъ нашихъ неприятелей?

3. Питаня повинни быти ясными, то есть, дѣти повинни безъ великои працы познати, чого отъ нихъ домагася оучитель черезъ питаня. Такими теды повинни быти питаня, жебы дѣти кажде слово и кажде поят'е въ питаню выражене латво зрозумѣли. Неясне теды было бы питан'е: якѣи обовязки мають дѣти взглядомъ своихъ родичовъ? бо дѣти того слова обовязокъ еще не розумѣють. Яснимъ зась есть тото питан'е: що дѣти повинни своимъ родичомъ оказувати? До ясности питанъ належитъ также и тото, абы оучитель оберталь тонъ на тото слово, котре выражае рѣчь истотну.

4. Питаня повинни быти докладныи (дорѣчныи) и такъ означенѣи, жебы тѡлко одну правдиву отповѣдь дати можна. Питаня теды повинни всѣ тоти знаки мати, котрѣ рѣчь отъ всѣхъ инныхъ належитѣ розрѡжняють и котра въ отповѣди выражена быти мае. Не было бы докладнымъ питан'е: що за слово рол'никъ? до отриманя отповѣди, же то есть бесѣдоголовникъ (ein Hauptwort), бо на тото питан'е можна отповѣсти, же есть походнымъ, ал'бо двосил'нымъ словомъ. Докладнымъ зась стаеся тото питан'е такъ задане: слово рол'никъ яка есть часть бесѣди? подобнѣ недокладнымъ былобы тото питан'е: въ якомъ станѣ будемо въ пришломъ житю зоставати? Докладнымъ зась стане ся черезъ додатокъ: ежелисема ся въ теперѣшномъ житю добре справовали.

5. Питаня повинни быти побуждаючими, то есть, такъ повинни быти оуложенными, жебы въ часѣ отповѣди сила мышления до власнодѣл'ности побуждена была. Оучитель теды черезъ питаня не повиненъ особливѣ отъ дорослѣишыхъ и цвѣчен'ныхъ домагатися отповѣди такъ и нѣтъ, бо черезъ таку отповѣдь оучнѣ до того приходять, же не хотять ничъ мыслити, же отдаются небал'ству розтаргнено оумыслу, а такъ не призвычаются до власномышления, до розваги и до розмысл'ной отповѣди. Побуждаючимъ стаеся питан'е, ежели обокъ себе кладутся и противносклады (Sätze und Gegensätze) и оучн'ови заставляеся выборъ з медаки обидвохъ. Такимъ было бы питан'е: що ти ся здае, чили слово нѣсемъ есть регуларне, чи нерегуларне? тото питан'е есть барзѣи побуждаючимъ,

якъ наступающе: Ци не правда, же и ѣ смъ есть слово не-регуларне? Таки питања можна тол'ко барзъ слабымъ, нецвѣченымъ и боязливымъ дѣтемъ задавати, абы ихъ помалу и зъ часомъ до власномышленя привести можна.

Питања повинни быти розмантыми въ вырѣзахъ, то есть, потреба питање перемѣняти, инными словами выражати, абы ся можна переконати, чилѣ оучнѣ рѣчь выложена розумѣють, чили сами що мыслѣть и чили зъ добровь отповѣдевь правдивыи понятия лучать. Единостанныи питања ставятся частокротнѣ механичными. Треба теды питања задавати розмантымъ способомъ, але хоронитися задаваня збитѣ штучныхъ питањъ, бо таковыи питања сугъ темными и недокладными.

§ 27.

Якъ мае заховати оучитель подчасъ отповѣданя дѣтей на заданыи имъ питања?

Коли дѣти дають отповѣди на заданыи собѣ питања, то въ томъ разѣ розмантыи припадкы быти могутъ. Часомъ сугъ добрыми и правдивыми, часомъ недостатчными чили неуцелными, часомъ фалшивыми и смѣшными, а часомъ дѣти жадной вцалѣ отповѣди не дають. Розмантность тихъ припадкѣвъ домагася отъ оучителя розмантого способу поступованя.

1. Если отповѣдь есть добра и правдива, то оучитель повиненъ ю мило прѣяти, а часомъ оучня за ню мѣриѣ похвалити. Если зась домышляеся, же оучень барзѣй згадшуль добру отповѣдь, якъ ю даль зъ розмыслемъ, зъ познан'емъ рѣчей и зъ розумомъ, то повиненъ отъ него домагаться, абы сенсѣ отповѣди инными словами выразилъ и абы привѣль причины, для котрыхъ таку даль отповѣдь. Не треба еднакъ домагаться отъ оучнѣвъ, абы завше тыми самыми словами отповѣдали, котрыи мае оучитель въ своей мысли. Овшемъ то есть знакомъ, же оучнѣ добре рѣчь розумѣють, коли ся могутъ власными словами выразити.

2. Если отповѣдь есть недостатчна чили неуцелна, то есть, ежели не выражае докладнѣ предметъ

питања, то повиненъ оучитель черезъ новыи стосовныи питања оучнѣвъ до того провадити, абы рѣчь недостатчну оуцелными и абы все выразили, що ся въ сенсѣ питања завирае.

3. Если отповѣдь есть вцалѣ фалшива, то не повиненъ оучитель въ гнѣвъ впадати, кричати и лаяти, ал'бо неуцтивыми прѣзвиска давати, але повиненъ оучня черезъ инныи замѣроносныи питања до того провадити, абы фал'шъ отповѣди самъ познати мѣгль. Тото найлѣпше оудасть му ся тогды, коли каже рѣчь, о котру иде, до якого поединчого припадку пристосовати.

4. Подчасъ смѣшной отповѣди повиненъ оучитель зъ слабымъ дитиномъ лагоднѣ ся обейти, не повиненъ ся зъ нея смѣяти, абы дѣти до смѣху не побудиль, а повсталый смѣхъ повстягнути мае. Абы оучня, котрый смѣшну даль отповѣдь, отъ завстидженя мѣгль заслонити, повиненъ зъ даной отповѣди добру рѣчь выпровадити и зъ той стороны выставити, зъ котрой тратитъ смѣшность. Если того оучинити не можна, то для повстягненя смѣху потреба натыхмѣсть смѣючимся задати трудне питање и показати имъ ихъ неумѣтность.

5. Если дѣтина на питање оучителя згола нич не отповѣдатель, то причина того може быти, ал'бо недостатокъ призовитой оуваги, ал'бо безумность и боязливость ей, ал'бо же оучитель задать питање барзо труднымъ способомъ. Повиненъ теды еще разъ то само питање задати, повиненъ дитя слабе на оумислѣ и боязливе до намышленя побудити и додати му отваги, неуважного зась и свивѣльного трохи завстидати; збитѣ трудне зась питање оулатвити, а такъ дѣтину черезъ латвѣйшыи питања, черезъ оузымляющыи приклады, а часомъ черезъ протывнѣи рѣчи до того провадити, що вишна была отповѣсти.

6. Оучитель повиненъ на тое особливѣ наставати, абы отповѣдающыи дѣти питање въ отповѣди завше повтаряли, бо то заостряе оувагу оучнѣвъ, досконалитъ память и що найважнѣйшовъ есть рѣчювъ справу: велике цвѣченѣ въ мовленю.

На остатокъ учитель повиненъ кажде пита'е задавати виразнѣ, голосно и помалу и оучнѣ также выразнѣ, голосно и помалу отповѣдати повинни.

§ 28.

Подѣль оучн'овъ на классы и предметовъ науковыхъ.

О розмантыхъ школахъ, о ихъ классахъ и о предметахъ науковыхъ.

Замѣръ школъ нѣмецкихъ есть той, абы дѣти до того стоння оудосконаленя припровадити и такихъ имъ вѣдомостей оудѣлнѣти, якихъ оны до осягненя своего повшехного и щегул'ного презначеня потребууютъ. Коли tedy дѣти, котрѣ до школъ нѣмецкихъ ходять, неоднаковыи мають склонности, здол'ности и презначеня, то не всѣ потребууютъ еднакового оудосконаленя и еднаковыхъ вѣдомостей. Для того розмантыи знайдуются школы, яко то: нормал'ныи, головныи и тривѣат'ныи, а въ нашомъ обрядѣ и парафѣал'ныи школы.

Рожность вѣку, здол'ностей и предвѣдомостей въ дѣтехъ вимагае подѣлу на классы. Для того тежъ тривѣат'ныи школы, а часомъ и парафѣал'ныи складаются зъ двохъ классовъ, головныи школы по наибольшой части зъ трохъ, а часомъ наветъ зъ чтирохъ, нормал'н. зась всюди зъ чтирохъ классовъ. Предметы науковыи, которыи въ школахъ нѣмецкихъ, для люду презначеныхъ, выкладати ся звычайи, суть наступуючи.

1. Наука релѣг'и, познан'е лѣтеръ, лѣтерован'е, слиябован'е и читан'е.
2. Краснописан'е.
3. Нѣмецка граматика, разомъ зъ правописан'емъ (Recht schreiben) и зъ диктованымъ скорописомъ (Diktand-Schreiben).
4. Рахунки.
5. Оуспособлен'е до писемныхъ выирацованъ.
6. Географія.
7. Гисторія натурал'на и фѣзика.
8. Геометрія, стерометрія и механѣка.
9. Штука будовничя и рисунки.

В рускихъ зась парафѣал'ныхъ школахъ выкладати ся повинни наступуючи предметы науковыи:

- а. Катехизмъ малый и великий.
- б. Познан'е лѣтеръ рускихъ, лѣтерован'е, слиябован'е и читан'е руске.
- в. Писан'е друковане и скорописе рускѣи.
- г. Коротка граматика руска и початки граматикки славен'сков.
- д. Тлумачен'е Вечерни и Оутрени зъ языка славен'ского на языкъ рускѣи.
- е. Рахунки.
- ж. Спѣван'е нѣий церковныхъ и пѣсней духовныхъ.
- и. Читан'е и писан'е пол'ске.

О предметахъ релѣг'иныхъ, якъ ихъ выкладати потреба, жадныи ту не даются оустави, для того же катехизъ выкладати повинни капланы, котрѣ до того особливе отбирають оуспособлене.

§ 29.

Потребный взглядъ подчасъ означеня часу на каждый предметъ.

Не може быти обоятнымъ на то, якъ много годинъ въ тыжню на якѣи предметъ вызначити и въ которыхъ годинахъ дневныхъ оучити го потреба, бо отъ того замѣрноного подѣлу годинъ залежитъ не тѣлко зупелнѣише, але и латвѣише научен'ся якого предмету наукового.

Потреба tedy въ той рѣчи мати взглядъ:

а. на якость предметовъ науковыхъ, абы тотѣ, котрѣ духа бѣгше напрегають, на перемѣлу давати за тѣмы, котрѣ оумысль менше напружають, и абы на такѣ предметы, котрыи око бѣгше затрудняють, яснѣишыи въ дню години вызначити;

б. треба мати взглядъ на дѣлал'ность души людской, котра въ годинахъ полудневныхъ бѣгша быти звычайа, якъ въ годинахъ пополудневныхъ и котрой дѣлал'ности въ певныхъ предметахъ бѣгше потреба якъ въ инныхъ;

в. оуважати также належитъ на стонень потребы и важности, жебы на научен'ся потребнѣишихъ и важнѣи-

шихъ предметовъ болѣе часу ложити, якъ на тотѣ, котрѣ толѣко суть позитивными. На остатокъ треба мати:

Д. взглядъ на обѣтность предмету наукового, въ какой оучити го потреба, якоже на вѣкъ и здолность дѣтей.

§ 30.

Личба, прѣятѣ и промоця оучн'овъ до выжшой классы.

Не есть рѣчовъ обѣтновъ для здорова оучител'овъ и оучн'овъ и для поступку въ наукахъ, якъ велика личба оучн'овъ въ одной школѣ быти повинна, бо если збытъ много есть и безъ пропорци оучн'овъ, то така рѣчь має шкодливыи впливъ не толѣко на здоровля, але также на лѣвше оудосконален'е розуму и сердца. Для того въ полѣтничной оуоставѣ школ'ной барзъ мудрѣ пренисано, абы въ одной не болѣе дѣтей вчало ся якъ 80, а найболѣе 100. Подчасъ прѣймования нового оучня до той, любъ овой классы децидуе попереджател'ный сѣамѣнь, до которой классы тойже оучень подлугъ набитыхъ предвѣдомостей прѣятымъ быти повиненъ.

Въ томъ тѣды подвыжшеню оучня зъ нижшой классы до выжшой треба мати взглядъ на дойзрѣлость и личбу набитыхъ предвѣдомостей, то есть, чего ся навчили и въ якомъ стопню досконалости набыли.

День того пересадженя зъ одной классы до другой повиненъ быти въ каждой школѣ днемъ важнымъ и оурочистымъ, бо молодыи оумысли въ таковыхъ дняхъ суть найздолнѣйшими до прѣята добрыхъ и збавленыхъ вражень.

§ 31.

Доводы, же оучн'овъ першой классы потреба подѣлити на нижшый и выжшый отдѣлъ.

Поневажъ барзо тяжко есть дѣти маючѣи рѣжне познан'е въ одной школѣ разомъ вчити и такъ затруднити, абы малыи дѣти тогда, коли оучитель зъ болѣшими працювати муситъ, въ тихости зоставали и абы безъ помочи оучителя задановъ собѣ працювати черезъ довшій часъ ся затрудняли и абы черезъ свою неспокойность, любъ свавольна науки болшихъ дѣтей не перерывали, то першу классу на

два отдѣлы подѣлити потреба, то есть: на нижшый и выжшый; першій означено для меншихъ дѣтей и першихъ початковъ оучащихся; другѣи засъ для оучн'овъ дорослѣйшихъ. Въ каждомъ отдѣлѣ даеся наука щоденнѣ черезъ двѣ толѣко години, бо часъ школ'ный повиненъ завше быти въ пропорци зъ вѣкомъ молодѣжи, а дѣти въ тыхъ лѣтахъ не могутъ знести долгого и оуоставичного сѣдженя и долгой головной працы и овшемъ черезъ того могли бы латво понести шкоду на своимъ зростѣ и здоровю.

Таковый подѣлъ приноситъ великѣи користи такъ для оучителя, якъ и для оучн'овъ. Оучнѣ зыскують обширѣйше мѣсце въ школѣ и черезъ зменшен'е сѣгалацѣи (вызѣвовъ) отдыхаютъ чистнымъ повѣтрѣмъ; оучитель не потребуе свою оувагу барзъ дѣлити, а нѣ свою науку черезъ збытъ частѣи оупоминаня, погропки и строфования перерывати; оучнѣ тымъ способомъ зыскують часъ до болѣшого оученя ся, а оучитель будучи вѣлнымъ отъ вшел'кого перешкадажана, може оучн'овъ одной рѣчи оучащихся ся далеко лагтѣвѣй въ оуважашю оутримати и имъ свою науку позитивнѣйшовъ оучинити.

§ 32.

Якелъ має заховати оучитель, коли малыи дѣти першій разъ приходять до школы?

Першій день школ'ный повиненъ для оучн'овъ быти оурочистымъ и весолымъ днемъ. Оучитель подлугъ першой засады повиненъ ся оказати новымъ приходномъ чловѣкомъ годнымъ милости и має старатися склонити ихъ до себе черезъ миле сердце, оуймующѣе и зауфан'е забуджающѣе поступован'е. Першыи враженья бывають посполитѣ найтѣрвагшыми и справують склонность до какой рѣчи ал'бо мерзкостъ ку ней. Надто депекотрѣ перозтропныи родичи дѣти школовъ страшать, оучителя выставляютъ имъ якъ якого сурового ката, а тымъ способомъ молодыи оумысли тожъ передъ часомъ наполняютъ боязневъ и обридливостевъ; оучитель тѣды повиненъ тымъ оусилнѣй о того старати ся, абы новымъ приходномъ тоты преуды выбилъ зъ голови и позыскалъ ихъ для себе и для школы.

Абы зась оучнѣ отдалили отъ себе лѣкливость и оуникап'е розмовы и абы що кол'векъ набрали зауфана и склонности до розмови, то повинене ся зъ ними вдати въ коротку, латву и пріємну розмову о предметахъ имъ знаныхъ и на которыи бы латво отповѣсти могли, мае ихъ питати о ихъ именахъ и призвыскахъ и о имена ихъ родины; для чого ходять до школы; чигѣ ся тамъ шил'нѣ заховати и оуважнѣ слухати хотять. Повиненъ ихъ прирѣвати, же имъ ся въ школѣ буде подобати и же имъ буде кохати, ежелѣ будутъ послушными, спокойными и оуважными; якъ они ся тамъ много красныхъ и пожитечныхъ рѣчей навчатъ, а такъ ему и своимъ родичомъ много потѣхи принесуть. Словомъ цѣлый замѣръ тои розмовы до того служити повиненъ, абы собѣ боязливѣи дѣти выставляли въ мысли школу быти мѣстцемъ таковымъ, на котрѣмъ пріємнѣ знаходитися могутъ, а оучителя такимъ человекомъ, которого любити и въ немъ зауфан'е покладати повинни.

§ 33.

Приготовлен'е до властивой науки черезъ латвыи цвѣченя въ мышленю и въ мовленю.

Поневажъ оуважан'е и мышлен'е есть засадовъ людскихъ вѣдомостей, то не треба дѣти заразь до звычайной науки заправляти, не потреба ихъ заразь оучеными вѣдомостями обтяжати, але насампередъ черезъ стосовныи и стопіовыи цвѣченя въ оуважаню, мышленю и мовленю до властивой науки оуспособити.

Тото оуспособлен'е повинно статися наступующими стопнями:

1. Оучитель мае насампередъ обертати оувагу дѣтей на розмантыи отачающѣи ихъ предмети, повиненъ имъ казати належитѣ ихъ осмотрити, надъ ними ся застановити, ихъ вѣрнѣ назвати. Ежелѣ оучень не добре що назве, то оучитель повиненъ правдиве имя надати и казати му того ясно за собовъ вымовити. Потомъ мае доскопалити оувагу, силу вымышления и высловлен'е оучн'овъ що до предметовъ непрытомныхъ, мае имъ казати называти и выраховати рѣ-

чѣ, которыи видѣли въ дому, на оулицѣ, въ городѣ, въ церкви и мае поправяти ихъ фалшыву вымову, н. п. Дѣти! подивѣтся на рѣчи васъ отачающѣи въ школѣ и назвѣтъ донекотрѣ рѣти, котрѣете ту постерегли.

Много ихъ потрафитъ тоты рѣчи назвати, а що бы переслѣнили, на то ихъ повиненъ напровадити черезъ зручныи питаня. Назвѣтъ же ми также рѣчи, котрысте видѣли въ церкви, на оулицѣ, албо на подвѣру. Ежелѣ оучень що добре не назве, то потреба му правдиве имя повѣсти, котре заразь ясно повторити повиненъ. На кѣнци мае казати многимъ оучн'омъ тоти названыи рѣчи для доскопаленя памяти разомъ повторити и мае старатися цѣлу школу въ тяжъ в ровной оувазѣ оутримати. Для того повиненъ задавати питан'е тожъ тому, тожъ овому, тожъ хлопцѣомъ, тожъ дѣвчат'омъ, не привязуючыся до якого ряду; чого малыи не знаютъ, повиненъ питатися болѣпныхъ, такъ абы все въ оустановичной готовности до отповѣди были.

2. Що дѣти яко цѣлу рѣчи пояли и добре назвали, то повиненъ познѣи казати докладнѣ ихъ осмотрити и поведычѣи части и знаки познати, але зъ початку тѣл'ко тоти, котрѣ найбарзѣи подъ змысли подпадають, н. п. ту есть пецъ, прысмотрѣтся му оуважнѣ и назвѣтъ части его. Щобы не дозрѣли, мае ихъ до того провадити черезъ стосовныи питаня, а на остатокъ повиненъ казати выраженыи части отъ поведычыхъ оучн'овъ разомъ стягнути и вимовити яко то: кафлѣ, челюсти, бабку, дверцѣ, ноги и т. д. Потомъ мае ихъ далѣ питати, яку мае форму? якѣи есть въ нутрѣ? до чого служитъ? Ото тожесте ми три рѣти о пецу повѣли, выразтежъ разомъ: пецъ есть бѣлый, въ нутрѣ порошний, округлый и служитъ въ зимѣ до огрѣтя ся. Назвѣтъ же теразъ части стола, окна, дому, дерева. Выразтежъ теразъ разомъ познаныи части дерева, дому и т. д.

3. Инного разу мае з дѣтми мовити [о] початку, [о] пожитку и о оужытку такихъ рѣчей, котрѣ имъ достатечнѣ суть вѣдомыми, н. п. ту есть книжка; зъ чого ся она складае? вѣдки ся взяли картки? кто ихъ зробыль? З чого ихъ зробыль папѣрникъ? Витки ся берутъ шматы? щого ся робить полотно? На що служитъ полотно? и т. д. Ту

«естъ сцизорикъ; до чего онъ служить? Чилѣ нимъ можна также дерево албо папѣръ краяти? для чего нѣтъ? якимъ ся черезъ того стае? и т. д.

4. Оучитель має познѣти наказати, абы чучнѣ таковыи знаныи предмети зъ собовъ порѣвнивали, має ихъ провадити черезъ стосовныи питаня на самъ передъ до познаня знаковъ подобныхъ, потому до рѣчей до себе неподобныхъ и має зъ початку перестати на такихъ рѣчахъ, которые подъ очы падають, н. п. ту есть столъ и столець, розважайтежь ихъ пилнѣ и повѣчте, чилѣ не має що столъ такого, що и столець? Зъ чего есть столъ зробленный? зъ чего зробленный столець? въ чимея теды згаджають? въ чомъ суть до себе подобныи? чилѣ болше тожь ничъ не знаете? на чомъ ся столъ спирать? а на чомъ столець? въ чомъ же ся еще згаджають? Выразтежь теды все рѣчи, котрѣ въ столъ и въ столѣцѣ постерѣгае. Въ чомъ же теды до себе суть подобныи? Теразь має проводитьи дѣти до познаня рѣчей, подобен'ства межн собовъ не маючихъ, н. п. присмотрѣтся еще разъ добре столови и столцеви и повѣчте, що въ столъ постерѣгае, а чего въ столци не видите. Столъ прецяи рожнитея отъ столѣця, але въ чимъ же иначея зробленный есть столъ, нѣжелѣ столець. Ци есть столѣць такъ высокій, якъ столъ? ци має столъ оплечя? Ци служить столъ звичайнѣ до сѣдженя? зберитъ же то зпову разомъ и повѣчте всею, щосте въ столъ постерѣгали, а чогосте въ столѣци не видѣли, чили въ чимея столъ отъ столѣця, а столець отъ стола рожнытъ? Подобнѣ также потреба зъ дѣтми поступити въ порѣвнаню иншихъ предметовъ, н. п. дому и церкви, окна и дверей, коня и вола и треба ихъ черезъ здол'ныи питаня провадити до познаня подобностей, а потому до оузнаня неподобностей, а на остатокъ привести ихъ до збрана першихъ и другихъ.

Былоби рѣчовъ барзо позитичновъ и залеценя годновъ оучи'овъ до властивой науки черезъ то прыготовити, абы имъ казати легкѣи, короткѣи склады (Sätze), а счасомъ наветъ и малыи вѣршы оповѣдати, а потѣмъ оучи'омъ казати ихъ голосно и выразиѣ повтаряти для досконаленя тымъ способомъ ихъ памяти и ихъ бесѣдныхъ органовъ, для выдосконаленя слуху и для исправленя ихъ еще пе-

редь читан'емъ въ добрый тонъ мовленя и читаня. Такowymi складами могутъ быти наступуючи: Вода есть плинна. Хлѣбъ есть разомъ скупленный. Желѣзо розпалене падить. Чисте повѣтрѣ до отдыханя потребне. Часу оуплыненого отыскати [не] можна. Албо тоти вѣршы:

Боскѣи приказаня и вѣры науки

Повинни пручъ слушаюя пояти науки. Ал'бо:

Дитя, котре чтить Бога, родичовъ шануе,

Оу людей має мѣти, въ сердци радость чуетъ.

§ 34.

Позитокъ такого прыготовленя.

Доброчинный впливъ, котрый такове прыготовлен'е до науки має, есть выдочнымъ, бо тымъ способомъ:

а. малыи початковѣ не обтяжаютъ ся заразь зъ початку властивымъ оучен'емъ:

б. дѣти черезъ такѣи легкѣи и поуфалыи розмовы набывають прытомности духа и плынности въ мовленю;

в. тымъ способомъ призвичаються до оуважаня и осмо- триваня рѣчи, набывають розмаитыхъ и позитичныхъ вѣдомостей, а такъ прыготовляються и оуспособляються до дал'шой науки. Поневажь зась родичи въ томъ часѣ, котрый науку школ'ну попереджае, дѣти свои якъ вѣдомо до науки школ'ной не оуспособляють, поневажь оубогѣи мал'цѣ безъ жадного розвиненя силъ душевныхъ только познан'е лѣтеръ звичайнѣ до школы приносятъ, теды же стороны оучителя потреба [т]ому недостаткови зарадити тымъ способомъ, абы допуты, допуки до того щегул'ныи години означеныи не будутъ, першѣи лекциѣи по найбол'шой части обертати на таковыи цвѣченя въ мышленю и мовленю и въ дал'шомъ часѣ опручъ властивой науки того способу для прѣемной отмѣны оуживати. Ростропный оучитель, котрый старае ся своихъ оучи'овъ замѣроносѣ выкшталтити, має тоти позитичныи цвѣченя и дал'ѣи пручъ звичайной науки давати и має оучи'овъ оуважныи чинити, где ся только способность до того подае, тожь на причину и skutокъ, на средки и замѣри, тожь має ихъ досконалити въ томъ, що есть спуд'нымъ предметомъ розмаитыхъ рѣ-

чей, для ихъ оупорядкованя тожь повиненъ въ оучняхъ-взбудити силу сужденя такъ, абы того познали засадность-любя беззасадность.

§ 35.

О средкахъ взбудженя и оутриманя оуваги.

Безъ оуваги жадна наука skutковати не може, цѣла здол'ность и оусил'ность оучителя есть даремновъ, ежели оучиѣ не суть оуважными, ал'бо если ихъ не можна оуважными оучинити и въ оувазѣ оутримати, оучитель теды повиненъ надевсѣо оучиѣ до того склонити, абы свою мысль на каждый предметъ науковый обертали и ясиѣ го въ мысли выставляли.

Способъ до того, абы свою оувагу на предметъ, о которомъ науку дати мае, дѣти обертали, оказуея по части зъ засадъ, котрѣ намъ подае рефлекѣа на себе самихъ, по части зъ досвѣдченя зобраного подчасъ науки.

Що ся тичитъ засадъ, то на моци тихъ потреба, з науки все то отдалити, що оучиѣвъ спривув розтаргнен'е оумыслу и оувагу зепсути може. Для того:

1. Оучитель не повиненъ науку зачинати до путы, до нуки все въ призвоитомъ порядку не буде.

2. Мае отдалити зе школи яко зъ мѣстця науки всеъ предмети справуючи розтаргнен'е, котрѣ бы оувагу дѣтей до себе потягнути, а отъ науки отвести могли. Не повиненъ теды въ школѣ терпѣти збытечныхъ спрятовъ, не повиненъ терпѣти перебирания рукама и ногама, аны оуставичного обзыраняся; не повиненъ збытъ мѣчно крычати, не повиненъ въ строфованю збытъ долги правити пероры, не повиненъ казати дѣтемъ збытъ тѣсно сѣдѣти и повиненъ хоронитися вшелякои присади въ одѣню, въ постатѣ тѣла и въ мовленю.

3. Не повиненъ задавати питаня оучномъ въ порядку тожь имъ зпанымъ, але ихъ оутримовати въ оуставичномъ напращеню и непевности выволаня.

Оучитель повиненъ также самымъ способомъ выкладаня предметовъ науковыхъ взбуджати и оутримовати въ оучняхъ: для той причины:

а. повиненъ старатися каждый предметъ оучиѣмъ оучинити легкимъ и поятнымъ и подчасъ выкладаня оного призвоитый часъ заховати, бо если дѣти помимо всякои працы и напращеня рѣчи не розумѣють, ал'бо ся збытъ долго надъ невъ затримують, то чуютъ въ собѣ обрыдлиность и тратять охоту до оуважаня;

б. оучитель старатися повиненъ, абы свой предметъ оучинилъ интересовнымъ, показуючи полученый пожитокъ и оуконтентован'е, бо охота и мѣль до якої рѣчи есть наибол'шовъ побудковъ до оуваги;

в. мае старатися черезъ похвалу и нагану, черезъ честь и огыду взбудити пудъ наслѣдованя, емуляцию и оусил'ность набыта вѣдомостей, то му барзѣ допоможе до оутриманя оуваги въ оучняхъ;

г. подчасъ науки повиненъ старатися силы душевнѣи свыхъ оучновъ черезъ здол'ныи питаня затруднити, абы зъ недостатку власнодѣланя не были неодважными;

д. мае оуживати призвоитыхъ средковъ оузымысляня, бо имъ змысловнѣи и выдочнѣи представляея якій предметъ, тымъ есть здол'нѣишимъ до оутриманя оуваги въ оучняхъ;

е. не повиненъ оучитель запоминати, же потреба своей науцѣ надати повабъ новости, то засъ не повиненъ чинити черезъ оуставичне скакан'е отъ одного предмету до другого, але такъ абы выставлять предметъ завше въ повомъ видоцѣ, зъ инной стороны и въ инной формѣ.

В самомъ навѣтъ высловленю повинна паповати призвошта отмѣна, абы на своимъ мѣстци тожь выжнѣи, тожь нижнѣи степенъ живости былъ захованныи. Досвѣдчен'ѣе заручае еще наступуючи средки до оутриманя такъ потребной оуваги:

1. Потреба тихъ, которыи ся латво розтаргненя оумыслу допуцають въ близкости тримати и часто имъ питаня задавати. Для того то есть рѣчовъ добровъ неуважныхъ часто выривати и дати имъ оучити, же ихъ неумѣтность есть тол'ко skutкомъ ихъ неуваги.

2. Рѣдко потреба такѣи задавати питаня, на котрѣ бы оучиѣ тол'ко тыми словами такъ и нѣтъ отповѣсти могли, иначеи ослабляе и оусыпляея ихъ оувага.

3. Треба часто заповѣдати, же на кѣнци лѣкціи будуть задаваны питаія для переконаенія, чили были оуважными и то речивистѣ чинити потреба.

4. Инного разу потреба ихъ сердечнѣ побудити до оуваги, выражаючи, же рѣчь, о которой буде мова, есть для нихъ барзо важна.

5. Потреба рагговнѣ застановитися въ мовленю, особливѣ коли неспокойность повстае, потреба на около по-смотреть, ничѣ не мовивше, якъ бы оучитель хотѣлъ неспокойныхъ шукати, а потомъ по приверненой спокойности свою науку далѣй продолжати.

§ 36.

О затрудненю и цвѣченю памяти.

Важность и потреба тогожѣ.

Дѣти память свою досконалити повинни, бо бы мало имъ то помогло до выкшталченя и до досконалости, гдибы набытихъ вѣдомостей въ оумислѣ затримати и подлугъ оуподобаня, ал'бо ведлугъ потребы отновити ихъ собѣ не могли. До того служить память, то есть, сила душевная набыти вѣдомости и выображеня затримати и ихъ ведлугъ оуподобаня любѣ потребы на ново собѣ прищомянули. Видосконален'е теды памяти есть рѣчовъ барзо важновъ и потребновъ, бо то есть скарбомъ, въ котромъ ся заховують пожитечнѣи вѣдомости, правды и регули и котра въ каждомъ станѣ и интересѣ стаеся памъ выгодновъ.

§ 37.

Память вецна и словна.

Память може быти тройка вецна, словна и вецно-словна.

1. Вецна память называеся тота, коли яку рѣчь затримуемо въ оумислѣ, не оуважаючи на слова, котрыми шо было повѣджено, ал'бо написано.

2. Словна память есть тота, коли якѣи слова въ памяти затримуемо, не знаючи, ал'бо о томъ не мыслячи, шо значать.

3. Вецнословна память есть тогда, коли кто рѣчь и слова въ оумислѣ затримуе.

Словную память не потреба завше цвѣчвити разомъ съ памятю вецною, то есть, не можна молодѣжъ завше примушати, абы всею тыми самыми словами, якъ есть въ книжцѣ, ал'бо въ писмоскладѣ, выражала, бо часто донить есть рѣчь саму запамятати, хотяи не тыми самыми словами, и же черезъ оусил'ность, жебы рѣчь и слова разомъ въ памяти затримати, дѣлится оувага и труднымъ стався зрозумѣн'е.

§ 38.

Память не треба шкодливымъ способомъ досконалити.

Не належитъ память перевротнымъ способомъ досконалити, то есть, не треба дѣти змушати, жебы ся такихъ рѣчей на память вчили, котрихъ не розумѣють, бо такове оучен'е ся на память рѣчей незрозумѣлихъ:

а. былоби гѣрковъ працовъ, бо тото барзѣ тажко можна ся навчити и запамятати, чого кто вчалѣ не розумѣе;

б. такове оучен'е ся есть разомъ працовъ безпожитечновъ, бо тото, чого кто не розумѣе, не може также призвоитѣ оужити и пристусовати; на останаокъ:

в. такове оучен'е ся есть также працовъ шкодливовъ, бо черезъ тото оучнѣ мауть отразу на память оучитися, тратяат охоту до г'тунтовной науки, а розумъ отзвычайть ся отъ мышленя.

§ 39.

Якъ належитъ поступовати въ затрудненю и въ досконаленю памяти?

Поневажъ досконален'е памяти на томъ залежитъ, абы дѣти могли латво рѣчь пояти, вѣрнѣ въ мысли затримати и межк набытими понятами того латво знайти, котрого требуютъ; теды оучитель мае въ той рѣчи наступуючи заховати оуставы:

1. Повиненъ оучн'овъ вчеснѣ привычати до оученя на память малыхъ и до ихъ вѣку стосовныхъ за-

данъ, бо память есть таковы силовъ душевновъ, котора ся вчеснѣ розвивае, и имъ доше память заведбановъ зостае, тымъ труднѣйшимъ и оутяжлившимъ стався для оучня оучен'е ся на память.

2. Не повиненъ оучитель память свыхъ оучи'овъ збыть мѣцно папргати, не повиненъ збыть много паразъ задавати и ничъ, що бы до ихъ силъ и здол'ностей стосовнымъ не было, бо тымъ способомъ на память оучен'е ся было бы для нихъ муковъ и неотмѣннымъ skutкомъ, жебы они не тѣмъ отвротность отъ школы и науки набыли, але и розумъ ихъ былби ослаблений.

3. Потреба оучи'омъ конечнѣ задавати що вчитися на память, абы они въ оуставичномъ цвѣчешо зостовали, бо найлѣпшимъ средкомъ взмоцненя память есть шил'не вѣ досконален'е. Память подобна есть до магнесу, котрый свою моць тратить, коли му ся ничъ не дае до триман'я.

4. Мае оучитель старати ся рѣчь незнапу до якошь рѣчи знанон прилучати, бо тымъ способомъ рѣчь пова лавѣй може оутквити въ памяти.

5. Оучитель мае чинити зо своими оучнями шил'ныи повтаряня и часто имъ припоминати набытїи понятя, бо имъ частїи они ся отнавляють, тымъ глубше въ памя[ти] оутквити звикли.

6. Оучитель о того старати ся мае, абы дѣти рѣчи найважнѣйши зъ отриманой науки, найзначнѣйшымъ регули зъ граматикѣ зъ правописаня и т. д. черезъ оузмислян'е и черезъ вьянен'е розумомъ обяти могли, бо память черезъ змысли стався моцнѣйшовъ, и що розумомъ добре и належитѣ поялысмо, то также лавво можемо затримати въ памяти, бо розумъ стався помочїю памяти.

7. Повиненъ оучитель старатися рѣчь вивчену зъ многими част'ми науки злучити, бо имъ розмантшїи поятя разомъ ся лучать, тымъ лавѣй можна ихъ оновити: на остатокъ:

8. Оучитель повиненъ подлугъ околичности предмету южъ домагатися отъ оучи'овъ словного запамятаня, южъ спамятаня трести, абы разомъ словну и вещь память свою досконалили. Мае имъ теды казати южъ трестъ оудѣлепои

науки коротко оповѣсти, найважнѣйшу рѣчь з ней въ дому написати и до школы принести, южъ предметъ оуважнѣ розважити и то що въ немъ постережено, коротко оповѣсти, ал'бо мае имъ оповѣдати малѣи гїсторїйки и казати имъ власними словами ихъ повторити. Инного разу маеся домагати, абы оучнѣ поединчїи части з науки Релѣгїи, текста з катехисему, выятки отъ регуль грамматики и правописаня, важныи имена, личбы и т. д. словнѣ выречитовали.

§ 40.

Средки оулатвеня оученя ся на память.

Абы оучи'омъ оулатвити оучен'е ся на память, треба ихъ навчити, якъ мають въ той рѣчи поступити, жебы имъ того оучен'е стало легкимъ. Оучитель теды мае своимъ оучи'омъ радити, абы:

1. Зъ назначеного выдѣлу оучилися одного складу (Satz) по другомъ допути, ажъ зупелнѣ го ся не навчатъ. Ежели першїи складъ добре собѣ въ память впоили, то повинни другого складу ся вчити и якъ скоро го въ памяти затримають, повинни съ першимъ складомъ еще разъ вымовити и такъ при каждомъ наступующимъ складѣ, котрый собѣ въ память вбили, все въ передъ виченыи складу еще разъ вымовити.

2. Абы оучнѣ предметъ, котрого маются вчити, кѣлка разы прочитали, нимъ пѣдутъ спати и абы в лѣжку лежачи прубовали, члѣ бы го въ припадку зъ памяти оуложити могли.

3. Абы тожъ само зрана прубовали, а потомъ заданный выдѣлъ еще разъ прочитали, бо що перед снаг'омъ стараемо ся въ память собѣ впоити, то ся не такъ борзо, якъ в день черезъ новыи выображания с памяти выбѣ, и ежелѣ еще то само подчасъ чуваня розмислитѣ, то жадныи давныи выображания з головы го выбити не потрафятъ.

4. Абы того, що трудно въ память впоити можна, на особномъ свитку написати, бо того, щозмо сами написали, лѣйше оуважаемо, особливѣ, ежелѣ тимъ ся замѣромъ пи-

ше, аби го лѣпше запам'ятати, въ такомъ разѣ оуживаємо до помочи ока, такъ якъ оуха подчасъ голосного читаня.

5. Абы слова и личбы голосою и часто читали, бо ту оуха такъ памяти помагає, якъ и око, вжедѣ стислѣ поединчїи знаки оуважаємо, которынемы собѣ олувкомъ назначили.

6. Абы оутриман'є въ памяти личбъ черезъ того собѣ оулатвляли, жебы разомъ о розмантнхъ рѣчахъ мислити, котрыи еднакову личбу мають, н. п. 60 снопѣвъ 1 копа, — 60 мѣдутъ 1 година — 60 секундъ 1 мѣнута, — 60 крафтцарѣвъ 1 рип'єкїи.

(З оригінального рукопису бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка, одобреного цензурою до друку, що означено на останнім листку: N-о 23. Adm. ad impr. L. den 1. Febr. 838; у цензуру подано 1837 р., як се видно з сигнатур на чолї праці: друкованою ся методика не була).

У. Стан парохіяльних шкіл в бережанськїм деканатї лвівськїй епархїї

в рр. 1843—1849.

Подав

Стефан Томашівський.

1. З деканальної візитації 1841 р.

1. Parochia pag. Poruczyn cum filiali Buszeze: Camera pro reponendis mortuis sub uno tecto cum schola in aedificatu.
2. Parochia pag. Dryszczow cum filiali Urman: Schola parochialis in Dryszczow aedificatur.
3. Parochia pag. Zukow cum filiali Hinowice.
4. Parochia pag. Potutory cum Litatyn: Schola parochialis nulla.
5. Parochia pag. Saranczuki: Schola parochialis in aedificatu.
6. Parochia pag. Łabszyn: Schola parochialis nulla datur.
7. Parochia pag. Bozykow cum Wołoszczyzna.
8. Rybniki pag. cum Kotow.
9. Parochia pag. Byszki cum Potok.
10. Capellania pag. Koropatniki: Schola parochialis nulla datur.
11. Parochia pag. Szybalin cum Baranowka: Schola parochialis nulla datur.
12. Parochia pag. Krzywe.
13. Parochia pag. Kalne cum filiali Szczepanow: Schola parochialis nulla.

14. Capellania pag. Telacze.
15. Parochia pag. Mieczyszców.
16. Capellania pag. Troscianiec: Camera pro rep-
nendis mortuis cum schola parochiali sub uno tecto.
17. Capellania pag. Olchowiec.
18. Parochia appidi Kozowa.
19. Parochia pag. Uwsie: Schola parochialis nulla.
20. Parochia pag. Kozowka.
21. Parochia pag. Dubszcze cum Komarowka.
22. Parochia civitatis Brzeżany.

Ad hujates relationes officiosas ordinationes caes. reg. officii circularis ad respectiva dominia emissae... intuitu aedificandarum scholarum parochialium in Dryszczow, Potutory, Łabszyn, Koropatniki, Szybalin, Kalne, Mieczyszców, Uwsie, Lesniki, dto. 7. IX. 839, Nr. 11338.

Brzeżany die 28 octobris 1842. M. Pawlikow.

2. З деканальної візитації 1843 р.

1. Parochia Brzeżany: a) Schola pro instruenda juventute in Lesniki anno adhuc 833 ob vetustatem lapsa, ideo nova maxime necessaria, praecipue nunc, ubi dexteris curis cooperatoris Lesnicensis Turczyński major eandem frequentare cupientium habetur numerus. б) Schola ad ecclesiam filialem in Posuchow in locum veteris a. 1831 lapsae aedificari incepta adusque non finita.

З ноти деканату до бережанської домінї 21. III. 1844:

Bey der jetzt — 1) Consistorio vorschriftsgemäß vorzulegenden Dekanalvisitation werden nachstehende Mängel in der Brzeżaner Pfarre ersichtlich gemacht, von deren Beseitigung— 1) hiemit freundschaftlich angegangen wird:... B) Bey der Filialkirche in Posuchow:... 2) Das Schulhaus, schon seit mehreren Jahren im Baue, ist bis zu der Zeit noch nicht vollendet worden... C) Bey der Filialkirche in Lesniki:... 2) Das Schulhaus ist noch im Jahre 833 eingestürzt, also ist die Erbauung eines neuen nun desto nothwendiger, als die Zahl der schulbesuchenden Kinder daselbst sich bedeutend vergrößert hatte.

1) Титулярна.

2. Parochia Ceniow: Schola parochialis in statu bono, verum lignum ad calefaciendum necessarium non amplius uti prius suppeditatur.

В реляції до староства 23. III. 1844 додано ще:... daher die Kinder vom Schulbesuchen abgehalten werden.

З реляції деканату до бережанського староства 23. III. 1844:

Bey der in Ceniow pro a. 843 vorgenommenen Dekanalvisitation wurde folgendes gewahrt... 5) Das zum Beheizen des Schulhauses nöthige Holz wird nicht mehr so wie früher von der Herrschaft geliefert, daher also die Kinder von dem Besuchen derselben (!) abgehalten werden. — Kreisamt wird davon pflichtgemäß in Kenntniß gesetzt und das Nöthige in jeder Hinsicht veranlaßen zu wollen unterthänigst ersucht.

3. Capellania Wybodów: Ad calefaciendam scholam necessarium lignum, prout suppeditabatur prius, nunc non suppeditatur.

4. Capellania Plotycza.

5. Capellania Dmuchawiec: Observatum..., quod nulla adsit schola parochialis, dum communitas loci hujus ad sustentandum magistrum scholae trivialis in Kozłow quidquam contribuens in hanc liberos suos pro cujuslibet posse et velle mittit.

6. Parochia Poruczyn cum Buszcze.

7. Parochia Dryszczów cum Urmań: Detectum, quod... tam in Dryszczów quam in Urmań schola parochialis cum juventute non visitetur; in Dryszczow quidem juxta effata communitatis propter defectum docentis, qui tamen sustentari posset ab ipsa communitate, si solummodo detur; in Urmań autem etiam juxta effata parochianorum ob incuriam parochi et cantoris ecclesiastici.

З порученя деканату урманському парохви Ів. Шиткови 25. III. 1844:

Injungitur itaque R. V., ut votis communitatis Dryszczowiensis satisfaciendo habilem docentem, de facultatibus libere ad id contribuentis communitatis sustentandum, eligat, suscipiat, muneri suo applicet, sibi ipsi non minus ac etiam cantori ecclesiastico in Urmań majorem favorem in docendo inculcet verbo, ut abhinc sub vigili oculo suo in utraque lo-

calitate sollertius quam hucusque institutionem juventutis moderando eidem pro viribus zelo veri pastoris praesit.

8. Parochia Byszki: Apparuit..., quod schola parochialis ob vetustatem ruinam ninetur et perangusta sit.

З реляції до староства 25. III. 1844:

Das dortige Schulhaus zu eng sey und überdieß noch mit Einsturz drohe... Dieses nun als Ergebniß der Dekanals-visitatio wird — gehorsamst berichtet und Wohlselbes zugleich unterthängst angegangen... im Grunde h. Gubernial-Dekrets vom 18 July 843, Z. 36074 die Herrschaft zur Erbauung einer neuen geräumigen Pfarrschule gnädigst verhalten zu wollen.

9. Capellania Koropatniki: Schola parochialis a. 1842: ob vetustatem lapsa, quare nova necessaria.

Реляція до староства як више.

10. Parochia Koniechi.

11. Parochia Augustówka cum Foroscice: Prodiit, quod... in Choroscice neque schola ad instruendam juventutem inveniatur; in localitate Augustówka autem habitatio cantoris instruendae juventuti inserviat, quae tamen ipsa et in stato malo et perangusta est.

Подібно в реляції до староства 26. III. 1844.

12. Parochia Płaucza wielka cum Płaucza mała, Krasne et Glinna: Patuit, quod... schola parochialis in Glinna nulla, in reliquis adsit quidem, ubique tamen perangusta et in statu malo.

Подібно в реляції до староства 26. III. 1844.

13. Parochia Kozłów cum Pokropiwna: Observatum..., quod hic loci propter existentem scholam trivialem nulla detur parochialis.

14. Parochia Horodyszeze cum Słobodka: Schola parochialis in aedificatu (jam finita aedificatio die 9-a aug. 1844).

15. Parochia Budyłow cum Medowa et Wymysłówka: Prodiit, quod... schola parochialis perexigua, tenebrosa, vetustate aliquantum desolata, novae aedificandae necessitatem inducat.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

16. Capellania Taurów: Visitatio docuit, quod... schola parochialis nulla detur, domicilium cantoris autem, quod interea vices scholae supplet, angustum sit et tenebrosum.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

17. Capellania Złoczówka cum Kaplińce: Schola parochialis ruinam minatur.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

18. Parochia Kozowa cum Helenkow, Teofirówka et Wiktorówka.

19. Parochia Kozówka: Observatum, quod... schola parochialis ruinam proximam minetur.

Подібно в реляції до староства 28. III. 1844.

20. Parochia Dubszcze: Patuit, quod... schola parochialis in statu pessimo versetur, quare nova aedificanda esset.

Подібно в реляції до староства 28. III. 1844.

21. Parochia Krzywe: Patuit..., scholam parochialem a juventute raro frequentari, cum a praesente d. collatore ab a. 1842 lignum ad calefaciendum necessarium non suppeditetur, licet ab antecessoribus ejus suppeditaretur.

Подібно в реляції до староства 29. III. 1844.

22. Parochia Szybalin et Baranówka: Observatum, quod... schola parochialis angusta, insuper ruinae sit proxima, nova nondum aedificata, cum fine 841 aedificanda erat.

З реляції деканату до староства 29. III. 1844:

Dasselbe (що і про трупарню) gilt auch von der Pfarrschule, deren Aufstellung mittelst Verordnung vom 2. III. 839, Z. 3190 aufgetragen wurde, jedoch fruchtlos.

23. Parochia Żukow cum Hinowice et Szumlany.

24. Parochia Łabszyn: Patuit..., nullam existere scholam parochialem.

Подібно в реляції до староства 29. III. 1844.

25. Parochia Potutory cum Litatyn: Observatum est..., nullam adesse scholam parochialem.

Подібно в реляції до староства 30. III. 1844.

26. Parochia Mieczyszezew: Schola parochialis nulla datur.

З реляції деканату до консисторії 30. III. 1844:

Schola parochialis nulla datur non obstantibus dispositionibus circularibus dd. 11. 1841, Nr. 12478 et 13. IX. 1842, Nr. 69 sch.; benigna consistorii interventio dd. 6. IX. 843, Nr. 525 sch. provocavit quidem recentissimam hoc in puncto emanatam ordinationem c. r. officii circ. dd. 6. XI. 1843, Nr. 15209, hac tamen etiam in cassum abiit neque curam ultro gerit dominium scholae aedificandae.

Подібно й у реляції до староства 30 III. 1844.

27. Capellania Olchowice.

Brzeżanii die 29 aprilis 1844.

3. *З деканальної візитації 1844/5 р.*

1. Бережани.

2. Ценів з Олесином (26. VI. 1844): Lignum pro calefacienda schola parochiali necessarium non ut prius supeditatur [An das dominium deßwegen kreisämtl. Auftrag 18. V. Z. 6064].

3. Вибудів (27. VI).

4. Будилів з Медовою і Вимислівкою (28. VI): Schola parochialis perexigua, tenebrosa jamque desolata, novae aedificandae necessitatem inducit. [В реляції до староства додано ще: es ermangelt auch am nöthigen Beheizungsmateriale]... Quoad scholam parochialem, 3-a vice adhuc sub die 7. IX. 844, Nr. 40 sch. cum provocatione ad piores relationes apud c. r. officium circ. intercedebatur, tumque demum sub die 5. X. 844, Nr. 13816 aedificatio scholae parochialis stante pede suscipienda demandata existit, hocque in puncto etiam ad hujates relationes altera sub die 16. I. a. c. Nr. 363 intuitu praeparandorum materialium, et tertia quoque sub die 25. II. a. c. Nr. 2529 intuitu destinandi domus pro interimali juventutis parochialis congregatione exiit dispositio circularis, quarum omnium effectus (ob defectum relationis ex parte officii parochialis) ignotus est hujati officio decanali.

5. Таурів (28. VI): Schola parochialis nulla datur. ...Exiit dispositio circularis d. 18. V. 844 Nr. 6064 pro aedificanda nova schola parochiali ad diem ultimam octobris 845.

6. Плотича (29. VI): Camera pro reponendis mortuis et schola parochialis simul existant, quare necessitas camerae separatae aedificandae.

Подібно в ноті до домінії 6. VII. 1844.

7. Куропатники з Сеньковом (2. VII): Nulla schola parochialis... Dispositio circularis pro aedificanda ad ultimam oct. a. c.

8. Бишки з Потоком (3. VII): Nulla schola parochialis... Exiit dispositio etc. (як вище).

9. Конюхи (4. VII).

10. Августівка з Хоростцем і Хоробровом (5. VII): [In Augustowka das Schulhaus eng und finster; Termin bis Ende oktober 845]. In ambabus localitatibus nullae scholae parochiales... Quod scholam parochialem in Chorosciec adinet, ad relationem iteratam d. 12 ju lii 844 Nr. 299 c. r. officium circ. indorsativa resolutione d. 29. VIII. 844, Nr. 9970 obstabat primo demandandae aedificationi ejusdem ex eo, quod videlicet dominium pro suscipienda scholae aedificatione in localitate affiliata, uti est pagus Chorosciec, amicabilem quidem modo aggredi, nullatenus autem cogi possit nec debeat; ad repetitas tamen intercessiones hujates d. 7. IX tum 26. X. 844 Nr. 41 et 55, quibus exhibebatur, prius jam hoc in loco adfuisse scholam parochialem, stante qua circumstantia juxta normale c. r. gubernii d. 18 julii 843 Z. 36074 dominium pro sustinenda novae scholae aedificatione licet in filiali etiam localitate mediis coactis quoque adurgeri possit cum praecipue via amicabilem raro felicem habet successum, nam juxta relationem officii parochialis d. 25 oct. 844, Nr. 93, etsi hic etiam adtentata prospere efflueret...¹⁾ necessitatem aedificii talis scholastici hoc in loco maximam, praenivibus hiemis tempore omnem aditum tenebrae juventuti ad ecclesiam, intra pagum paulisper in colli sitam, praeccludentibus; locum denique ipsum ad alium patronum pertineat quam parochialis in Augustowka. C. r. officium circ. sub die 16. XI. 844, Nr. 15444, novae observato hoc rursus sub 4. I, Nr. 363 demandare tandem dignatum est, quatenus respectivum dominium Glinna una cum administratore locali domum quandam pro congreganda interim juven-

¹⁾ Не чинкі два слова.

tute parochiali in Chorosciec eligant et destinent, intuitu ipsius aedificationis scholae autem nihil adhuc dispositum fuit.

З реляції деканату до староства 16. VII. 1844:

Bey der neulichst in Augustowka am 5 d. M. vorgenommenen Dekanalvisitation wurde unter anderen zu Protokolle gegeben, daß in der einverleibten Ortschaft Chorosciec jetzt kein Schulhaus bestehe, indem das alte noch vor einigen Jahren daselbst zusammenstürzte. Da nun dieser Gegenstand noch unter 26. III l. J., Z. 168 — vorgelegt, in den dem Dekanatsamte vom Wohlselben unlängst zugeschickten Dekanalvisitations-Erledigungen keinen Bescheid für sich findet, die eingeschärften Verordnungen aber in Hinsicht der Verbreitung des Schulwesens keine Verzögerung der Geschäfte in dieser Angelegenheit lassen: so wagt Gehorsamstgefertigter etc...

11. Плауча велика з Плаучою малою, Глинною і Красною (8. VIII): Nulla et in Plaucza w. et in Plaucza m. (et in Glinna) datur schola parochialis... Intuitu novae aedificandae in Plaucza w. et Plaucza m. in termino ad ultimam sept. et oct. a. c. demandatum extitit... Intuitu scholae parochialis in Glinna statim post assumptam visitationem sub 24. VIII. 844, Nr. 368, tunc sub 26. III a. c. Nr. 17, tandem in totali resolutione integrae visitationis sub die 9 h. m. Nr. 21 intercedebatur et dispositio desuper expectatur. [Sämmtliche Pfarrgemeinden äußerten sich das jährliche Einkommen aus den Przenten von Getreidelieferungsobligationen für die Erhaltung des Schullehrers abzutreten, daher eine Trivialschule hier zu errichten möglich wäre].

З реляції деканату до староства 24. VIII. 1844:

Es hat sich... gezeigt, daß... in Glinna keine Pfarrschule bestehe, zu dessen Erhebung um den gnädigen Auftrag — unter 26. III l. J., Z. 269 ohne Bescheid angegangen wurde.

Порученє парохви Петрови Бобовчакови:

Da bey der am 8 d. M. in Plaucza vorgenommenen Dekanalvisitation sämtliche Gemeinden dieses Pfarrbezirkes sich geäußert haben zur Erhaltung eines ordentlichen Schullehrers ihr jährliches Einkommen aus den Przenten von Getreidelieferungsobligationen abzutreten, ja die Anwesenden sogar

ihren Wunsch in der dazu eigends aufgesetzten Deklarationsurkunde thls eingenständig, thls mit bloßer Beyfügung des h. Kreuzes unterschrieben: haben Sie nun dabey ganz vorschriftsgemäß zu handeln, nach vorläufiger Zusammenrufung einzelner Gemeinden, daß genaue Vorstellung des Guten und Nützlichen einer Schulanstalt Ihre Pfarrgenossen dahin zu stimmen trachten, daß den ausgesprochenen Wunsch auch wenigstens $\frac{2}{3}$ von jeder Gemeinde unterschreiben. Ist dieses bewirkt, so hat die Einsendung solcher mit den nöthigen Unterschriften versehenen Urkunde an die hierortige S. D. A. unverzüglich zu geschehen, die es sich dann zur Pflicht machen wird, dieselben mit dem gehörigen Stämpel zu versehen und ungesäumt dem — Consistorio zur weiteren Bestimmung mittelst gutachtlichen Berichtes vorzulegen.

12. Золочівка з Каплинцями (7. VIII): In ambabus localitatibus desunt scholae parochiales... Exiit dispositio circ. intuitu aedificandae ad ultimam oct. in Zloczowka.

13. Кізілів з Покропивною (9. VIII): In Pokropiwna nulla schola parochialis [die alte Residenz daselbst, dazu bestimmt und verwendet, stürzt zusammen]. Parocho sub 7. IX. 844, Nr. 369 significatum, quatenus... amicabilem apud dominium intercedat... juxta resolutionem circ. d. 29. VIII, 844, Nr. 9970 intuitu scholae parochialis in Chorosciec quidem emanatam, vigore tenoris tamen sui hic etiam applicabilem, pro aedificanda schola in localitate affiliata mediis coactivis coërceri nequeat, — retulitque ad hoc sub 3. I a. c. in sequella factae occasionis interventionis anno currente adhuc ex parte loci domini intuitu amovendae hujusce incommoditatis necessaria suscipienda fore.

Порученє деканату парохви Льву Польовому 7. IX. 1844:

Da es sich bey der in Kozlow am 9 v. M. vorgenommenen Dekanalvisitation gezeigt hat, daß in der Filiale Pokropiwna kein Schulhaus bestehe und selbst das dieses vertretende Pfarrhaus zusemmenstürzte: so haben Sie Ihrerseits das betreffende Dominium im gütlichen Wege anzugehen, daß es zur Versammlung der Jugend allwo ein Haus bestimmt, indem die S. D.-Aufsicht nicht in der Lage ist, bey dem Umstande, daß Pokropiwna als Filiale zu Kozlow gehört, wo über-

dieß eine Trivialschule sich befindet, laut dem neuesten hie-
amts angelangten kreisämtlichen Indorsat-Bescheide vom 29.
VIII. d. J., Z. 9970 weder um die Erbauung eines Schulhauses,
noch einer pfarrlichen Residenz daselbst jemanden anzu-
sprechen.

14. Дмухавець (9. VIII).

15. Городище зі Слобідкою (9. VIII).

16. Мечищів (24. I. 1845): Schola parochialis nondum
aedificata neque aedificari coepta, omnesque hoc in puncto
emanatae ordinationes circulares in cassum abierunt.

З реяції до староства 25. I. 1844:

Es besteht noch kein Schulhaus, ohngeachtet aller frü-
heren und auch der Verordnung vom 6. XI. 843, Z. 15209...
Kreisamt volle demnach gütigst die in seinem Wirkungs-
kreise stehenden kräftigen Executions-Mittel anwenden, um
das äußerst unfolgsame Dominium doch einmahl zur nöthigen
Ordnung zu bringen.

17. Потуртори з Литятином і Жовнівкою (3.
II): Nulla schola parochialis in Potutory; deest etiam in Lita-
tyn, cum adhuc existens collaberetur... Exiit dispositio etc...
Intuitu scholae in Litatym aedificandae sub 9 h. m. Nr. 21
apud c. r. officium circ. intercedebatur.

18. Криве з Йосифівкою (4. II): Lignum pro ca-
lefacienda schola a d. collatore denegatur. [Die Verhandlung
in dieser Angelegenheit ist noch im Zuge].

19. Козова з Викторівкою, Теофіпількою
і Геленковом (5. II): [Es befindet sich keine Pfarrschule,
wohl aber eine Trivialschule r. l.].

20. Козівка (5. II): Nulla datur schola parochialis...
Relatio provocavit dispositionem circ. etc. [Die Schule erst im
Baue].

21. Дібще з Комарівкою (6. II): Nulla datur schola
parochialis; terminus ad ultiman oct. etc. [Die Gemeinde äuß-
erte sich ihr Einkommen von den Obligationen auf den Un-
terhalt eines Triviallehrers zu verwenden, und die Ausferti-
gung einer Deklarationsurkunde dafür wurde schon mündlich
bey der Dekanalvisitation dem Pfarrer anempfohlen; übrigens
soll sich auch dafür besonders das Kreisamt selbst verwen-
den. Jedoch eine Erinnerung an den Pfarrer].

22. Шибалин з Баранівкою (7. II): Nulla datur
schola parochialis; relatio provocavit dispositionem etc. [Wohl
aber werden darauf die Materialien vorbereitet].

23. Лапшин (19. II): Nulla datur schola parochialis;
exiit dispositio circ. etc.

24. Жуків з Гинювчями і Шумлянами
(20. II).

25. Поручин з Біщем (20. II): [Das Schulhaus ist
seit 841 noch nicht völlig erbaut, aber auf einem Hügel, der
nach der Ansicht des Pfarrers sehr anzugänglich ist].

З порученя деканату парохви Йос. Макогонському 4.
III. 1845:

Wäre die angegebene Unbequemlichkeit für die schul-
besuchende Jugend auch wirklich groß, so könnte allerdings
dem Dominio angerathet werden, dieß Haus für eine Todten-
kammer zu bestimmen und dafür an einem bequemen Platze
die Pfarrschule zu erbauen.

26. Дрищів з Урманем (21. II).

27. Вільховець.

Загальне справозданє декана до староства 9. IV. 1845:
Bericht an das k. k. Kreisamt in Hinsicht auf die Pfarr-
schulen:

1. G. Poruczyn — das Schulhaus, seit 841 im Bau, ist
noch nicht völlig erbaut worden.

2. Mit k. k. kreisämtl.-Erlaße v. 18. May 844 Z. 6064 wurde
der Bau neuer Schulhäuser in Taurów, Lapszyn, Szybalin, Po-
tutory, Koropatniki, Dubszcze, Kozówka, Augustowka, Byszki,
Plaucza wielka, Plaucza mala und Zloczówka bis Ende Oktober
845 angeordnet; ist daher bis dahin noch abzuwarten, nur
was die Zufuhr der Baumaterialien anbelangt, kann wegen
nicht anlangenden Berichten der Curaten noch nicht angege-
ben werden. In Horodyszcze ist gemäß obiger Verordnung das
Schulhaus bereits beendet worden.

3. In Mieczyszczów wurde unter 6. XI. 843, Z. 15209 der
Bau eines Schulhauses bis August 844 angeordnet; da dieß
aber nicht erfolgte, erging die Verordnung vom 5. X. 844, Z.
13816 wegen Vornahme des Baues einer Pfarrschule auf der
Stelle, dann einstweiler Ausmittlung eines angemessenen Lo-
kals zur Versammlung der Dorfjugend und zwar für Mieczy-

szczów und Budyłów unter Einem; für letztere Ortschaft auch wegen Ausfolgung des nöthigen Beheizungsmaterials für die Schule. Nun aber gibt hinsichtlich des für Mieczyszców angeordneten der besondere Bericht aus der Dekanalvisitation vom 25. II. I. J. Z. 34 einen gehörigen Aufschluß, und man erwartet nur die Erledigung dessen; für Budyłów erging noch unter 16. I. I. J. Z. 363 wegen sogleicher Vorbereitung der Baumaterialien, dann neuerdings unter 25. II. I. J. Z. 2529 wegen Ausmittlung des Locales zur einstweilen Versammlung der Jugend eine h. kreisamtl. Verordnung, deren Erfolg jedoch erst nach vorläufiger pfarrlicher Anzeige von hieramts angegeben werden wird.

4. In Betreff des Schulhauses in Glinna wurde mittelst besonderen Berichtes aus der Dekanalvisitation noch unter 24. VIII. 844, Z. 368, hinsichtlich der Anstände von Seiten der dortigen Herrschaft in der Ertheilung selbst des nothwendigsten Religionsunterrichtes unter 7. IX. 844, Z. 39, und in Hinsicht der bey der ortigen Angelegenheit neulichst unter 26. III. I. J. Z. 17, bey — te eingeschritten, dessen gnädige Bestimmung über die fraglichen punkte nun noch erwartet wird.

5. In Krzywe wird das Brennholz zur Beheizung der Schule verweigert, darüber ist die Verhandlung im Zuge und man ersucht dabey nur um den gütigen Bescheid über hierortige Anzeige v. 10. II. I. J. Z. 12 zu der schätzbaren Aufforderung v. 25. I. I. J. 17617.

6. In Litatyn besteht für jetzt keine Pfarrschule. Wohl ist dieß nur eine Filiale von Potutory, gehört jedoch einem andern Grundherrn; es bestand auch da vordem ein Schulhaus, das vor Alter zusammenstürzte und die Dorfjugend kann so leicht wegen dem steilen, fast immer kothigen Litatynyer Berge, dann wegen dem großen Walde, welcher besonders zur Winterszeit nicht ohne Gefahr für das zarte Leben der Kinder durchpassiert werden könnte, oder wenigstens Furcht einjagen würde, zum fleißigen Besuche der Pfarrschule in dem Mutterorte Potutory verhalten werden, so daß also in Litatyn der Bau eines eigenen Schulhauses aufgetragen werden könnte, weßentwegen man auch dießseits einen bittlichen Antrag zu machen nicht unterlaßen zu müssen glaubt...

Brzeżan, am 9 April 845.

4. *Розпорядок бережанського староства в справі будови нових парохіяльних шкіл. 17 мая 1845.*

An das Brzezaner g. kth. Bezirksdekanat.

Zur sogleichen Vornahme des unterm 18 Mai v. J., Z. 6064 angeordneten Baues neuer Pfarrschulhäuser bei den g. kth. Kirchen in Augustówka, Dubszcze, Kozowka, Koropatniki, Szybalin, Potutory, Łapszyn, Buszki, Taurow, Plauca wielka, Złoczówka und Budyłów, wegen Nachweisung über die geschehene Ausmittlung eines Locales zur Ertheilung des Unterrichtes in Glinna und Budyłów binnen 3 Tagen, zur Ausmittlung eines Schullocales in Litatyn binnen 8 Tagen, endlich zur Beendigung des Schulhausbaues in Poruczyn bis Ende Juni I. J. sind die betreffenden Dominiën unter einem verhalten worden. Wegen Herstellung der Schulhäuser in Plauca mała und Mieczyszców wurde das Nöthige bereits eingeleitet und das Dekanat von dem Verfügten unterm 7 Mai I. J., Z. 5773 in Kenntniß gesetzt. Dieß über den Bericht vom 9 April I. J., Zahl 21.

Brzeżan am 17 Mai 1845. Werner.

5. *З деканальної візитації 1845 і 1846 рр.*

1. Бережанн.

2. Августівка з Хоростцем і Хоробровом (11. VIII. 1845); Das Schulhaus ist noch nicht erbaut worden, nur die Materialien zum Theile zugeführt.

Подібно в порученю деканату парохови 29. VIII. 1845.

3. Ценів з Одесем (15. IX).

4. Вибудів (16. IX).

5. Будилів з Медовою і Вимислівкою (17. IX).

З порученя парохови Фр. Балкови 25. IX. 1845:

In theilweiser Erledigung des Visitationsprotokolls wird Ihnen bedeutet, daß Ihrerseits in einem besonderen Berichte mit Berufung auf den Indorsatauftrag des hierortigen S. D. A. vom 30. V. I. J. Z. 34 die Nothwendigkeit einer Ausbesserung und Einrichtung der Schulhauses, und daß diese vom Dominium bis jetzt unterlassen wurde, gleich nach Empfang

dieser Amtsschrift dargethan werde, weil dieser Gegenstand anderwärts begonnen, auf die gehörige Art weiter verfolgt und zu Stande gebracht werden solle.

6. Таурів (17. IX): [Nulla datur schola parochialis. Negotium absolvitur relationibus iteratis movente curato c. r. offo circ. antepositis, quarum eventus, in specie intuitu sero adurgendi dominii ad suscipiendum scholae aedificatum, ad hucdum ignotus expectatur].

З порученя таурівському капелянови Анд. Краснькому 25. IX. 1845:

Ihre Bemerkung in der kanonischen Beantwortung ad II (справа школи), alsob die dortige Pfarrschule eng, mit Einsturz drohend und zum Besuche der Jugend keineswegs geeignet wäre, wird darinnen berichtet, daß lieber ihm angegeben werden sollte, ob und wie weit der Bau des neuen Schulhauses in Taurów vorwärtsgeschritten ist, da dessen Beendigung mit letztem October l. J. laut hierortigen Intimate vom 10. VII. 844, Z. 15 durch den kk. kreisämtlichen Erlaß vom 18. V. 844, Z. 6064 bestimmt und fortgesetzt wurde, was also umständlich mittelst Berichtes an die S. D. A. verzuglos zu geschehen hat; es sey auch dem betreffenden dominium die Herannahung dieses Baulermins vorerst in Erinnerung zu bringen und nach Verlauf desselben von dem Ausgange der kk. kreisämtlichen Verordnung und Ihrer eigenen Verwendung dafür unausweichlich wahr zu berichten.

7. Кізлів з Покропивною (18. IX).

8. Дмухавець (18. IX).

9. Городище з Слобідкою (18. IX): Die Jugend besucht sehr selten die sonntägigen Katechisationen, fast niemals die Schule.

З порученя городиському капелянови Анд. Сохаському 27. IX. 1845:

In einstweiler Erledigung des Visitationsprotokolls der Kapellaney Horodyszcze vom 18 d. M. wird Ihnen bedeutet, der Umstand, daß die Jugend nur äußerst selten die sonntags und feiertägigen Katechisationen, und fast niemals die Schule besuche, müsse allerdings Ihrer tadelswerthen Vergeßlichkeit, den Pflichten eines Seelsorgers in jeder Hinsicht genau zu entsprechen, zugeschrieben werden, und gebe somit ein hin-

längliches Zeugniß Ihrer geringen Verwendung für das geistige Wohl der untergeordneten Pfarrlinge ab. Es hätte ja bald nach wahrgenommener Lauigkeit der Eltern, ihre Kinder auf die Kirchencatechesen und in die Schule ordentlich und gesetzmäßig zu schicken und nach vorausgegangenen Ermahnung von der Kanzel Ihrerseits ein Namens-Verzeichniß deren pflichtvergesslichen Pfarrkinder dem betreffenden Dominium zur weiteren Amtshandlung vorgelegt und nicht, wie es gerade geschah, sorgenlos ohne sich immindesten darum zu bekümmern der kommende Visitations-Termin abgewartet werden solle; daher man bey ernsthafter Ausstellung dieses Ihres Vorgehens, die auf obige Weise gedeutete Verwendung an das Dominium unter Gewissenspflicht Ihnen hiemit einzubinden und Sie dabey zu beauftragen erachtet, nach dem diesenwegs etwa mißlungenen Schrittverfahren hiemit ohne allen Verzug berichtlich anher einzukommen.

10. Плотича (19. IX): Die Todterkammer, den h. Vorschriften zuwider, besteht unter einer Bedachung mit der Pfarrschule, davon die Anzeige unter 8. IV. l. J. Z. 162 ad 3 ohne allen Bescheid.

З реляції декана до староства 27. IX. 1845:

Dann besteht auch die Todtenkammer den h. Vorschriften zuwider unter einer Bedachung mit der pfarrschule, dürfte also anderwärts hergerichtet werden, es erging jedoch dessentwillen keine Anordnung.

11. Куропатники (23. IX): Es befindet sich kein Schulhaus; Termin zu dessen Aufbauung bis Ende October 845.

З порученя деканату капелянови Петрови Добрянському 6. X. 845:

In einstweiler Erledigung der Visitationsprotokolls der kapellaney Koropatniki vom 23 v. M. wird Ihnen Nachstehendes bedeutet: der Umstand, daß die Jugend nur in geringer Anzahl die Kirchencatechesen und die Pfarrschule besuche, wie auch daß dieselbe während der Visitation zur Prüfung nicht erschienen sey, müße Ihrer Fahrlässigkeit und tadelswerthen Sorglosigkeit einerseits, andererseits auch Ihrer Unfolgsamkeit den hohen Aufträgen, zugeschrieben werden, insofern bey einem ähnlichen Falle nach der vorjährigen De-

kanalvisitation Ihnen unter 12. VII. 844, Z. 296 jene Vergeßlichkeit, den seelsorgischen Obliegenheiten genau und jederzeit nachzukommen, schon einmahl ausgestellt wurde. Sie doch jetzt wieder dasselbe zum Vorschein kommen ließen und die hierortige Verordnung von 23. VI. 844, Z. 274 gar nicht berichten zu wollen thätlich darthueten. Daher ist zur Gutstellung dieses Fehltrittes, um wenigstens dessen weiteren unangenehmen Folgen vorzubeugen, alsogleich ein Namensverzeichnis derjenigen pflichtvergeßlichen Pfarrkinder dem Dominio zur Amtshandlung vorzulegen, die den Besuch der Kirchenkatechesen und der Pfarrschule unterließen, und dann unwidersprechlich noch in diesem Jahre anher zu berichten, welchen Ausgang diese Verwendung genommen und ob hiedurch der oftgenannte zahlreichere Besuch wirklich auch erzielt wurde.

12. Коњухи (24. IX).

13. Бишквиз Потоком (25. IX): Es befindet sich keine Pfarrschule; Termin zu dereren Ebauung bis Ende Oktober 845. Die Jugend besucht in geringer Anzahl die Kirchenkatechisationen und die Schule, weil die Eltern lau sind, diese dahin zu schicken.

З донесеня до староства 6. X. 845:

Bey den in Byszki für das Jahr 845 vorgenommenen Dekanalvisitation hat sich Gefertigter die Überzeugung verschafft, daß das dortige Dominium ohngeachtet vieler vorausgegangenen Aufträge weder den Leichenhof neu hergerichtet, noch in Hinsicht der Erbauung einer Pfarrschule, deren Bau-termin mit Ende l. M. verstreicht, was vorgenommen habe... Hievon — te hiemit besonders berichtend, wird um die weitere gnädige Verfügung und Vornahme strengerer executiven Mittel gegen das schultragende Dominium in Unterthänigkeit gebeten.

З порученя деканату бишківському парохви Ів. Яримовичеви:

In einstweiler Erledigung des Visitationsprotokolls der Pfarre Byszki vom 25 v. M. wird Ihnen bedeutet: Befremdend erchien es allerdings, daß Sie das vorschriftswidrige Ausbleiben der unterrichtsfähigen Jugend von den Kirchenkatechesen und aus der Schule, bey Ihrer sonst nicht üblen

Verwendung für das Pfarrwesen, bis zu der Dekanavalsitation immer fortbestehen ließen, statt daß bald nach wahrgenommenen Laugigkeit der Eltern, ihre Kinder auf die Kirchenkatechesen und in die Schulen ordentlich zu schicken, und nach vorangegangener väterlicher aber fruchtloser Ermahnung von der Kanzel ein Namensverzeichnis ihrer pflichtvergeßlichen Pfarrkinder dem betreffenden Dominio zur weiteren diesfälligen Amtshandlung hätte vorgelegt werden sollen, was zur Vermeidung jeder Unannehmlichkeit nunmehr desto sicherer und ohne Verzug zu geschehen hat.

14. Потурориз Лятатином (29. IX): Es besteht kein Schulhaus in Potutory; Termin bis Ende Oktober l. J. — Es besteht auch kein Schulhaus in Litatyn; Bestimmung des Schullocalus binnen 8 Tagen laut k. kreisamtl. Verordnung vom 17. V. l. J., Z. 5409.

З попи деканату до бережанської домінії 5. X. 845:

Da bey der am 29 v. M. in der Pfarre Potutory vorgenommenen Dekanalvisitation man sich die Überzeugung verschaffte, daß... der Bau des Schulhauses in Potutory keineswegs besorgt wurde und die mit k. kreisämtlichen Erläßen von 14 und 18. V. 844, ZZ. 5491 und 6064 festgesetzten Baufristen bald auch schon verstreichen sollen; so ersucht man — Dominium diese Baulichkeiten nunmehr mit Beschleunigung bewerkstelligen und die angehoffte Willfähigkeiten hiezu erklären oder aber die etwa dabey obwaltenden Anstände in der Erwidungsschrift gefälligst bekanntgeben zu wollen.

З порученя потурорському парохви Евр. Громовичеви:

In einstweiler Erledigung etc... wird Ihnen bedeutet: ...Endlich auch in Betreff dessen, ob denn auch in Litatyn laut k. kreisamtl. Verordnung vom 17. V. l. J. ein Schulocale zur Versammlung der Dorfjugend bestimmt und verwendet werde, zur hierortigen Forderung von 15. VI. l. J. Z. 35, unverzüglich anher zu berichten, da man sich lediglich mit dem nicht begnügen könne, daß in Litatyn das Nichtvorhandenseyn eines Schulhauses in der kanonischen Beantwortung aufgemerkt erscheine.

15. Криве (30. IX): In der Pfarrschule ist der Heizofen eingestürzt und das Dominium um Aufstellung eines neuen Heizofens im vorigen Frühjahre ämtlich angegangen willfahrte dem Gesuche nicht.

З поручення парохви Якову Польовому 6. X. 845:

Was die neue Bedachung der Wirtschaftsgebäude und die Aufstellung eines neuen Heizofens im Schulhause anbelangt, derentwillen der — Pfarrer im verfloßenen Frühjahre bey dem Dominio fruchtlos eingeschritten seyn sollte, wäre das frägliche Einschreiten nochmahl zu erneuern und dessen Ausgang mit Angabe des Dattum und Nr. des eingeleiteten Amtsverfahrens sodann mit Beginn l. J. zur hierortigen Kunde zu bringen.

16. Козова (1. X).

17. Козівка (2. X): Die Schule noch im Baue; Termin bis Ende Oktober l. J.; zu erinnern.

З ноти деканату до бережанської доминії 8. X. 845:

Da bey der etc... man sich die Überzeugung verschaffte, daß... auch das Schulhaus zum Theile nur erst aufgeführt wurde, so wird unter freundlicher Erinnerung des mit Ende l. M. zur Beendigung des Baues eines neuen Schulhauses in Kozówka laut k. kreisämtl. Verordnung vom 18. V. 844, Z. 6064 bestimmten, nun herannahenden Termins — Dominium zugleich hiemit ersucht etc.

18. Дібще з Комарівкою (3. X): Es befindet sich kein Schulhaus; Termin bis Ende Oktober l. J., das Materiale bestimmt, nicht zugeführt.

З ноти до бережанської доминії 8. X. 845:

Es hat sich bey der etc... gezeigt, daß zu dem gemäß k. kreisämtl. Auftrage von 18. V. 844, Z. 6064 neu aufzubauende Schulhause nur die Materialien bestimmt, nicht aber auch zugeführt wurden, der Bau selbst also nicht unternommen wurde, ohngeachtet der Termin zu dessen Beendigung mit l. M. bereits dahinfließen soll... Indem man nun hievon — Dominium dienstgemäß verständigt, ersucht man unter Einem dahinwirken zu wollen, damit der Bau des Schulhauses nach Thunlichkeit unternommen, von der Willfährigkeit dazu das Dekanatsamt in Kenntniß gesetzt werden.

19. Шибалин з Баранівкою (4. X): Keine Pfarrschule; Termin mit Ende l. M.

З ноти до бережанської доминії 8. X. 845:

Es hat sich bey der etc... gezeigt, daß zu einem neuen Schulhause nur die Materialien zugeführt, in Hinsicht des

Baues selbst aber nichts unternommen wurde, der Baetermin also mit Ende l. M. fruchtlos verstreichen solle... — Dominium wolle also die genannten Baulichkeiten nur sogewissen besorgen, als deren Termin theils schon verstrichen, theils auch bald fruchtlos verstreichen müßte, und wenn nicht gesonnen wäre bey der angehofften Willfährigkeit der gerechten Forderung zu entsprechen, derley Gegenstände dem kk. Kreisamte vorzubringen.

20. Мечниців (18. VI. 1846): Das Schulhaus ist noch nicht völlig aufgebaut, fehlt noch die Seitenverklätschung mit Leim von Außen; also nicht bewerkstelligt, was nach dem Dom.-Berichte von 21. X. 845 Nr. 708 mit dem verfloßenen Frühjahre bewerkstelligt werden sollte.

З донесеня управи деканату до староства, 14. X. 1846:

Aus der am 18 Juny l. J. in der Pfarre Mieczyszców vorgenommenen Dekanalvisitation kommt hervor, daß... das Schulhaus durch die Verklätschung der Seiten mit Leim von Außen, was vom Dominio noch in verfloßenem Frühjahre zu bewirken zugesichert wurde, dann durch ordentliche innere Einrichtung in den zweckdienlichen Stand zu bringen von Nöthen wäre, ja dieß auch um so mehr, als in Mieczyszców der Lehrersunterhalt sichergestellt und hoffentlich daselbst ein Trivialschulunterricht im Kurzen eingeführt werden sollte.

21. Плауча велика з Плаучою малою, Глинною і Красною: Schola parochialis in Plaucza wielka et Plaucza mala nova ut aedificetur necesse est... Nil quidquam valuerat c. r. circularis dispositio d. 2. IV. 845, Nr. 3425, commissionis autem localis sub die 11. VII. 845, Nr. 8402 demandatae resultatum decanatu notificatum non fuerat, quare desuper quaestionabatur sub die 24. V. 847, Nr. 36.

22. Жуків з Гинювичами і Шумлянами.

23. Лашиць.

24. Поручин з Біщем: Schola parochialis diu jam aedificari coepta, nondum penitus finita.

25. Дршців з Урманем.

26. Золочівка з Каплинцями: In neutra localitate dantur... scholae parochiales.

27. Вільховець.

Загальне справозданє деканату до староства 24. V. 1847.

Nach der bereits beendigten Dekanal-Visitation für die Jahre 845 und 846, in gänzlicher Erledigung sämtlicher Visitationsprotokolle, in Sinne einer hohen k. Kreisämtlichen Verordnung, womit die Gegenstände aus der Visitation nach ihren besonderen Cathegorien auch jederzeit zur Verhandlung besonders vorzubringen angeordnet wurde, in Hinsicht auf die Pfarrschulen im gesammten g. k. Brzezaner Schuldistrikte folgender unterthäniger Bericht erstattet:

1. Der Bau neuer Schulhäuser in Byszki und Mieczyszczów wurde mit k. kreisämtlichen Verordnungen vom 8. I. 846 und 15. I. 847, ZZ. 19512 und 19933, abgesehen auch von den früheren seit Jahren schon erlassenen Aufträgen, eindringlich betrieben und durch bestimmte Termine anberaumt, indessen sind diese erfolglos verstrichen und in der erst benannten Ortschaft wurde nach dem Berichte des betreffenden Pfarramtes vom 17. II. 847, Z. 33 nicht einmahl ein Schullokale zur einstweiliger Versammlung der Lehrjungend ausgemittelt.

2. Auch in Augustówka, Zloczowka und Płauca mała sind die Schulbauetermine langedem ohne Erfolg dahingeflossen. Die dießfalls ergangene Anordnungen sind: vom 17. V. 845; 30. III. 846, 2. IV. 845, ZZ. 5409, 1970 und 3425.

3. In Płotycza besteht bisher die Pfarrschule unter einem Dache mit der Tottenkammer. Man hatte aber grundhältige Ursache auf die Trennung dieser Gebäude und Bauausführung einer neuen Pfarrschule in Płotycza mittelst Bericht vom 17. III. 847, Z. 20 anzutragen, worüber die Entscheidung noch gewärtiget wird.

4. Die Schulbaulichkeit in Płauca wielka ist noch nicht gänzlich zu Stande gebracht. Laut k. kreisämtlicher Indorsatweisung vom 10. XII. 845, Z. 18003 sollte in diesem Gegenstande unterm 11. VII. 845, Z. 8402 eine k. kreisämtliche Erhebung eingeleitet gewesen und das Resultat deren zur Wissenschaft der Schuldistriktsaufsicht gebracht werden, ohne daß dieses, wie immer auch bis jetzt, noch geschehen war.

Was Einem Wohlloblichen kk. Kreisamte zur desto geneigteren dafürstimmung und Anordnung des Nöthigen gehorsamst vorgelegt wird, als das Consistorium der Schuldistrikts-Aufsicht jederzeit und öfters die in Angelegenheit der Schuleinführungen bestehenden allerhöchsten und hohen Vorschriften und Verordnungen in Erinnerung zu bringen pflegt.

Zukow am 25 May 847.

6. З деканальної візитації 1847/8 р.

Протокол в'їзиту деканальної за р. 847 и 848.

1. Капелания З о л о ч о в к а з прилученою визитована 14-го Липця 847: Школ парафіальних в обох селах нема, а дѣти на катехизм слабо бувають посиланѣ. [Szkoła parafialna w Zloczowce jeszcze niewybudowana, brakuje obwalkowania i dalszego wewnętrznego i zewnętrznego urzędzenia. Z tey przyczyny, i że ludzie obojętni w posełaniu dzieci, 4 dzieci tylko stało do examinu i nieco odpowiadało. Na katechizmie chodzą bardzo w małej liczbie, ksiądz nie udawał się do dominium w tym względzie, a rodzicy nie posełają i na katechizmie, są którzy i pacierzu nie umieją dobrze, a syn Łeska Ternowy Pawło lat 9 mający i Otczenasz nie umie, dla czego na ten raz o ukaranie oycy proszono dominium i nakazano, by uczył pacieży, a ksiądz za miesiąc go wyexaminował, czyli już umie, i dalej kontynuować kazal naukę przez diaka i na katechizmie czy bywać będzie, uważał... Zapytany pomocnik nauczyciela Pantaleon Semczyszyn odpowiada: Ksiądz administrator w niedziele i święto katechizuje i nabozenstwo w porządku z nauką i wieczernią odprawia, ale młodzież jak do szkoły tak i na katechizmie mało uczęszcza. Co do usystemizowania płacy dla diaka, interes zostawić wypada czasowi późniejszemu, gdy teraz jeszcze szkoła nie pobudowana] ¹⁾.

2. Капелания Та у р о в (15. VII): Дѣти слабо на катехизм ходят. [W miejscu znajduje się dom szkolny, właściwie na pomieszkanie diaka przeznaczony, bardzo lichy i na upadku będący, kosztem względnych posiadaczow tey posia-

¹⁾ Про Капеланію дивн ст. 110.

dłości wystawiony, a na wystawienie nowej szkoły sprawdzono już materiał, lecz według uznania cyrkularnego inżyniera został za niezdatny na użytek tenże uznany... Nauki formalnej niema i 4 tylko chodziło do diaka na naukę].

3. Парафія Козлов (16. VII). [W Kozłowie jest szkoła trywialna pod zwierzchnictwem konsystorza obrz. łacinskiego lwowskiego; do tej szkoły i kapelania Dmuchawiec swoje dzieci jest obowiązana posyłać... W Pokropiwnie naucza diak w swoim pomieszkaniu szczupłym].

4. Капеланія Дмуховец (16. VII).

5. Плауча велика (17. VII): Школа парафіална недокончена: дѣти оучат ся оу дяка. [Dom szkolny dla zgromadzenia młodzieży na naukę rozpoczęto budować, ale pomimo nakazu cyrkularnego urzędu z dnia 18 maja 844 l. 6064 i 17 maja 845 l. 5409 zbywa na staranności dokonczenia tegoż i z tej przyczyny młodzież na naukę chodzić przystała, bo nima gdzie zgromadzać się... Lecz uczyli się niektórzy i diaka i obstali przy examinie średnio].

6. Бишки (22. VII): Школи нема, до дяка мало дѣтей сходит ся на науку.

7. Парафія Козова (23. VII).

8. Парафія Потутори дня 6-го Грудня 847: Школа парафіална в помешканю старѣм дяка: дѣтій мало оучає до той. [Szkoła parafialna znajduje się; młodzieży uczęszczającej mało, 5 chłopców tylko stało przy examinie, a ci obstali średnio].

9. Парафія Криве (7. XII): Школа в мешканю дяка. [Szkoła parafialna znajduje się; młodzieży uczęszczającej mało, niektórzy chłopcy tylko byli examinowani i średnio odpowiadali... Pomocnik nauczyciela oświadczył, że... sam dla braku dobrej sustentacyj (bo tylko świętecznego dwa razy po dutkowi i jednemu bochenkowi chleba dostaje, co od 150 gospod. wynieść może na 40 flvn. czyli 16 flm.) nie może się tyle przykładzać do nauczania, coby od niego żądać można. Z tego powodu polecono przytomnym z gromady umówić się i przyprowadzić do skutku polepszenie utrzymania dla diaka w nauczaniu pomocnika].

10. К. Козовка (8. XII): Дѣти оучат ся в дяка. [Szkoła parafialna nowa zbudowana; młodzież do niey uczęszcza, 13-ro było examinowanych i dość dobrze obstało].

11. Параф. Шибалин (9. XII): Школа недокончена; дѣти до дяка зходит ся.

12. Капеланія Плотича (21. XII): Школа недокончена.

13. Капеланія Городище (22. XII): Школи нема.

14. П. Будилов (23. XII): Дѣти до школи не ходят.

15. Пар. Августовка (24. XII): Дѣти нечесленно до школи ходят.

16. П. Дѣбще (27. XII).

17. Пар. Поручин, дня 22-го Лугого 848: Дѣти слабо до школи ходят.

18. П. Лабшин (23. II): Школи нема; дѣти сходят ся в наймленім домѣ на науку.

19. П. Оурман' (25. II): Дѣти слабо до школи и на катехизм оучають. [Szkoła w Dryszczowie i Urmaniu w dobrym stanie. Zapytany diak Ławro Diaczynski z Dryszczowa odpowiada: Dzieci mało umieją, bo rodzice wcale nie posyłają tego roku do szkoły, ale to wprawdzie woytowi oświadczałem, lecz księdzu nie, bo myślałem, że ksiądz już wie o tem zkądinąd; potem i brak opadu dla szkółki przykreść czyni ludzion, bo zimnoby było ich dzieciom. Zapytany diak Demetry Seńkowski z Urmania odpowiada: Dzieci nie byli, bo nie można było ich sprowadzić, ale też bo i nie chodzili do szkoły tego roku, mimo upomnienia ze strony księdza naszego i chociaż przez woytę i z ambony nakazywał].

20. Парафія Мечищѣв, дня 31-го Сѣчня.

21. К. Олховец (31. I): В помешканю дяка мешкає ксѣндз, а дяк комурує, запроте и дѣти не маѣт де сходити ся на науку.

22. Бережани (I. II).

23. Конюхи (3. II): До школи и на катехизм дѣти ничесленно сходят ся.

24. Парафія Ценов (9. II): Дѣти до школи не оучають и нечесленно зходит ся на катехизм.

25. К. Будилов (9. II).

26. К. Коропатники (10. II): Дѣти до школи и на катехизм не сходят ся.

27. Парафія Жуков.

В плодѣ в жадній не одповѣдне населенню число школарѣв, окрім в Жуковѣ, де багато дѣтей пишно до школи вчастує.

Козлѣв 16-го Лугого 849. Л. II.

(Вибрано з записної книги бережанського деканату; до 1845 деканом був Мих. Павликів, береж. парох, в 1846 і 1847 управляв деканатом Ст. Лежогубський, жуківський парох, останній протокол списаний Львом Польовим, кізл. парохом).

VI. Матеріяли до історії українського народнього шкільництва в Галичині

в 1830—1850 рр.

Подав

Іван Кривецький.

I. До характеристики народніх шкіл у львівській епархії.

1. *Лижий стан народніх шкіл у 1828. 10 мая 1834.*

Die hohe Landesschelle hat unterm 3 März l. J. Z. 8349 anher bedeutet, daß die k. k. Majestät mit allerhöchsten Entschließung vom 16-ten Jänner l. J. den Hauptbericht über den Zustand der Volksschulen für das Jahr 1828 zur allerhöchsten Wissenschaft zu nehmen geruhen haben, die hohe Hofstelle aber die Bemerkung beigefügt habe, daß in Galizien, wo z. B. von 465434 schulfähigen Kindern nur 55042 die Schule besuchen, dem Volksunterrichte noch viel zu wünschen übrig lasse, daher diesem Zurückbleiben die ernstlichste Aufmerksamkeit zu widmen und der ohnehin bekannten Ursache, welche dieses Zurückbleiben herbeiführen, mit allem Ernste entgegen zu arbeiten soll(!).

Dieses hochortige Intimat wird der S. D. Aufsicht mit den Auftrage bekannt gemacht, hievon den derselben untergeordneten Curat-Clerus zu verständigen, denselben mit Beziehung auf die so viele hierortigen Erlässe zur Beförderung eines zahlreichen Schulbesuches der schulfähigen Pfarrjugend aufzufordern, und auch Ihrerseits dießfalls thätigst und eifrigst mitzuwirken. Lemberg den 10 May 834. Barwinski.

2. *Лухий стан народніх шкіл у 1830 р. 9 серпня 1834.*

Die h. Landesstelle hat unter 7 April l. J. Z. 19263 folgendes anher eröffnet: Die h. Studienhofcommission hat mit Decret von 13 Febr. 1834 Z. 1010 anherbedeutet, dass S. k. k. Maiestät mit allerh. Entschliebung von 30 Jänner d. J. den Inhalt des unterlegten Hauptberichtes über den Zustand der Volksschulen dann der Blinden- und Taubstummeninstituten für das Jahr 1830 zur allerh. Wissenschaft zu nehmen geruhet haben und bemerkt, daß hochdieselbe zwar die Schwierigkeiten nicht verkennt, welche der zunahern und größeren Verbreitung des Volksunterrichtes in dieser Provinc entgegen stehe, daß aber gleich wohl bei der Zunahernstellung der Resultate des Volksunterrichtes in allen Provinzen der Monarchie immer mit Bedauern die mindern Fortschritte dieses wichtigen Unterrichtszweiges in der Provinc Galicien wahrgenommen werden, weßhalb nach allen Kräften dahin zuwirken werden soll, damit so viel möglich für die Erweiterung und Verbesserung des Volksunterrichtes geschehe, diese Entschliebung wird bekannt gemacht, selbe (sic!) die unterstehende Seelsorger kund zu machen und ihnen die Vorschriften der politischen Schulverfassung § 153, 261 in Erinnerung zu bringen als auch ihreseits zur Erweiterung des Volksunterrichtes einzuwirken. Lemberg 9 August 1834. Barwinski.

3. *Народні школи в 1832 р. 2 червня 1834.*

Wysokie rządy krajowe pod dniem 22 września 1833 do liczby 51001 tutaj doniesli: 1) Że wykaz z relacyi ztąd uczynioney względem stanu szkolek narodowych w dyecezyi metropolitalney w roku szkolnym 1832 wysokie tuteysze krajowe rządy mile akceptują z powodu, że wzrost 564 do szkoły chodzących w porownaniu z małą liczbą szkolną zdatnych 93 o tyle jest podwyższony. 2) Że wymienione ztąd pomnożyciele szkolnego wzrostu przez publiczne gazety ogłoszonemi zostali i że wezwanie do gruntowych zwierzchnosci w roku 1832 dla współdziałania w podwyższaniu narodowego uszkolenia uczynione na nowo republikowanem zostało. 3) Należy dbać o to, aby podupadłe uszkolenie niedzielne własnie w iednym stosunku zostające z szkołkami parafialnemi, które tak znako-

micie podniesione są, znowu czynnie zaprowadzonym było. O tem wysokiem tuteyszo krajowem zarządzeniu ma szkoln nadzorecy urząd podręcznych duszstarowników przez kurrede zawiadomić z tem zaleceniem, aby na potym także usiłowaniami naygorliwszem starali się zasługiwać na zaspokoienie i ukontentowanie wysokich rządów krajowych przez dalsze współdziałanie do podwyższania szkolnego nauczania i przez zaprowadzenie szkolek niedzielnych. Lwow dnia 2 kwietnia 1834 roku. Barwinski officyiał.

4. *Зменшення числа церковних шкіл у 1833 р.; наказ організувати шкільні курси (1 або 2 рази на тиждень) по селах, де нема шкіл. 1 надомста 1834.*

Die h. Landesstelle hat unterm 21 August l. J. Z. 39781 anher bedeutet, daß hochselbe aus dem hierortigen über den Stand der Volksschulen für das Schuljahr 1833 vorgelegten Berichte mit Bedauer ersehen habe, daß die Zahl Pfarschulen sich um 26 vermindert habe, und zugleich angeordnet, das Nothwendige an Curatgeistlichkeit zu verfügen, daß sie dortorts, wo keine Trivialschulen befinden, die Kinder doch nicht ohne Schulunterricht belassen, jeder solche, wenn auch ein oder zweimal in der Woche, entweder selbst ertheile, oder durch ein hiezu geeignetes Individuum ertheilen laße. Die Schulaufsicht wird im Sinne des weiteren Inhaltes dießes hochortigen Intimats hiemit angewiesen durch die unterstehenden Curatclerus, welche hiezu mit Beziehung auf die so viele dießfalls hirortige Erlaße aufzufordern ist, zur Beförderung des Pfarrschulunterrichts thätigst und eifrigst mitzuwirken. Lemberg den 1 November 1834. Barwinski.

5. *Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1834 р. 14 червня 1836.*

Auf dem hierortigen Totalbericht über den Zustand der Volksschulen im Jahre 1834 hat die h. Landesstelle unter andern solches bedeutet: es sey dahin zu wirken, daß ungeachtet des hierlandes noch immer vielfältigen Schwierigkeiten und Hindernisse, welche dem Schulwesen überhaupt im Wege stehn, die Kuratgeistlichkeit vereint mit den Kirchensängern,

welche wenn nur lehrfähigen aufgenommen würden, durchaus zur Abhaltung des Schulunterrichtes, welcher vorzugsweise auf die Beförderung der Religiosität und der Sittlichkeit gerichtet ist, thätigst annehmen und das Volk durch Belehrung von der Kanzel sowohl als im Reichstall und bei jeder schücklicher Gelegenheit von der Nothwendigkeit des Schulunterrichtes zu überzeugen und für denselben empfänglich bemühet sey. Ferner hat die h. Landesstelle bedeutet, daß unter einen die k. k. Kreisämter angewiesen werden nach dem Geiste der politischen Schulverfassung das Consistorium sowohl als auch die Schulaufseher mit dem in ihrem Wirkungskreise liegenden Amtshandlungen zu unterstützen, wie auch die Ortsobrigkeiten zur gemeinschaftlichen Mitwirkung in Beförderung des Schulbesuches zu verhalten und überhaupt das Schulwesen durch Einleitung zweckmäßiger Verhandlungen wegen Ausmittlung und Herstellung der Schuldotationen thätigst zu befördern. Übrigens aber dafür zu sorgen, damit den Lehrern die bereits erwirkten Dotationsgebühren zu gehöriger Zeit verabfolgt und die an den Schulgebäuden nöthigen Herstellungen so wie die Beischaffung des Brennstoffes ohne Zögerung bewirkt werden. Zugleich hat die h. Landesstelle auch zur Beförderung des Schul- und Wiederholungsunterrichtes den Ortsobrigkeiten mittelst der k. k. Kreisämter zur Pflicht gemacht, die Vorschrift des VII Abschnittes § 108 der politischen Schulverfassung genau handzugeben, nach welcher die Handwerker keinen Lehrjungen aufdingen sollen, der sich wenigstens durch 2 Jahre die Trivialschulgegenstände erlehrt und darüber ein Zeugniß auszuweisen hat, so dann an jenen Orten, wo sich eine Schule befindet, darüber zu wachen, damit bei den Zünften kein Lehrjunge freygeschprochen werde, der sich nicht (mit) einem Zeugniße über den vorschriftsmäßigen Besuch der Wiederholungsschule ausweisen kann, wie es in dem XV Abschnitte § 311 der politischen Schulverfassung angeordnet wird. Von dießem hochortigen Erlaße wurden Sie hiemit zu ihren Darnachachtung verständiget mit dem Beysatze, daß sie dieße hohe Verordnung dem Ihnen untergeordneten Curatclerus in denselben verständigen Sprache auf die gegenwertige Art schriftlich bekannt zu geben, denselben die Befol-

gung dießer Verordnung, in wie fern Sie ihn dem Clerus betrifft, als Gewissenssache einzuschäfen und diese Vollziehung angelegentlich zu überwachen haben. Lemberg den 14 Juni 1836. Barwinski G. V.

6. *Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1842 р. 15 мая 1844.*

Aus den über den Zustand der Volksschulen im Schuljahre 1842 erstatteten Berichten geht hervor, daß sich im Schuljahre 1842 die Zahl der Schulfähigen in der hießigen Erzdiözese auf 135,366, der Schulbesuchenden auf 13,337 belaufen und daß in dem gedachten Jahre die Zahl der Schulbesuchenden gegen jenen des Jahres 1841 (11863) sich um 1474 vermehrt habe. Die Schulen selbst sind mit 1 Trivial und 45 Pfarrschulen vermehrt worden. Aus dießer Anlaße hat die h. k. k. Landesstelle mit Erlas vom 19 April 1844 Z. 4791 anher Nachstehendes eröffnet:

Da inzwischen bereits das Schuljahr 1843 verflossen ist, in welchem man zufolge der dem Consistorio und den k. k. Kreisämtern wiederholt empfohlenen thätigen Einwirkung auf die Emporhebung und Vervollkommung des Volksunterrichtes auf einen günstigeren Resultat entgegenzieht, so enthält man sich hier allerweile Bemerkungen in der Voraussetzung, das Consistorium werde alles aufbiethen, daß durch das Zusammenwirken der Distriktsschulaufseher, der Pfarrgeistlichkeit und des Lehrpersonals die ordentliche und zweckmäßige Besorgung des Unterrichts bewirkt und dadurch das Zutrauen und die Neigung der Insaßen für die Beförderung des Schulbesuchs und der Schulanstalten immer mehr und mehr befestiget werde. In welchem Sinne auch die K. Kreisämter zur thätigsten Mitwirkung angewiesen werden. Der ehrw. Aufsicht wird hiemit aufgetragen nach dem Geiste der hierortigen Kundmachungen vom 12 April 1842 Z. 93; 14 März 1843 Z. 117 und 31 Oktober 1843 Z. 681 dahinzuwirken, daß der Schulunterricht in jeder Seelsorgestation eingeführt, gehörig besorgt und die Pfarrgemeinden für denselben gestimmt werden. Bei den jährl. Visitationen ist aber vorzüglich darnach zu sehen, ob den Kindern der Unterricht in der Reli-

gion und der ruth. Landessprache gehörig ertheilt werde und ob dieselben auch die Anleitung zum harmonischen Kirchengesange erhalten; vorüber in den jährl. Zustandsberichten die Bemerkung anzufügen ist. Lemberg am 15 May 1844. G. Jachimowicz, Weihbischof.

7. *Стан народніх шкіл у 1843 р. 17 марта 1845.*

Aus dem über den Zustand der Volksschulen der unterstehenden Diözese im S. J. 1843 erstatteten Berichte vom 13 Febr. v. J. Z. 84 geht hervor, daß sich im Schuljahre 1843 die Zahl der Schulfähigen auf 137,210, der Schulbesuchenden auf 13,998 belaufen und daß in dem gedachten Jahre die Zahl der Schulbesuchenden gegen jene des Jahres 1842 (13337) sich um 661 vermehrt habe. Die Zahl der Schulen ist sich gleich geblieben. Das Jahr 1844, welches inzwischen bereits verfloßen ist und in welchem ein lobenswerther Eifer für die Verbreitung des Schulwesens von Seite des Konsistoriums so wie der Kreisämter bewiesen wurde, laßt hoffentlich günstigeren Resultaten entgegensehen. Doch ergibt die oberwähnte Vergleichung der Zahl der Schulfähigen gegen die Schulbesuchenden Kinder, daß kein $\frac{1}{10}$ Theil der Schulfähigen Unterricht genießen. Aus dießem Anlaße wird die ehrw. S. d. Aufsicht in Folge h. Gubernial-Erlaßes vom 5 Jänner 1845 Z. 59328 und bezüglich auf die hierortigen Weisungen vom 12 April 1842 Z. 93; 14 März 1843 Z. 117 und 31 Oktober 1843 Z. 681 beauftragt, sich mit den diesfälligen Verhältnissen und den Mitteln den Schulunterricht zu vermehren, genau bekamt zu machen und über die nöthigen Hilfen und Anträge anher Bericht zu erstatten. Inzwischen ist sich zu bemühen, daß einerseits an den Orten, wo bereits Schulen bestehen, durch möglichst gute Ertheilung des Unterrichtes und durch angemessenes Zureden die Aeltern aufgemuntert werden, ihre Kinder zur Schule zu senden und daß hiezu die Pfarrgeistlichkeit in lieblicher und freundschaftlicher Uebereinstimmung mit den Dominien, ihren Beamten und Amtsvorständen einwirken, um so für die Verbreitung des Schulunterrichtes zu sorgen. Es ist alles aufzubiethen, daß in den Orten, welche noch ohne Schule sich befinden, bald Pfarrschulen errichtet

werden, in welcher Beziehung auch die k. Kreisämter von der hohen Landesstelle zur thätigsten Mitwirkung angewiesen worden sind. Demgemäß hat die ehrw. S. d. Aufsicht auch die unterstehende Curatgeistlichkeit einzuweisen. Lemberg den 17 März 1845. G. Jachimowicz, Weihbischof.

II. *До історії українізації народньої школи.*

1. *Заходи коло організованія науки української мови в народніх школах. 18 листопада 1847.*

Die h. k. k. Landesstelle hat unterm 2 Juni l. J. Z. 30, 346 anher bedeutet in allen vorkommenden Fällen auf Hebung des ruthenischen Schulunterrichtes dadurch hinzuwirken, daß die Gemeinden jener Örter, wo an den bestehenden Trivialschulen der ruthenische Unterricht entweder gar nicht, oder doch nur mangelhaft ertheilt wird, durch die Geistlichkeit geneigt gemacht werden, ruthenische Pfarrschulen aus eigenen Mitteln zu gründen, wozu jedoch jederzeit die Einwilligung der Landesstelle einzuhohlen sein wird. In den dem hießigen Konsistorio unterstehenden Trivialschulen wird der ruthenische Schulunterricht ohnehin schon ertheilt, oder wenn es nicht sein sollte, hat die ehrw. S. - Aufsicht sogleich die Einleitung zu treffen, daß dießer Unterricht eingeführt und gehörig und ordentlich besorgt werde.

Es handelt sich aber vorzüglich um jene Örter, in welchen eine unter der Aufsicht des lateinischen Konsistoriums stehende Trivialschule besteht. Deshalb wird die ehrw. S. Aufsicht beauftragt anher anzuzeigen: 1) in welchen Ortschaften des unterstehenden Schulendistrikts Trivialschulen sich befinden, welche der Oberaufsicht des lateinischen Konsistoriums untergeordnet sind; 2) ob und wie viel die gr. k. Pfarrgemeinde zum Unterhalte dießer Schule beiträgt; 3) ob und wie viele Kinder des gr. k. Ritus dieße Schule im laufenden Schuljahre besuchen; 4) ob und in welcher Art an dießer Schule der Unterricht im ruthenischen Lesen, Schreiben u. s. w. ertheilt werde, endlich: 5) ob neben dießer Trivialschule im Orte eine abgesonderte ruthenische Schule besteht und wie dießelbe beschaffen sei, daher: a) aus welchem Fonde das

Schulhaus unterhalten werde; b) wer den Unterricht an derselben besorgt; c) wie dießer Unterricht beschaffen sei, und d) aus welchen Quellen der Pfarrschullehrer den Unterhalt bezieht.

Diese Daten hat die ehrw. S.-Aufsicht genau zu erforschen und zuverlässig bis 1 März 1848 dem Konsistorio mit eigenen Bemerkungen und etwaigen Anträgen vorzulegen. Lemberg den 18 November 1847. G. Jachimowicz, Weihbischof.

2. Наказ заводити науку в тривіальних школах в нові більшости населення, зглядю в двох мовах. 16 мая 1848 р.

Das h. k. k. Landes-Praesidium hat mit dem Erlaße vom 11 d. M. Z. 6286 anher Folgendes bedeutet: Im Grunde des § 4 der Verfassungs-Urkunde des österreichischen Kaiserstaates wird hiemit verordnet, daß der Unterricht in den Trivialschulen in der Sprache des Ortes und bei gemischter polnisch-ruthenischer oder polnisch oder ruthenisch-deutscher Bevölkerung in beiden Sprachen ertheilt werde.

Das Kreisamt hat sich daher sogleich mit dem berufenen Consistorium ins Einvernehmen zu setzen und gemeinschaftlich mit dießem dafür zu sorgen, daß dieße Verfügung schleunigst in Vollzug gesetzt werde. Zugleich ist aber auch der Lehrer sowohl an den polnischen, als ruthenischen und den polnisch-ruthenischen Trivialschulen zu verpflichten, jene Kinder, die es wünschen, auch im Deutschen gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden zu unterrichten. Auch wird dem Kreisamte zur besonderen Pflicht gemacht, einverständlich mit dem berufenen Consistorium sich eifrigst angelegen sein zu lassen, daß die hie und da noch bestehenden Pfarrschulen durch Sicherstellung der Lehrerdotation in ordentliche Trivialschulen umgewandelt werden. Hievon wird die ehrw. Schul-Distr.-Aufsicht in die Kenntniß gesetzt mit dem Auftrag, jeder diesfalligen Anforderung des k. k. Kreisamtes mit allen Eifer Folge zu leisten und das Resultat der jedweden Verhandlung sogleich zur hierortigen Kenntniß zu bringen. Lemberg am 16 May 1848. G. Jachimowicz, Weihbischof.

3. Коломийське староство жадає від окружного інспектора М. Воевідки національно-статистичного виказу в цілм заведення шкільних викладів у нові населення; звизає переміновати церковні школи на тривіальні. 30 серпня 1848.

An Herrn Schuldistriktsaufseher Michael Wojewódka in Stecowa.

Nebenliegend wird dem Herrn Dechant das an die Dominien unter Einem ergangene Circulare zur Wissenschaft mit dem Auftrage zugestellt, im Sinne der darinn bekannt gemachten Landespräsidialerlasse einzuleiten, daß mit Beginn des neuen Schuljahres in den unterstehenden Trivialschulen der Unterricht in der Sprache des Orts, da wo die Bevölkerung polnisch und ruthenisch, oder polnisch- oder ruthenisch-deutsch gemischt ist, daß auch für die Erlernung der polnischen Sprache gesorgt und ebenso der Unterricht in der deutschen Sprache an jene Kinder, die es wünschen, gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden möglich gemacht werde. Der h. Dechant wollen mir thunlichst die Zahlverhältnisse, in welchen die verschiedene Bevölkerungen den Ort, wo Schulen vorhanden sind, stehen, noch vor Beginn des neuen Schuljahres und die Ort und Weise anzeigen, wie der obgedachten Präsidialerlaß in den einzelnen Schulen entsprechen werden wird. Schlußlich wird bemerkt, daß es bei dem oberwähnten löblichen Bestreben sämtliche h. Schuldistriktsaufseher und der unterstehenden Geistlichkeit zur Hebung und Verbreitung der Volkschulen kaum einer besonderen Aufforderung bedürfe, in dießem Zwecke eifrigst zu wirken. Da jedoch an vielen Orten noch keine Schulen bestehen, so wollen die betreffenden h. Seelsorger nicht nur an ihre Verpflichtung die Gemeinde zur Errichtung und Dotierung von Schulen anzuweisen, öfters erinnert aber nach von dem h. Dechant hierin nach Möglichkeit unterstützt werden. Insbesondere wird dem h. Dechant empfohlen, da wo bereits Pfarrschulen vorhanden sind, für die Ermittlung hinreichender Dotationen behufs der Verwandlung derselben in Trivialschulen zu sorgen, was um so leichter zu erreichen sein wird, als die betreffenden Gemeinden durch das Beispiel der vorhande-

nen Schulen bereits von dem Nutzen derselben eine klare Vorstellung haben dürften. Kolomea am 30 August 1848. Bach mp.

4. *Обіжник в справі завождження викладів в народніх школах мовою населення; зазив до організованія нових шкiл. 30 серпня 1848.*

Circulare an sämtliche Ortsobrigkeiten. Mit dem h. Landespräsidialerlaße vom 11 May 1848 Z. 6286 wurde verordnet, daß der Unterricht an den Trivialschulen in der Sprache des Ortes, und bei gemischter polnisch-ruthenischen, oder polnisch- oder ruthenisch-deutschen Bevölkerung in beider Sprachen ertheilt werde, daß ferner die Lehrer sowohl an den polnischen als auch ruthenischen und den polnisch-ruthenischen Trivialschulen verpflichtet werden, jene Kinder, die es wünschen, auch im Deutschen gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden zu unterrichten. Auch wurde dem Kreisamte zur besonderen Pflicht gemacht, einverständlich mit dem berufenen Konsistorium sich eifrigst angelegen sein zu lassen, daß die hie und da noch bestehende Pfarrschulen durch Sicherstellung der Lehrerdotation in ordentliche Trivialschulen umgewandelt werden. Mit dem späteren Landespräsidialerlaße vom 23 May 1848 Z. 6940 erhielt das obige die nähere Bestimmung, daß in den Schulen, in welchen der Unterricht in der ruthenischen Sprache ertheilt wird, den Kindern möglich gemacht werde, auch die polnische Sprache zu erlernen.

In dem die Dominien hievon verständigt werden, ergeht an sämtliche Herrn Schuldistriktsaufseher der Auftrag, die obigen Verordnungen des h. Landespräsidiums mit Beginn des neuen Schuljahres in Werk zu setzen.

Bei dieser Gelegenheit werden die Dominien aufgefordert zur Hebung des moralischen und intellektuellen Wohles unseres Landvolkes, da wo noch keine Schulen vorhanden sind, auf die baldige Errichtung von Pfarr- oder Trivialschulen im Einverständniße mit den Ortssselorgern eifrigst einzuwirken und da, wo hiedurch ein günstiger Erfolg erzielt wird, unverzüglich zu berichten:

1) Ob die Gemeinde, wo eine Schule errichtet werden soll, mit anderen Gemeinden zusammzutretten wünschen, welche Gemeinden dies sind und ob dieße nach ihrer Bevölkerung, nach Entfernung und nach den eintretenden lokalen Verhältnißen in einen Ort eingeschult werden können.

2) Ob und welche Lokalquellen für die Erhaltung solcher Schulen und Dotirung der Lehrer bei Trivialschulen u. z. in letzterer Beziehung bis zu dem mit dem Studien-Hof-Kommission-Dekrete vom 30 September 1837 Z. 5883 systemisirten Betrage von mindestens 130 bis 150 fl. vorhanden sind. Sollten nicht so viel eingebracht werden können, so ist wenigstens anzugeben, auf wie viel gerechnet werden kann.

3) Ob und welche Beiträge die Grundobrigkeit, die Herrn Ortspfarrrer zur Dotirung der Schulen zu widmen bereit sind.

4) In welchem Zahlverhältniße die ruthenische und polnische, oder deutsche Bevölkerung der einzelnen Ortschaften zu einander stehen.

Hiebei versteht es sich von selbst, daß im Zwecke eines unfaßenderen und geregelten Unterrichts durch gehörig angestellte Lehrer vorzugsweise auf die Errichtung von Trivialschulen hinzuwirken ist, daher den Dominien ans Herz gelegt wird, da wo bereits Pfarrschulen vorhanden sind, durch Ermittlung einer hinreichenden Schullehrerdotation, die Verwandlung derselben in Trivialschulen zu ermöglichen. Es ist von dem humanen Geiste der Dominien zu erwarten, daß sie zu dießen guten Zwecken gerne die Hand biethen und das Kreisamt zur Erreichung erfreulicher Erfolge in dießem so wichtigen Zweige der öffentlichen Verwaltung auf das eifrigste unterstützen werden. Kołomyja am 30 August 1848.

5. *Розпорядок в справі науки української мови й гр. кат. релігії в народніх школах. 21 мая 1850.*

Aus einem speziellen Falle, daß ein Direktor an einer dem lat. erzbischöflichen Consistorium unterstehenden Hauptschule die Ertheilung des Religionsunterrichtes in ruthenischer Sprache beanständete, hat das h. k. k. Landespräsidium, um dießen Uebelstand ein für alle mal zu beseitigen, sich veranlaßt befunden, mit dem hohen Erlaße vom 6 May l. J. Z.

4944 die Consistorien aufzufordern, alle unterstehenden Schuldistriktsaufseher die über die Ertheilung des ruthenischen Religions- und Sprachunterrichtes mit den Praesidial-Erläßen von 4 Februar und 29 Oktober 1849 ZZ. 14 und 13092 ausgesprochenen Grundsätze, wornach nämlich: a) an allen Volksschulen der ruthenische Sprachunterricht als obligater Lehrgegenstand für alle Schüler gelernt werden soll, und die Aufsicht hierüber der gr. k. Pfarrgeistlichkeit zusteht; b) an allen Schulen, sie mögen der Aufsicht des lat. Consistorium oder des g. k. Metropolitan Consistoriums unterstehen, es der gr. k. Geistlichkeit freisteht, den Schülern des gr. kath. Ritus den Religionsunterricht in der ruthenischen Sprache zu ertheilen, so wie umgekehrt die lat. Geistlichkeit berichtigt ist, an allen Schulen den Schülern ihres Ritus den Religionsunterricht auf die bisherige Weise zu ertheilen; c) die Schulleiter je nach ihrem Ritus in die lat. oder gr. kth. Kirche zu leiten sind und den Religionsübungen ihres Ritus beizuwohnen haben, — mit der Weisung bekannt zu geben, selbe den Hauptschuldirektoren und Triviallehrern zur unabwieslichen Richtschnur bekannt zu geben und dieselben anzuweisen, die Lehrstunden für die ruthenische Sprache- und Religionsunterricht in Einvernehmen mit dem g. k. Kuraten, oder dem sonst hiezu bestimmten gr. kath. Priester festzusetzen und hiefür Sorge zu tragen, daß der Religionsunterricht den Schülern des gr. k. und der lat. Ritus von ihren Katecheten durch ebensoviele Stunden und wo immer es nur die Lokalitäten zu läßig machen, gleichzeitig ertheilt werden. Wovon die ehrw. S. D. Aufsicht mit Bezug auf die hierortige Currende vom 6 November 1849 z. 989 zur Wissenschaft und strengsten Nachachtung in Kenntniß gesetzt wird. Lemberg am 21. May 1850. Bocheński.

III. Українські шкільні підручники.

1. *Конкурс на написання нової біблії для народної шк. 7 черня 1834.*

Die h. Landesstelle hat unterm den 29 März l. J. Z. 15133 nachstehendes anher eröffnet: Die h. Studienhofcom-

mission hat mittelst Decret vom 22 v. M. Z. 771 anher bedeutet, daß hochdieselbe zu der Überzeugung gelangt sey, daß das gegenwärtig für die Volksschulen vorgeschriebene Lehrbuch der biblischen Geschichte seinem Zwecke nicht vollständig entspreche und daher eine Umarbeitung dießes Lehrbuchs oder eigentlich die Bearbeitung eines neuen Buches für den erwähnten Gegenstand nothwendig sey, es sey daher Clerus aufzufordern, ein solches Lehrbuch zu verfaßen, wofür folgende Modalitäten vorgezeichnet werden: 1) als Leitfaden bei dießer Ausarbeitung hat der beiliegende Entwurf der Hauptgrundschaft, welche ein selches Lehrbuch haben soll, zu dienen; 2) wie bereits in dießem Entwurfe bemerkt wird, soll das ganze Werk 12 bis 14 Drukbogen geben; 3) der Termin Einsendung des dießfälligen Manuscriptes wird auf das Ende des gegenwärtigen Jahres festgesetzt; 4) dem Verfaßer desjenigen Manuscripten, welches als das geeigneteste anerkannt werden wird, wird eine Belohnung von 25 Gulden Con. W. für den Drukbogen unter der zweifachen Bedingung zugesichert, daß er dasselbe dafür dem Schulbücherverschleiß ohne weitere Remuneration ins volle Eigenthum zum Druke und Verkaufe überlassen muß und daß die Belohnung, auch wenn das Werkchen die als Maßstab angenommene Zahl von 12 bis 14 Drukbogen überschreiten sollte, auf keinen Fall mehr als 350 Gulden Con. W. zu betragen hat. Dieserortiges Intimat wird der S. D. Aufsicht mit dem Auftrage bekannt gemacht, hievon den derselben untergeordneten Curatclerus zu verständigen. Lemberg 7 Juni 834. Barwinski, Grl. V.

2. *Конкурс на українсько-німецький підручник для народної шк. 8 вересня 1840.*

Wer zufolge Bedeutung der k. k. hohen Landesstelle vom 19 l. J. Z. 52,538 und gemäß dem Dekrete vom 15 July 1840 Z. $\frac{3689}{760}$, so wie laut Consistorialverständigung vom 8 September 1840 Z. $\frac{258}{Schol.}$ eine ruthenisch-deutsche Sprachlehre nach dem Muster der für Böhmen und Krain bereits eingeführten böhmisch-deutschen und krainerisch-deutschen Sprachlehre verfaßt und so ein zum Unterrichte in den Volks-

schulen geeignetes Elaborat längstens bis Ende Juni 1841 bei dem nächsten griech. k. Consistorium überreicht, erhält dafür ein Honorar 300 fl. C. Mze. Lemberg 8 September 1840. Barwinski.

3. *Розпорядок в справі браку шкільних книжок на провінції. 27 жовтня 1845.*

Unter den vielen Hindernissen, welche der Ausbreitung des Schulunterrichtes hierlandes im Wege stehen, hat man auch dieses bemerkt, daß die in der Landessprache verfaßten Schul- und andere Gebrauchsbücher außerhalb Lembergs nirgends zu bekommen sind. Da hiedurch die Ausschaffung der fräglichsten Bücher besonders für jene, welche in den von Lemberg entfernteren Kreisen ansäßig sind, sehr erschwert wird, so war man eifrigst darauf bedacht, diesem Uebelstande abzuhelfen. Desentwegen hat man sich mit dem hiesigen Stauropigianischen Institute als dem Eigenthümer der besprochenen Bücher ins Einvernehmen gesetzt. Das Stauropigianische Institut ist der Absicht, daß am zweckmäßigsten wäre, wenn einer oder der andere von den H. H. Curaten selbst den fräglichsten Buchverkauf an sich nehmen wollte. Das Institut werde mit dem sich etwa meldenden bereitwillig in Unterhandlung treten und demselben gegen angemessene Sicherstellung der zu verabfolgenden Bücher auf einen verhältnißmäßigen Rabatt gewähren. Indem man hievon die ehrw. Kuratgeistlichkeit in die Kenntniß setzt, findet man zu bemerken, daß diejenigen, welche mit dem Stauropig. Institute dießfalls in Unterhandlung zu treten wünschen, sich direkt an das besagte Institut zu wenden hätten. Die ehrw. S. D. Aufsicht hat obiges in dem unterstehenden Schuldistrikte auf die gewöhnliche Art zu verlautbaren. Lemberg den 27 Oktober 1845. G. Jachimowicz, Weihbischof.

4. *Конкурс на український переклад шкільного підручника п. з. Anleitung zum Rechnen T. I—III. 16 жовтня 1846.*

Laut hohen Gubernialeröffnungen vom 18 und 26 Juny 1846 ZZ. 29539 und 31363 sind der 2-te Theil des neuen

Rechnungslehrbuches für Volksschulen nämlich: Anleitung zum Rechnen für die 2-te und 3-te Klasse der Pfarr- und Hauptschulen, der 3-te Theil desselben Lehrbuches, nämlich des gesammten Rechens für die 4-te Klasse der Hauptschulen im Verlage der Schulbücher-Administration bereits erschienen.

In Folge dießer hohen Eröffnung wird bezüglich auf die hierortige Verlautbarung vom 9 Juny l. J. Z. 431 folgendes angeordnet: a) des obgenannten Lehrbuchs 2-ter Theil nämlich, die Anleitung zum Rechnen für die 2-te und 3-te Klasse der Pfarr- und Hauptschulen ist in den unterstehenden Volksschulen einzuführen; b) die unterstehende ehrw. Curat-Geistlichkeit und das Lehrpersonal sind aufzufordern, eine Uebersetzung der obgenannten Lehrbücher in die ruthenische Volkssprache bis Ende April 1847 zu liefern; c) diejenigen Individuen, die sich dießer Arbeit unterziehen wollen, sind anher sogleich nachhaft zu machen; und d) bei Vorlegung der Elaborate ist den Antrag zu stellen, auf welche Remuneration für dasselbe hohen Orts anzutragen wäre. Hierauf hat die ehrw. S. D. Aufsicht das Weitere einzuleiten. Lemberg den 16 Oktober 1846. G. Jachimowicz, Weihbischof.

5. *Міністерська апробата шкільної читанки п. з. Книжка до читання. 8 марта 1849.*

Laut hohen Gubernial-Intimats vom 24-ten Oktober 1848 Z. 74273 hat das hohe Ministerium des öffentlichen Unterrichts mit dem Dekrete vom 27 September 1848 Z. $\frac{5902}{373}$ das ruthenische Lesebuch betitelt: Книжка до читання als Schulbuch für die II Klasse an Landschulen vorgeschrieben und angeordnet, dessen Einführung in den ruthenischen Schulen einzuleiten. Wovon die ehrw. S. D. Aufsicht zur weiteren Verständigung des unterstehenden Lehrpersonals und Nachachtung in Kenntniß gesetzt wird. Lemberg den 8 März 1849. Bochenski.

6. *Заведення нового шкільного підручника п. з. Букварь рускій для школъ въ Галиції. 24 липня 1849.*

Руско-славенскій букварь въ року 1847 напечатанъ и тугейшою курендою зъ дня 13 лѣпня 1847 до Ч. 548 для

школъ народныхъ приписаній цѣлкомъ минуся. Постарано ся о инній потребѣ часу близше одповѣдающій. Новыи той букварь подѣ написомъ: Букварь рускій для школъ въ Галиціи 1849 уложеній Ант. Добржанскимъ и накладомъ галицкои рускои матици изданъ, опустилъ печатню и въ цѣнѣ 10 кр. ср. продаеся. Отож той новій букварь для всѣхъ школъ народныхъ приписуеся, въ слѣдствіе того ч. надзорови приказуеся: 1) предлежащее постановленіе въ подчиненномъ окрузѣ звиклимъ способомъ оголосити; 2) о оголошеніи въ своимъ часѣ до консистора донести; 3) старати ся, щобъ съ початкомъ наступающаго року школьного той букварь одностайности рады въ всѣхъ училищахъ народныхъ заведенъ билъ. Львовъ дня 24 дѣида 1849. Бохенскій.

7. Заведеніе нового шкільного підручника п. з. Наставленіе къ умочисленію, ч. I. 15 вересня 1849.

Високе мѣнѣстерство всенародного просвѣщеня тутейшому предсѣдательству краевому объявило, що перва часть Можника Книги числятельной Наставленіе къ умочисленію въ язицѣ рускомъ напечатанна зостала. Високе предсѣдательство краеве въ слѣдствіе того рѣшеніемъ зъ дня 8 т. м. N-о 9035 зарядило, щобъ тую книжку въ галицкорускихъ народныхъ школахъ якъ найскорше впровадити а притѣмъ объявило, що подобне и латинскому консисторови приказано зостало взглядомъ тихъ галицко-русскихъ школъ, котори еще надзирательству того консистора подлегають. Того ради чест. надзорамъ приказуеся тоє рѣшеніе високого правительства въ подлежащѣмъ окрузѣ школьномъ звиклимъ способомъ оголосити и зъ своей стороны наблюдать, щобъ таяж книжка съ початкомъ настоящаго школьного року въ школахъ введена зостала. Львовъ дня 15 септембра 1849. Бохенскій, суфраганъ.

8. Заведеніе шкільного підручника п. з. Наставленіе къ умочисленію, ч. II. 14 марта 1850.

По наказу високого Мѣнѣстерства просвѣщенія зъ дня 24 марта т. р. ч. 1957 увѣдомило високе правительство кра-

еве подъ днемъ 18 цвѣтня т. р. 21077, що друга часть призначенной для другой и третьей класей школъ народныхъ книжки числятельной въ рускомъ переводѣ уже напечатана. Правительство краеве приказано тую книжку въ рускомъ переводѣ въ под(д)чененныхъ школахъ народныхъ немедленно ввести. 14 марта 1850. Бохенскій.

(Матеріали вибрано з протоколів тростянецької школи п. з. Troscianer Schul-Protokoll, T. I; тепер у бібліотеці Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові. Перший документ винято з книги протоколів кризорівнянської марохії, доставив В. Гнатюк).

З М І С Т.

Вступ	стор. V—VII
I. Шкільна освіта духовних кандидатів в рр. 1756—1788 подав Іларіон Свенціцький	1—9
1. Свідоцтво Олександра Юркевича, 1756	2
2. Свідоцтво Гаврила Порубиновського, 1776	2
3. Свідоцтво Томи Очаровського, 1778	3
4. Свідоцтво Івана Копровського, 1784	3
5. Аплікаційна табеля Василя Доброгорського, 1788	4
6. Лібертація Микити Тарайщука, 1778	5
7. Лібертація Костя Григорчука, 1782	8
8. Лібертація Івана Снігурського, 1786	8
9. Лібертація Теодора Богацького, 1787	9
10. Три свідоцтва адатности до свячення, 1777—1778	9
II. Народна сільська школа в Галичині в рр. 1810—1824, подав Юрій Кміт	10—101
1. Обіжник консистора про помічників до навчання дітей в дуже віддалених та недоступних місцях. 14 липня 1810	11
2. Заява громадян з Жовтанець про удержанє школи. 26 марта 1816	13
3. Обіжник деканату про дяко-учителів. 9 квітня 1816	14
4. Обіжник деканату про закладає шкіл та про збільшенє фонду на них. 8 мая 1816	14
5. Обіжник деканату про інструкційну школу дяків у Жовтанцях, порядок навчання та про звинюванє. 25 червня 1817	16
6. Обіжник деканату про взаівки для парохів при доручуваню метрикалізації кандидатам, тобто про приєднуванє учительських кандидатів. 22 серпня 1817	18

	стор.
7. Заяви деканату подавати витяги про стан парафіяльної школи. 3 вересня 1817	19
8. Поучення як робити подання до домінії для заложення школи	20
9. Обіжник консистора про освіту і іспити учительських кандидатів. 12 вересня 1817	22
10. Докір деканату дякам парохам, що поручають дякам катехизацію молодіжи	23
11. Обіжник деканату з доганою для дяків, що не хочуть слухати методики	24
12. Розпорядок жовтанецької домінії назначає десятичників для шкільних справ. 6 лютого 1818	25
13. Обіжник консистора кажує, куди звертати ся у важних місцевих обставинах що до будови шкіл. 6 лютого 1818	26
14. Обіжник деканату про шкільні підручники. 16 квітня 1818	28
15. Похвала парохам за заслуги коло відкривання і ведення шкіл. 18 квітня 1818	29
16. Обіжник о. Блонського з нагоди його іменованя повітовим доглядачем шкіл. 15 мая 1818	33
17. Пляньє или Разположеніє взирательное	34
18. Обіжник деканату з увагами до „взірцевого пляну“. 22 червня 1818	46
19. Обіжник деканату з докорами духовенству по шкільній візитації. 24 серпня 1818	48
20. Обіжник деканату з вказівками, яких треба придержувати ся в новім шкільнім році. 31 серпня 1818	49
21. Обіжник деканату про шкільні підручники. 7 вересня 1818	51
22. Обіжник деканату із вказівками як поступати, коли шкільні будинки малі, або де їх і топлива нема. 18 надоліста 1818	51
23. Обіжник деканату про сухий вислід візитації що до стану шкіл у куликівському деканаті. 10 мая 1819	53
24. Обіжник деканату домагаєть ся свідощів про моральність, здібність і сповнюванє обовязків дякоучителів. 24 мая 1819	54

	стор.
25. Обіжник деканату назначає реченець шкільної візитації і вказує відповідні домаганя. 6 липня 1819	54
26. Обіжник деканату про приготованя до нового шкільного року. 26 серпня 1819	55
27. Обіжник деканату подас вказівки як виготовлювати ексгракти про стан шкіл. 30 серпня 1819	57
28. Витяг про стан жовтанецької школи в р. 1819	58
29. Обіжник деканату про посланє дяків на інструкцію до Нагорець. 1 грудня 1819	58
30. Обіжник деканату приказує навчати дітей пшемьма в руській і польській мові. 7 грудня 1819	60
31. Права й обовязки жовтанецьких дяків. 21 мая 1820	61
32. Методика или правила для учителей въ обученію дѣтей въ школахъ рускыхъ селескихъ	63
33. Правила доброго писаня	80
34. Обіжник деканату про реченець принята дяко-учителів до служби і про їх удержанє. 28 марта 1821	83
35. Обіжник консисторії про зменшену фреквентацию дітей. 30 липня 1821	84
36. Учасники шкільної візитації	84
37. Обіжник деканату приказує уживати тільки присланих шкільних книжок	85
38. Обіжник деканату в справі недостаточної фреквентации дітей. 8 марта 1823	85
39. Обіжник деканату з правилами для дяко-учителів: приняте, контракти, іспити, перехід у инший деканат. 2 мая 1823	86
40. Два обіжники деканату з докорами і вказівками для байдужних священників у шкільних справах. 8 мая 1823	87
41. Обіжник деканату в справі підручника науки моральности. 25 мая 1823	89
42. Інструкція для шкільного помічника. 14 червня 1823	89
43. Інструкція перед візитацією шкіл. 21 червня 1823	92
44. Зобовязання громадян у Жовтанцях на фонд учителя	94
45. Обіжник єпископа Снігурьського в справі байдужности учителів і інспекторів у шкільних справах. 1 липня 1823	94

	стор.
46. Записки декана Блоцького до вище наведеного обіжника	95
47. Обіжник консисторії з заборонаю самовільного покидання учителями своїх посад і переходу на інші місця. 9 лютого 1824	96
48. Відповідь жовтанецької домінії на внесену просьбу що до побудовання школи. 21 вересня 1824	97
49. Обіжник деканату в справі повторної науки. 1824	98
50. Стан парохіяльної школи в Жовтанцях в рр. 1823 до 1830	100
III. Стан парохіяльних шкіл в кізлівським деканаті львівської єпархії в рр. 1819—1827, подав Стефан Томашівський	
	102—110
1. З візитації парохій: Плотича, Слобода, Цейів, Вибудів, Конюхи, Августівка, Хоростець, Плауча велика і мала, Глинна, Красне, Покропивна, Кізлів, Городлице, Дмухавець, Таурів, Каплинець, Золочівка 1819 р.	102
2. З шкільної візитації: Вибудова, Ценева, Августівки, Конюх, Плаучі великої і малої, Красного, Глинної, Таурова, Будилова, Плотичі, Слободи і Городища; та парохіяльної: Кізлова, Покропивної, Дмухавця, Золочівки і Каплинець	103
IV. Підручник методики Івана Лаврівського (1837), подав Юрій Кміт	
	111—150
V. Стан парохіяльних шкіл в бережанським деканаті львівської єпархії в рр. 1843—1848, подав Стефан Томашівський	
	151—174
1. З деканальної візитації парохій: Поручина, Дрищева, Потуртор, Саранчук, Лапшина, Куропатник, Шибалина, Кального, Тростяниця, Увєя за 1841 р.	151
2. З деканальної візитації: Лєпник, Посухова, Ценева, Вибудова, Дмухавця, Дрищева, Урмана, Бишок, Куропатник, Августівки, Хоростеця, Плаучі великої і малої, Красного, Глинної, Кізлова, Покропивна,	

стор.

стор.

Городища, Будилова, Таурова, Золочівки, Козівки, Дібца, Кривого, Шибалина, Лапшина, Потуртор, Мечнищева за 1843	152
З попи деканату до бережанської домінії в справі будови шкіл у Посухові і Лєпниках, 21. III. 1844	152
З попи деканату до бережанського староства в справі будови школи у Ценеві, 23. III. 1844	153
З порученя деканату урманському парохови, 25. III. 1844	153
З реляції деканату до староства в справі будови школи у Бишках, 25. III. 1844	154
З реляції деканату до староства в справі будови школи в Шибалині, 29. III. 1844	155
З реляції деканату до консисторії в справі будови школи у Мечнищеві, 30. III. 1844	156
3. З деканальної візитації: Ценева, Будилова, Таурова, Плотичі, Куропатник, Бишок, Августівки, Хоростеця, Плаучі великої і малої, Глинної, Красного, Золочівки, Каплинець Покропивної, Мечнищева, Потуртор, Лигатина, Кривого, Козови, Козівки, Дібца, Шибалина, Лапшина, Поручина за 1844/5	156
З реляції деканату до староства в справі школи у Хоростеця, 16. VII. 1844	158
З реляції деканату до староства в справі школи у Глинній, 24. VIII. 1844	158
Порученє Петр. Бобовчатови, парохови в Плаучч. в справі учительського фонду, 24. VIII. 1844	158
Порученє кізлівському парохови Лєву Польовому в справі школи в Покропивній, 7. IX. 1844	159
З реляції деканату до староства в справі будови школи у Мчшищеві, 25. I. 1845	160
З порученя деканату поручицькому парохови Йос. Макогоньському в справі перебудови школи, 4. III. 1845	161
Загальне справозданє декана до староства про парохіяльні школи, 9. IV. 1845	161
4. Розпорядок бережанського староства в справі будови нових парохіяльних шкіл 17. V. 1845	163
5. З деканальної візитації: Августівки, Будилова, Таурова, Городища Плотичі, Куропатник, Бишок, Потуртор, Кривого, Козівки, Дібца, Шибалина Мечнищева, Плаучі великої і малої, Поручина, Золочівки, Каплинець 1845 і 1846 рр.	163

	стор.
3 поручення будилівському парохви Фр. Балкови про поліпшення школи, 25. IX. 1845	163
3 поручення таурівському капеланови Анд. Красницькому в справі будови нової школи, 25. IX. 1845	164
3 поручення городиському капеланови Анд. Соханькому дбати більше про школу, 27. IX. 1845	164
3 резолюції декана до староства в справі перебудови школи у Плотичі, 27. IX. 1845	165
3 поручення деканату куропатницькому капеланови Петр. Добрянському більше дбати про школу, 6. X. 1845	165
3 донесення декана до староства в справі будови школи в Бишках, 6. X. 1845	166
3 поручення декана бишківському парохви Ів. Яримовичеві подбати більше про школу, 6. X. 1845	166
3 ноти деканату до бережанської домінії в справі будови школи в Потуторах, 5. X. 1845	167
3 поручення потуторському парохви Евг. Громовичеві в тій самій справі, 5. X. 1845	167
3 поручення Якову Польовому, пар. в Кринім, в справі направи школи, 6. X. 1845	168
3 ноти деканату до бережанської домінії в справі будови школи в Козівці, 8. X. 1845	168
Подібно в справі будови школи в Дібцу, 8. X. 1845	168
Подібно в справі будови вибалинської школи, 8. X. 1845	168
3 донесення деканату до староства в справі будови школи в Мечшцеві, 14. X. 1846	169
Загальне справоздане деканату до староства про парохіяльну школу, 24. V. 1847	170
6. З деканальної візитації: Золочівки, Каплинець, Таурова, Ківлова, Плаучі вел., Бишок, Потутор, Кривоґо, Козівки, Шибалина, Плотичі, Городища, Будилова, Августівки, Поручина, Лащина, Уржана, Дрищева, Вільхівця, Колюх, Ценева, Куропатник, Жукова — 1847/8 р.	171
VI. Матеріали до історії українського народнього шкільництва в Галичині в 1830—1850 рр., подав Іван Кревецький	175—191
I. До характеристики народніх шкіл у львівській єпархії.	
1. Лихий стан народніх шкіл у 1828. 10 мая 1834	174
2. Лихий стан народніх шкіл у 1830 р. 9 серпня 1834	176

стор.

стор.

3. Народні школи в 1832 р. 2 цвітня 1833	176
4. Зменшення числа церковних шкіл у 1833 р.; наказ організувати шкільні курси (1 або 2 рази на тиждень) по селах, де нема шкіл. 1 надоліста 1834	177
5. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1834 р. 14. червня 1836	177
6. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1842 р. 15 мая 1844	179
7. Стан народніх шкіл у 1843 р. 17 жерта 1845	180

II. До історії українізації народньої школи.

1. Заходи коло організування науки української мови в народніх школах. 18 надоліста 1847	181
2. Наказ заводити науку в тривіальних школах в мові більшости населення, зглядно в двох мовах. 16 мая 1848 р.	182
3. Колодійське староство жадає від окружного інспектора М. Воевідки національно-статистичного виказу в цілі заведеия шкільних викладів у мові населення; визнає перехінювати церковні школи на тривіальні. 30 серпня 1848	183
4. Обіжник в справі заводження викладів в народніх школах мовою населення; зазив до організування нових шкіл. 30 серпня 1848	184
5. Розпорядок в справі науки української мови й гр. кат. релігії в народніх школах. 21 мая 1850	185

III. Українські шкільні підручники.

1. Конкурс на написанне нової біблії для народніх шкіл. 7 червня 1834	186
2. Конкурс на українсько-літецький підручник для народніх шкіл. 8 вересня 1840	187
3. Розпорядок в справі браку шкільних книжок на провінції. 27 жовтня 1845	188
4. Конкурс на український переклад шкільного підручника п. в. Anleitung zum Rechnen T. I—III. 16 жовтня 1846	188

	стор.
5. Міністерська апробата шкільної читанки п. з. Книжка до читання. 8 марта 1849	189
6. Заведення нового шкільного підручника п. з. Букварь руский для школь в Галиції. 24 липня 1849	189
7. Заведення нового шкільного підручника п. з. Наставленіє къ умочисленію, ч. I. 15 вересня 1849	190
8. Заведення шкільного підручника п. з. Наставленіє къ умочисленію, ч. II. 14 марта 1850	190
Зміст книжки	193—200

Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Bd. VII (Lustration vom J. 1570); VIII B. Akten zur Gesch. der ukr. Kosaken 1513—1630. Jeder Bd. kostet 4 Kr., III Bd. 5 Kr.
2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur. Bd. I Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. III. B. Apokryphe Apostelgeschichten. Bd. IV, Eschatologische Apokryphen, IV. B. V, Denkmäler der religiösen Polemik aus dem XVI—XVII Jh. Bdd. I u. V. Preis 4 Kr., Bd. II u. III à 5 Kronen.
3. Kolljarevskyj, Die travestierte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.
4. Akten-Sammlung zur Geschichte der social-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, Preis 3 Kr.
Е. Die Ethnographische Kommission publiziert:
1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografičnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 22 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII—X u. XII—XIII à 3 Kronen, Bd. V—VI, XVII—XIX u. XXII—XXIV à 4 Kr. Bd. XVI u. XXI—XXII à 6 Kr. 2. Bd. I enthält: M. Kramarenko, Weihnachtsfeier bei den Kosaken am Schwarzen Meer; M. Rozdol'skyj, Galizische Volksmärchen aus Berlin, Bez. Brody; J. Symčenko, Volksanekdoten aus der Ukraine; Programm zur Sammlung der Materialien über das ukrainisch-ruthenische Land und Volk . . . . . 3 Kr.
Bd. II, enthält: Vl. Hnatiuk, Die Leiermänner, ihre Lieder, Gebete, ihr Jargon usw. aus dem Bez. Bučac; G. Žatkovyč, Ethnographische Skizzen aus Ungarisch-Ruthenien; M. Dykariv, Volksmärchen und Anekdoten der Kosaken am Schwarzen Meere . . . . . 3 Kr.
Bd. III und IV enth.: Vl. Hnatiuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien (Legenden, Novellen, Märchen, Fabeln, Sagen, Anekdoten) 2 Bde 6 Kr.
Bd. V, enthält: M. Dykariv, Volksgerüchte über die Carenkrönung; M. Jendyk, Aus den Volkserinnerungen über die Frohnarbeit; I. Franko, Huzulische Beschwörungen; Philaret Kolessa, Volksglaube im Dorfe Chodovyči Stryjer Bez.; I. Franko, Volksglaube im Vorgebirgslande; B. Kaindl, Folkloristisches Material aus dem Munde galizischer und bukovinaer Ruthenen, und andere kleinere Beiträge . . . . . 4 Kr.
Bd. VI enthält: V. Hnatiuk, Volksanekdoten der galizischen Ruthenen 4 Kr.
Bd. VII enthält: J. Rozdol'skyj, Galizisch-ruthenische Volksmärchen 2 Kr.
Bd. VIII enthält: J. Rozdol'skyj, Galizisch-ruthenische Volksschwänke (Novellen) . . . . . 2 Kr.
Bd. IX enthält: Vl. Hnatiuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien, Bd. III (I. Materialien aus den Komitaten Zemplin, Saros, Zips; II. Volkslieder aus der Bačka) . . . . . 3 Kr.
Bd. X enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. I, Heft 1: A — vidaty) . . . . . 4 Kr.
Bd. XI enthält: Ivan Kolessa, Galizisch-ruthenische Volkslieder aus dem Dorfe Chodovyč, Bez. Stryj, mit Noten . . . . . 5 Kr.
Bd. XII—XIII enthält: Vl. Hnatiuk, Galizisch-ruthenische Volkslegenden, 2 Bde . . . . . 6 Kr.
Bd. XIV enthält: Vl. Lesevyč, Ukrainische Volkserzählungen . . . . . 4 Kr.
Bd. XV enthält: Vl. Hnatiuk, Materialien zur galizisch-ruthenischen Dämonologie . . . . . 4 Kr.
Bd. XVI enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. I, Heft 2: Vidaty—djity) . . . . . 5 Kr.
Bde XVII—XIX enthalten: Vl. Hnatiuk, Kolomejken (2 oder 4-zählige Volkslieder) . . . . . 4 Kr.
Bde XXI—XXII enthalten: St. Ljudkevyč, Galizisch-ruthenische Volksmelodien, T. I—II . . . . . 6 Kr.
Bde XXIII—XXV enthalten: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. II, Hefte 1—2: Djity—Pjatj) . . . . . 7 Kr.
2. Materialien zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologische Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudža, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Orna-

mentik. mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II. 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie, Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen, Bd. III, 4 Kr. (Neue archäologische Funde, Volkskalender, Aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebräuche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Corporationen der Dorfjugend in der Ukraine, Bd. IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweiter Theil), Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (dritter Theil). Bd. VII, Die Huzulen (vierter Theil) 6 Kr. B). VIII—IX Das Kind in der ukr. Volkskunde, 4 Kr. und 3 Kr. Bd. X (enthält Abhandlungen über anthropologische Messungen des ukrain. Volksstammes Huzulen, sammt XII Taf. und 1 Karte, über die Kleidung der Bojken (sammt XXXII Taf.) und 5 neue Aufzeichnungen von ukrain. Hochzeitsgebräuchen und Lieder).

Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Kommissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—36 ukrainisch und deutsch.
